

Fig. 215. U 1026. Lena kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (F a 10: 1).

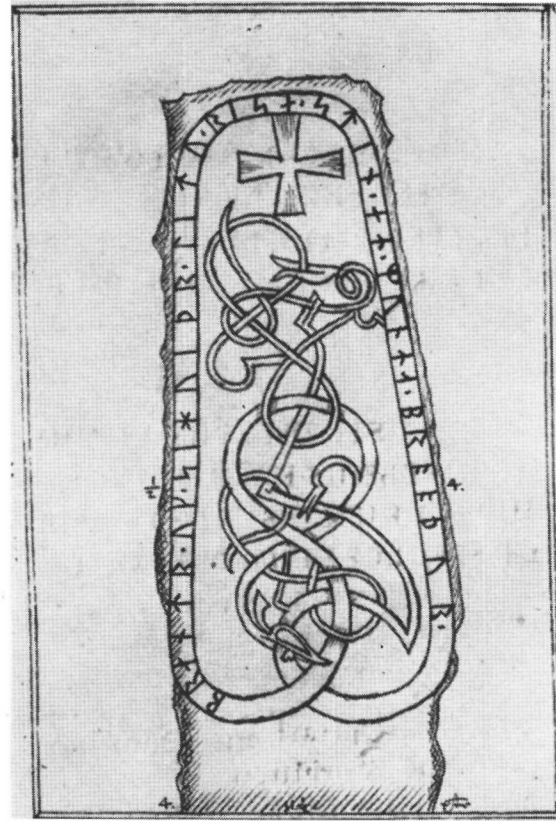

Fig. 216. U 1026. Lena kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (F 1 1).

1026. Lena kyrka.

Pl. 58, 59.

Litteratur: B 521, L 229, D 1: 224. J. Bureus, F a 6 s. 73 n:r 136 (Bureus' egen uppteckning), s. 127 n:r 85 (Caspar Cohl), s. 193 n:r 138 (Rhezelius), F a 5 n:r 245, F a 1 s. 56; J. Rhezelius, F a 10: 1 n:r 67, F 1 1 n:r 19, F m 18 s. 345; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 64; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 327; R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA), Fornminnen i Lena sn 1864 (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 31; K. E. Westerberg, Inventering av forn lämningar i Lena sn 1927 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckningar (i F a 10: 1, F 1 1, F m 18); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 98); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 521); R. Dybeck (D 1: 224).

Lena kyrka ligger på en höjd, som sträcker sig omkring 150 m. söderut från kyrkan. På sydligaste delen av denna höjd, som mot V sluttar brant ned mot prästgården nedanför, stå två runstenar resta, U 1026 och 1027, omkr. 70 m. S om bogårdsmurens sydvästra hörn. Ristningarna äro vända mot V.

Den ena stenen, U 1026, var känd redan av Joh. Bureus. Den fanns »Uti Lena Kyrkiegårdsmur» (F a 6), »I Bolgårdsmuren» (F a 5). Caspar Cohl (F a 6): »Ther i bolgårdsmuren norr uth.» Joh. Rhezelius: »Lena Sochn i Kyrkio Muren» (F a 6), »Lena Sochn i Bogårdz Muren» (F a 10: 1), »I Norre Bogålmuren widh Steglukan» (F 1 1). — J. Peringskiöld, *Monumenta*: »Norr i Boogårdsmuren på inre sijdan åth Kyrkiegården sitter en inmurader Runesten, som i hedendomen här på åsen någonstädes warit upreester.» Träsnittet har påskriften: »Lena kyrkogård i Bolgårdsmuren» (B 521: »Kyrko-gård»; L 229: »N. kyrkogårdsmuren»). — O. Celsius

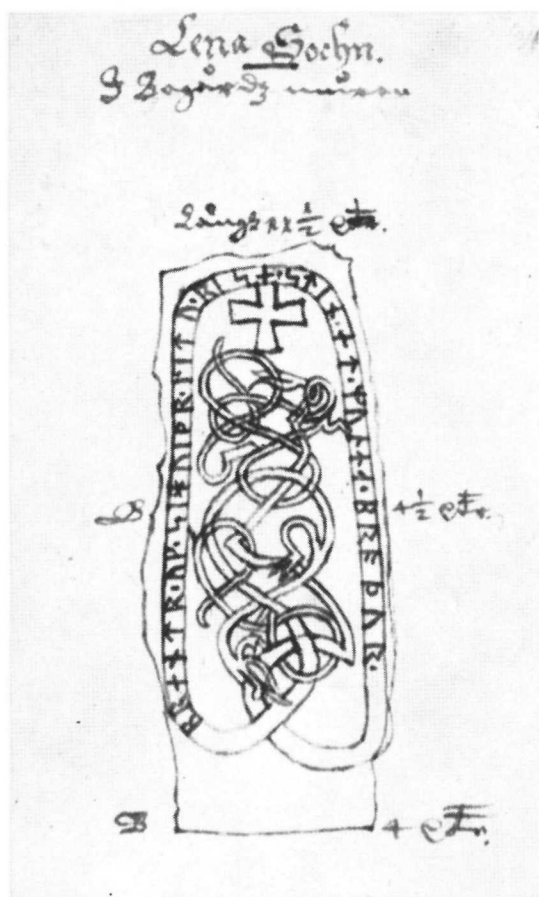

Fig. 217. U 1026. Lena kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (F m 18).

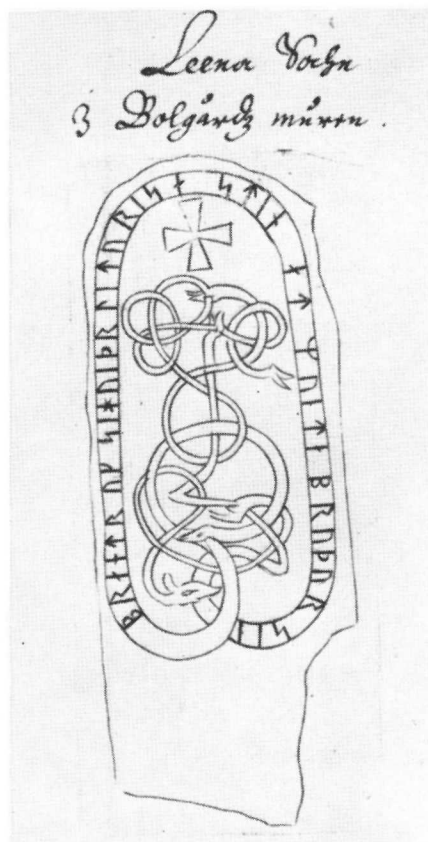

Fig. 218. U 1026. Lena kyrka.
Efter kopparstick av Bureus.

har granskat inskriften den 4 sept. 1727. — Stenen uttogs ur bogårdsmuren och restes på sin nuvarande plats genom R. Dybecks försorg år 1864 (se nedan U 1027). I sin förteckning över fornlämningar i Lena sn meddelar han: »På höjden vid prestgården äro följande i år ditflyttade runstenar, nämligen: En som tillföre var inmurad i bogårdsmuren [U 1026], ett stycke af en innevarande år under kyrkgolfvet funnen [U 1027] och en del af en, som fanns i jorden å kyrkogården [U 1028].» Och i *Sveriges runurkunder* (s. å.): »Denne väl bibehållne runsten har åtminstone sedan början af 1600-talet varit inmurad i den inre sidan af Lena kyrkas bogårdsmur. Han upptogs sistlidne sommar och restes å Kyrkvallen.» Enligt beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» funnos »S. vid kyrkan tre [runstenar]»; det är U 1026—1028 som avses. Stenen restes ånyo på samma plats år 1951.

Grå granit. Höjd 1,60 m., bredd 0,70 m. Ristningsytan är plan och tämligen slät. Ristningen är djupt huggen, med breda, i botten rundade linjer. Den är synnerligen tydlig. Man kan icke tveka om någon enda detalj.

Inskrift:

brantr . uk . sihuiþr . litu . risa . stin . at . munta . broþur
5 10 15 20 25 30 35 40

Brandr ok Sigviðr létu reisa stæin at Munda, broður.

»Brand och Sigvid läto resa stenen efter Munde, (sin) broder.»

Fig. 219. U 1026. Lena kyrka. Efter B 521.

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. Alla **t**-runor ha bst lågt ansatta: särskilt är detta fallet med 25, 33 **t**. I runorna **b**, **r**, **u**, **l** utgå bst från ramlinjen ett stycke t. h. om hst. 16 **l** skiljer sig härigenom tydligt från 32 **n**. Övre h. bst i 11 **h** är längre och tydligare än de övriga och svagt böjd uppåt (endast denna har blivit ifylld på fotot). Runan får därigenom utseende av **k**. Även om man kan tveka, är dock **h** den rätta läsningen. 21, 26 **i** äro icke stungna. 13 **i** står i en avsats på stenytan, och runans övre del saknas. Det kan dock icke vara något tvivel om läsningen (**r** är uteslutet).

Bureus: 11 **h**, 32 **n**. — Caspar Cohl: 11 **h**, 32 **l**. — Rhezelius: 11 **h**, 32 **n**. — Hadorph och Leitz: 11 **h**, 32 **l**. Sk efter 6 **r** är +, efter 15 **r** och 27 **n** ×, övriga . Peringskiöld har i *Monumenta* 2 med blyerts gjort anteckningen: »för Multa har Bureus Munta som är rättare». — Celsius: 11 **h**, 32 **n**. — Dybeck: 11 **h**, 25 **a**, 32 **n**. »Det sednare **i** i **sihuiþr**, som står invid en flaga, tyckes i denna hafva ett mycket oredigt **r**-kännestreck (**sihurþr**), men det är osäkert. Kännestrecket till **n** i **munta** har af ristaren huggits nog högt upp å stafven, i följd hvaraf runan fått utseende af **l**, det även Bautil rätt uttryckt.»

Mansnamnet *Brandr* är icke vanligt. Det förekommer tecknat på samma sätt (**brantr**) även i Öl 28, Vg 135 (L 1327) och på en nyfunnen runsten i Bälinge kyrka (*Fornvännen* 1943, s. 314); dessutom tecknat **bratr** U 1036, en nyfunnen runsten i Åkerby kyrka, Uppl. (*Fornvännen* 1950, s. 334) och L 1069 Högs kyrka, Hälsingland. Det är anmärkningsvärt, att de fyra belägg, som finnas från Uppland, allesammans tillhöra trakten N om Uppsala, socknarna Lena, Tensta, Bälinge och Åkerby. Spridda belägg finnas även från medeltiden. Namnet *Brandr* är enligt Lind vanligt på Island allt ifrån 900-talet, men långt mindre brukligt i Norge. — Mansnamnet *Mundi* är även belagt U 90.

Ornamentiken innanför runslingan är ett skickligt spel av band och linjer, mycket väl utfört.

1027. Lena kyrka.

Pl. 58, 59.

Litteratur: D 1: 223. R. Dybeck, Reseberättelse (1864), Fornminnen i Lena sn 1864 (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 31. Äldre avbildning: Dybeck (D 1: 223).

Runstenen, som endast är ett större fragment, står på samma kulle som U 1026, 150 m. SV om kyrkans torn, 70 m. S om bogårdsmuren.

Om fyndet av stenen meddelar Dybeck i sin reseberättelse 1864: »Vid den reparation af Lena kyrka, som under mina besök i trakten pågick, hittades i Kyrkgolfvet en hel runsten samt ett fragment af en annan. Den förre krossades af arbetarne, så att vid min ankomst blott ett större stycke återstod, jämte några smärre bitar. Stenen, hvilken icke förr varit känd, ligger nu, tillika med det andra fragmentet, å en höjd vid prestgården, der äfven en ur bogårdsmuren uttagen hel runsten [U 1026] blifvit genom mitt föranstaltande rest.» *Sveriges runurkunder* (s. å.): »Då Lena kyrkas golf sistlidne sommar upptogs, fanns på en fots djup derunder en hel runsten, hvilken krossades. Förevarande stycke och några små skärvor [sic!] återstå.» Det större stycket, som utgjorde huvuddelen av runstenens v. sida men saknade rotända, restes våren 1951 på ett stenfundament bredvid U 1026. De av Dybeck omtalade smärre bitarna lågo, tre stycken tillsammans, i ett syrensnår i närheten. Det största av dessa fragment hade direkt passning med den v. huvuddelen av stenen och kunde med hjälp av ett järnstöd fastsättas vid denna. De båda andra fragmenten passade ihop inbördes men icke med övriga delar av runstenen. De hopfogades och fördes till kyrkan, där de nu förvaras i vapenhuset, tillsammans med U 1028.

Blågrå granit med jämnt gryt. Höjd 1,16 m., största bredd 0,72 m. (övre fragmentet inräknat). Det i kyrkan förvarade fragmentet, som endast innehåller ornamentik, mäter 0,80 × 0,30 m. Ristningen är djupt huggen och tydlig.

Inskrift (med det inom [] efter D 1:223):

...[η ·] uk · ihul · uk · gisl · uitr · li ...

... ok *Igull ok Gisl, Öyindr(?) le[tu]* ...

»... och Igul och Gisl och Önd(?) läto ...»

Till läsningen: 10 **g** är säkert stunget. — Av 1 **n** finns hos Dybeck endast h. bst bevarad. I *UFT* h. 5 tolkas inskriften: »... och Igul och Gissel (och) Vitri l(äto ...)»

Mellan 10—13 **gisl** och 14—16 **uitr** står ett tydligt skiljetecken. Det kan därför icke vara ett sammansatt, tvåledat namn. Att **uitr** skulle vara ett tillnamn till **gisl**, sålunda ett adjektiv, är knappast troligt: man skulle i så fall också snarast vänta den svaga formen **uitri vitri** »den kunnige». Däremot förekommer **uitr** även i andra inskrifter såsom mansnamn; se t. ex. U 893. Det återger sannolikt en form av namnet *Öyvindr, Öyindr*; se härom Sm 28 och Sö 118. Att det förbindande **uk** har utelämnats, kan bero på ett slags haplografi: ristaren har ämnat hugga **gisl · uk · uitr**, men har av förbiseende hoppat över från det första **u** till det andra.

Om namnet *Igull* se U 202 och E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 106. — Om *Gisl* se U 492 (samt U 453, 454).

U 1027 är utan tvivel huggen av samme ristare som U 1026, ehuru icke fullt lika skickligt, vad ornamentiken beträffar.

1028. Lena kyrka.

Pl. 59.

Litteratur: B 523, L 228, D 1:225. J. Bureus, F a 6 s. 148 n:r 251 (Bureus' egen uppteckning), s. 127 n:r 84 (Caspar Cohl), F a 5 n:r 242; F a 1 s. 56; J. Rhezelius, F a 10:1 n:r 66; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 63; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 327; R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA), Fornminnen i Lena sn 1864 (ATA); *UFT* h. 5 (1876), s. 31; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10:1), s. 48; K. E. Westerberg, Inventering av forn lämningar i Lena sn 1927 (ATA); C. Marstrand i Norsk tidsskrift for sprogvidenskap 14 (1947), s. 279.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i F a 10:1); osign. träsnitt i Peringskiölds Monumenta och B 523; Dybeck (D 1:225).

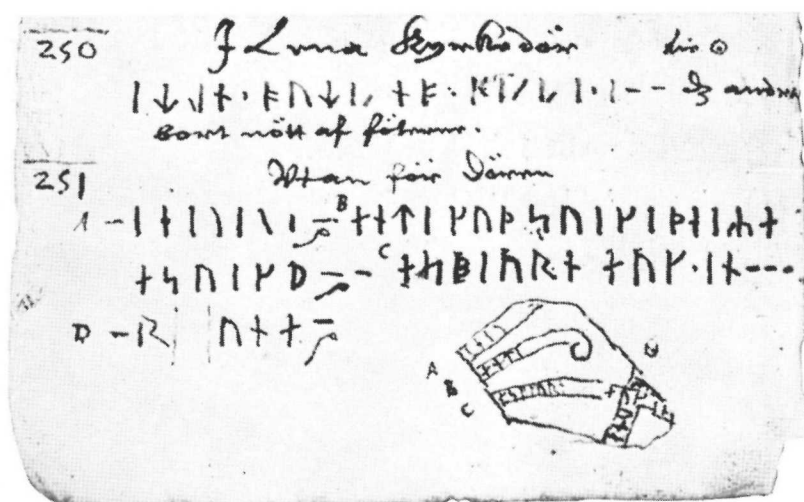

Fig. 220. U 1029 och 1028. Lena kyrka. Ur: J. Bureus' handskrivna samling runinskrifter (F a 6 s. 148).

Runstensfragmentet, som är av kalksten, förvaras nu i Lena kyrkas vapenhus.

Stenen var känd redan av Joh. Bureus. Den låg då vid Lena kyrka »Vtan för dören» (F a 6), »För Waknehus dören» (F a 5). Caspar Cohl: »på Lena kyrkiogård för waknehus-dörran». J. Rhezelius: »för Kyrkedören» (F a 10:1). — Den omtalas icke i *Ransakningarna*. — J. Peringskiöld, *Monumenta*: »Vthe på Lena kyrkiegården straxt wid Wåknhuus dören ligger ett ljtet stycke af en sönderslagen Runesten.» Det ena av de två träsnittsavrdragen har påskriften: »Lena kyrkegård straxt wid Wåknhuus dören» (B 523: »På Kyrko-gården»; L 228: »Kyrkogården»). — O. Celsius, som har granskat inskriften den 4 sept. 1727, har antecknat: »Lena vid kyrkian uthan före Kyrkiödören.» — R. Dybeck fann stenen 1863 »i jorden å kyrkogården» och lät flytta den till samma plats på höjden S om kyrkan, där U 1026 blivit rest. Här har stenen sedan legat till våren 1951, då den inlades till förvaring i kyrkans vapenhus.

Ljusgrå kalksten. Höjd 0,73 m., bredd 0,82 m. Ristningen torde ha varit djupt huggen och tydlig, men är numera hårt sliten och vittrad och inskriften därigenom svårläst. Särskilt gäller detta om h. sidan.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 523):

... asbiurn · auk i[n] - [k]uru na - . . . anti kup suiki · þa ir h[a] sui[k]u

... Asbjörn ok ...-[l]andi (?). Guð sviki þa, er ha[n] sviku.

»... Åsbjörn och ...-land (?). Gud svike dem, som sveko honom.»

Till läsningen: Namnet 1—7 **asbiurn** är fullt tydligt. Av 8 **a** finns endast h. bst i behåll; en flisa har fallit av från stenytan och tagit med v. delen av runan. 9—10 **uk** grunda, men säkra. Intet sk torde ha funnits efter 10 **k**. 11 **i** har ingen bst. Därefter endast nedre delen av två raka stavar. Tre runor 17—19 **uru** äro säkra, ehuru topparna äro skadade. Framför 17 **u** finns nedre delen av två raka stavar. Avståndet till 17 **u** talar för att r. 16 har varit **f** eller **k**. Runslingan har väl därefter fortsatt nedåt och åt höger. Endast obetydliga rester finnas kvar av inskriften här: r. 20—22 och 23—25. 23—24 **na** äro tämligen tydliga. F. o. m. 26 **a** äro runorna mycket tydliga t. o. m. 39 **a**. Intet sk finnes efter 29 **i** eller 32 **þ**; icke heller efter 39 **a**. 40—41 **ir** äro svaga, men säkra. Bst i 42 **h** äro mycket grunda. Hst i följande runa är säker, men någon bst kan ej

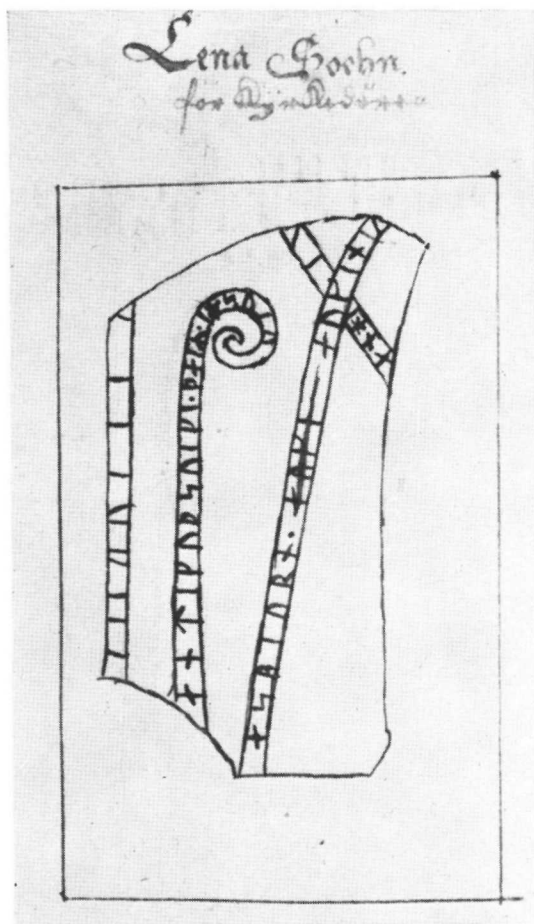

Fig. 221. U 1028. Lena kyrka.
Efter teckning av Rhezelius.

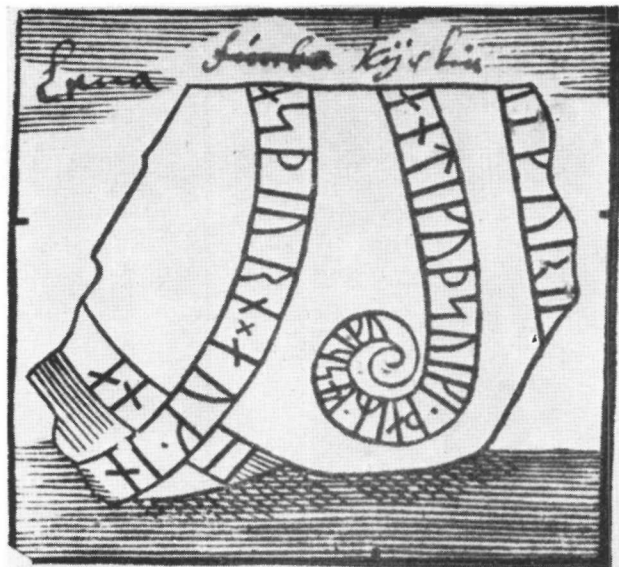

Fig. 222. U 1028. Lena kyrka.
Efter B 523.

fastställas. Huruvida runan har varit **a** eller **n**, kan numera ej avgöras. 44—46 **sui** och 48 **u** äro grunda, men säkra. Näst sista runan är helt utnött; intet spår är bevarat. Intet sk vid slutet.

Bureus (F a 6): **asbiurn auk · in ... euf · ... r ... una ... anti kup suiki þa ir aa suikp --**. Caspar Cohl (F a 6): **asbiurn · auk in ... nahiu ... anti kup suiki þa ir ia suiu**. Rhezelius (F a 10: 1): **asbiurn · auk in ... -- uū ... -- ihna ... anti kup suiki · þa ir · ih suiu**. — B 523: **asþiurn × auk · in ... -- kuru ... -- na ... anti kup suiki · þa ir · ka suiku**. — Celsius: »sönder afvittrat, illa faren». **asbiurn · auk kin ... ah ... anti kup suiki · þa ir aa suiku**. — Dybeck: **asbiurn × auk × in ... -- kur ... -- na ... anti kup suiki · þa ir ia suiku**. »Namnet **kas** [**þa ir kasuiku**] är naturligtvis osäkert; Bautils känne-streck till **k** finnes icke å sten: men deremot **b** i stället för **þ** i första namnet.»

Bureus (F a 5) tolkar inskriften sålunda: »Esbiurn auk ... Runa ... Gud sviki däira ... sviku. Deus fraudet eos ... fraudarunt.» — Peringskiöld kompletterar den fragmentariska inskriften på följande sätt: »... Asbiörn och Ingvar låto uthugga denne uppreste åminnelles Steen effter Kase, som blef swikeliga dräpen i främmande land. Gud straffe dem som sweko Kas.» — *UFT* h. 5 (1876): »Åsbiörn och In ... kur ... (?1)and; Gud svike dem, som Kas (el. Gås?) sveko.» Det påpekas, att ett namn *Kas* (eller *Gas*) förekommer även i runinskriften L 177 Örke, Skuttunge sn.

S. Bugge förmodar, att inskriftens enda bevarade sats har varit versifierad: **Guð sviki þa er Gas sviku**. Han påpekar, att samma formel, ehuru icke versifierad, förekommer på runstenen L 1592 (Säve 89) Sjonhem, Gotl.: **kup : suiki : þa : ar : han : suku**; troligen också på den blott fragmen-

tariskt bevarade L 1213 Björkö kyrka, Smål. (jfr G. Stephens, *ONRM* 3, s. 287). »Den samme Formel gjenfindes, varieret paa forskjellige Maader (f. Eks. *Svige den Krist over Gjellebro, hinden agter at svige!* Grundtvig, *Danm. gl. Folkeviser* II, S. IX), i flere af Middelalderens nordiske Ballader.»

Det är icke lätt att av det bevarade fragmentet bilda sig en uppfattning om hur hela stenen en gång har sett ut och vad inskriften har innehållit. Såväl stenmaterialet som ornamentiken äro ovanliga i Uppland. Troligen har det bevarade fragmentet tillhört nedre delen av en ganska stor sten. Det ställe, där de båda slingorna korsa varandra, har väl legat i stenens vertikala mittlinje nedtill. Runslingan torde ha följt stenens ytterkant, och den har blivit svårt skadad genom slag. Troligen har stenen en gång blivit hänsynslöst sönderslagen för att användas som material i kyrkobygget. Ett stycke har av en händelse blivit liggande oanvänt på marken utanför kyrkan.

I fråga om ornamentiken lämnar fragmentet klart besked så till vida, att den har varit mycket enkel och konstlös. Härpå tyder den snäckformiga spiral, vari runslingan t. h. är upprullad. Ristningen har bestått av en inskriftbärande slinga, lagd utefter stenens ytterkanter och med ändarna nedifrån inlagda på stenyttans mitt, den ena slutande med ett ormhuvud, den andra med spiralen. Efter uppländska förhållanden är detta en påfallande enkel utsmyckning. Den påminner mest om en grupp runristningar från Ingvarstågets tid (U 644, 654, 778, 818 m. fl.). Utanför Uppland är det lättare att finna motsvarigheter, kanske särskilt i Södermanland. I detta sammanhang bör erinras om att också stenens material är för Uppland främmande. Det är måhända icke helt uteslutet, att ristningen har blivit utförd på annat håll och att stenen först därefter har blivit förd till den plats, där den restes som minnesvård.

En säker slutsats torde däremot vara, att inskriften har varit tämligen lång. Den har bestått av tre meningar. Den första har varit en minnesskrift av vanlig formulering: »A och B reste denna sten efter C, sin fader» e. dyl. Den andra har meddelat någonting om den döde, hur och var han har omkommit. Den tredje har innehållit en önskan med anledning av hans död. Av den första är ett namn bevarat: »Åsbjörn och . . .» Av den andra en del av det sista ordet *-landi*; sålunda: han vart dräpt i Grekland (Gotland, England) e. dyl. Den tredje är bevarad i sin helhet: »Gud svike dem, som sveko honom.»

Denna sats talar om en våldsam död, om förräderi och svek. Verbet *svikva* förekommer i tre andra uppländska inskrifter. En av dem är runhällen U 130 (Nora, Danderyds sn), ristad efter Olev Finnvidsson, som blivit försåtligt dräpt på Finnheden. *Hann varð svikvinn a Finnæiði. Guð hialpi and hans.* En liknande inskrift har en gång funnits på en runsten i Älvkarleby kyrka (L 263). Än starkare talar harmen ur inskriften U 954 (Söderby, Danmarks sn): *En Sasurr drap hann ok gærði niðingsverk, sveik felaga sinn. Guð hialp and hans.* Jämförelsen med dessa tre riktar uppmärksamheten på det för Lena-stenen märkliga och ovanliga: i stället för den fromma bönen för den dödes själ möter här en bön om vedergällning. Den för hednatidens rättskänsla så naturliga hämndtanken har tagit sig uttryck i ord, i en kristen bön om hämnd. Såsom S. Bugge har påpekat, förekommer samma formel på en gotländsk runsten, en av de tre från Sjonhem (L 1592): *Hann sviku Blakumænn i utfaru. Guð hialpin sial Rødfosar. Guð sviki þa er hann sviku. Guð sviki* är motsatsen till *Guð hialpi*: Gud må icke ge dem sin hjälp i nödens stund, då själarna skola prövas, han tage då sin nåd ifrån dem. Formeln går igen även i medeltida ballader (se S. Grundtvig i *Danmarks gamle folkeviser* Bd 5, s. 8, n:r 256 och D. Strömbeck i *Arv* 1946 s. 58).

Läsningen 42—43 **ha**, liksom tolkningen av detta såsom pron. *hann*, är givetvis i någon mån osäker.

Huruvida namnet *Asbjörn* har varit inskriftens första ord, kan icke med full säkerhet avgöras. Det hör icke till vikingatidens allra vanligaste namn, men är dock belagt ett flertal gånger i de uppländska inskrifterna.

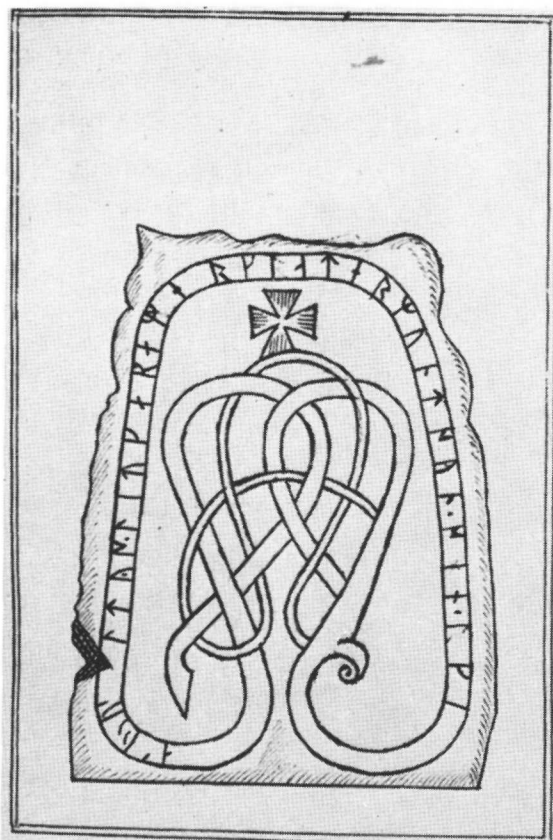

Fig. 223. U 1030. Björnhammar, Lena sn.
Efter teckning av Rhezelius.

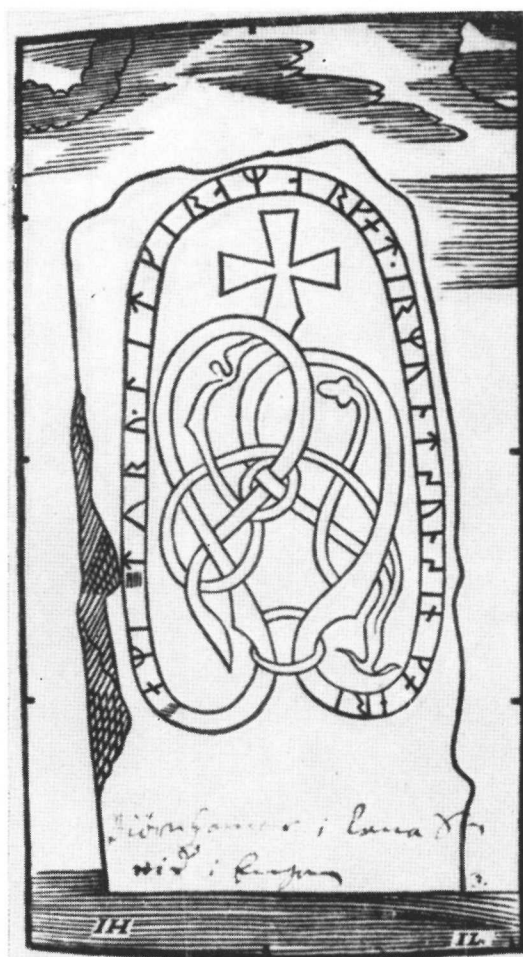

Fig. 224. U 1030. Björnhammar, Lena sn.
Efter B 518.

1029. Lena kyrka.

Litteratur: J. Bureus, F a 6 s. 148 n:r 250 (Bureus' egen uppteckning), F a 5 n:r 244; Kyrkoinventarium 1829 (ATA).

Ett runstensfragment, varav tyvärr icke någon avbildning är bevarad, låg enligt anteckning av Joh. Bureus »I Lena kyrkedör» (F a 6). »I Kyrkedören» (F a 5). Säkerligen är det samma sten, som omtalas i kyrkoinventariet 1829: »I yttre dören ligger ett stycke af en Runsten med Slingor. Stilen oläslig.» Stenen är icke omnämnd av Dybeck och har förgäves eftersökts 1942 och 1951.

Inskriften var tydligen oläslig redan för Bureus. Han har upptecknat några runor och streck, varefter han tillfogar: »dz andra bort nött af fötrene». Se fig. 220.

1030. Björnhammar, Lena sn.

Litteratur: B 518, L 230, J. Bureus, F a 6 på ett löst blad, F a 5 n:r 243; J. Rhezelius, F 11 n:r 22; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 65; UFT h. 5 (1876), s. 31.

Avbildningar: J. Rhezelius, teckning (F 11); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 518).

Runstenen fanns enligt J. Bureus (F a 5) på »Biörnhammars gerde». J. Rhezelius (F 1 1): »Lena Sochn strax wid Salstad. I Biörnhammars gårdet står denna.» — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Biörnhammar i Lena Sⁿ nid i Engan» (B 518 och L 230: »Björnhammar»). — Stenen har senare varit helt försvunnen; den finnes icke upptagen i Celsius' eller Dybecks samlingar. Den söktes förgäves 1942.

Stenens höjd har varit omkr. 1,85 m., bredd omkr. 1 m.

Inskrift (enligt B 518):

-ami - turu · lit kira markat · irmunt sun sin kaeri

5 10 15 20 25 30 35

-ami - turu let göra merki at Ær(n)mund, sun sinn kaeri.

»-ami - turu lät göra minnesmärket efter Ärmund, sin son . . .»

Till läsningen: Före 2 a har genom skraffering antytts, att här torde ha funnits en runa. Mellan 4 i och 6 t är avståndet så stort, att här sannolikt har funnits en runa. 7 u har formen av en liksidig triangel. 16 och 18 a ha bst endast t. v. om hst.

J. Rhezelius: **a . . . ltyš litu kara merki at ermunt sun · sin · iki.**

Inskriften har, av de bevarade läsningarna att döma, varit ganska svårläst. Det första namnet kan knappast identifieras. Det sista ordet är så olika uppfattat av de båda granskarna, att en tolkning icke låter sig göra. S. Bugge uttalar (*ANF* 8, s. 27) med skäl tvivel om läsningens riktighet. Om mansnamnet *Ærmundr* (*Ærinmundr*) se U 15.

1031. Hånsta, Lena sn.

Pl. 60.

Litteratur: B 522, L 231. J. Bureus, s. 148 n:r 248 (Bureus' egen uppteckning), s. 193 n:r 139 (Rhezelius), F a 5 n:r 246, F a 1 s. 57; J. Rhezelius, F a 10:1 n:r 69, F 1 1 n:r 20, F m 18, s. 347; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 66; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 328; R. Dybeck, *Reseberättelse* 1864 (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 31; Brev till riksantikvarien H. Hildebrand från f. d. organisten C. G. Lundegrén ^{23/6} och ^{29/6} 1886 (ATA); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 36; K. E. Westerberg, Inventering av fornlämningar i Lena sn 1927 (ATA); Handlingar i ATA 1950 och 1951.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckningar (F a 10:1, F m 18 och F 1 1); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 99); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 522).

Runstenen står rest 3 m. N om vägen, ett stycke Ö om mangårdsbyggnaden i Hånsta n:r 1.

Inskriften finnes redan upptagen i Joh. Bureus' samlingar. Han har själv upptecknat den den 15 aug. 1633. Platsen anges vara »Vid Hånstad i Lena S.» (F a 6), »Hånsta» (F a 5). J. Rhezelius: »Wid Honsta» (F a 6), »Widh Honsta i hagen» (F a 10:1), »Widh Hånsta i en Hästhaga» (F 1 1). — I *Ransakningarna* meddelas, i en relation av komministern i Lena Elias Olai Belovius år 1677: »Finns ehn Runsteen vid ehn by som kallas Hånstad». — J. Peringskiöld, *Monumenta*: »På Hånesta ägor» (B 522: »Hånesta ägor»; L 231: »Hånestads ägor»). — O. Celsius tycks icke själv ha granskat inskriften. R. Dybeck har sökt den förgäves. Han anmärker i sin reseberättelse 1864: »Runstenarne som fordom funnits vid Altomta och Hånstad söktes flere gånger utan framgång. Man lofte att vidare leta efter dem. — Här tillåter jag mig nämna att uppsökandet af bautilske runstenar, oftast på trakter, der inga andra minnesmärken finnas, upptager en otroligt dryg tid, helst när runstenarne (såsom fallet är i en stor del af Upland) sällan eller alldrig förekomma vid sockenvägarne, utan måste sökas antingen vid nästan ofarbara s k. lervägar, eller rent af i vilda obygdor — ett förhållande som för öfrigt har sin stora märkvärdighet.» UFT h. 5 (1876): »Saknas troligen liksom föregående [U 1030], enär

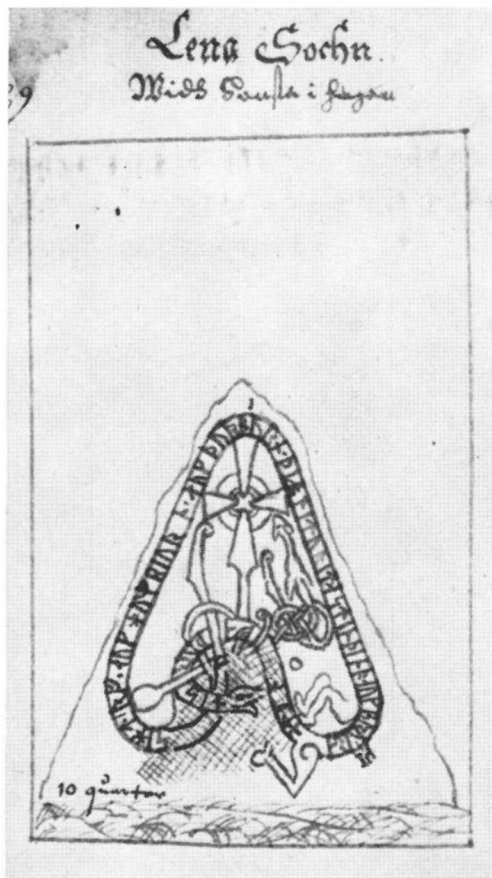

Fig. 225. U 1031. Hånsta, Lena sn.
Efter teckning av Rhezelius (F a 10: 1).

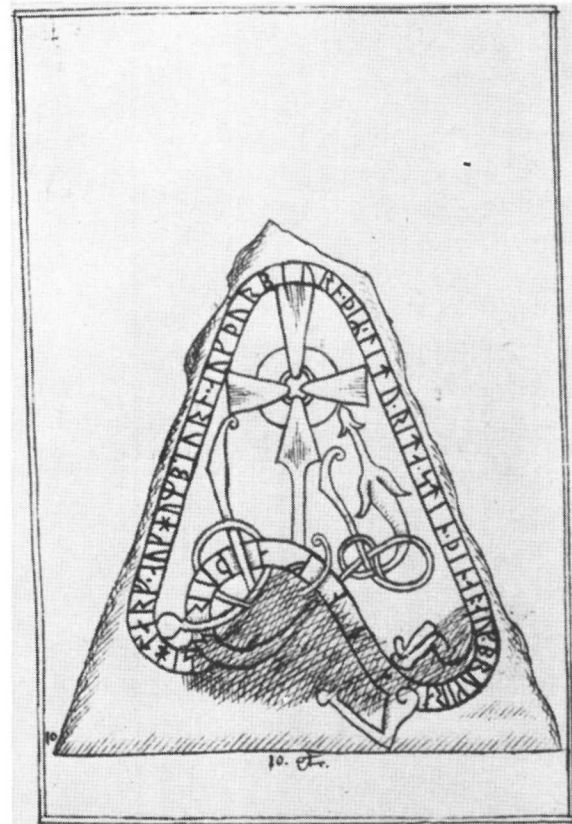

Fig. 226. U 1031. Hånsta, Lena sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 11).

den ej finnes upptagen hos D[ybeck].» — År 1886 anmälde f. d. organisten i Björklinge C. G. Lundegrén i brev till riksantikvarien Hans Hildebrand, att Hånsta-stenen blivit påträffad »vid rifningen, detta år, af ett badstugugrund . . . Beklagligen är den illa tilltygad, bitar på nedre kanten bortslagne, ja ock omkring $\frac{1}{3}$ af stenen öfverst . . . Det bortslagna stycket är icke återfunnet . . . Jag skall, om det tillåtes, resa den skadade stenen på ett stengrund i min trädgård.» Enligt K. E. Westerbergs uppgift 1927 låg då en halv runsten »på gårdsplanen till Lundegréns gård . . . De andra delarna ligga troligen i en f. d. smedja 200 m. Ö därom.» År 1949 hittades vid en av de andra gårdarna i Hånsta ett trekantigt runstensfragment innehållande utom ornamentik en runslinga med omkr. 15 runor. Fragmentet skulle enligt uppgift vara funnet i stengrunden till ett rivet hus. Av en undersökning framgick, att också detta fragment hade tillhört Hånsta-stenen och haft sin plats på runstens h. sida (med runorna 41—54). De båda fragmenten passade samman och kunde utan svårighet kittas ihop. Ehuru nedre delen av stenen fortfarande saknas, lagades och restes den övre delen på sin nuvarande plats år 1951.

Grå granit, med rödaktiga inslag. Höjd 1,14 m., bredd nedtill 1,18 m. Stenen är triangelformad. Ristningen är djupt huggen och väl bevarad.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 522 och Rhezelius):

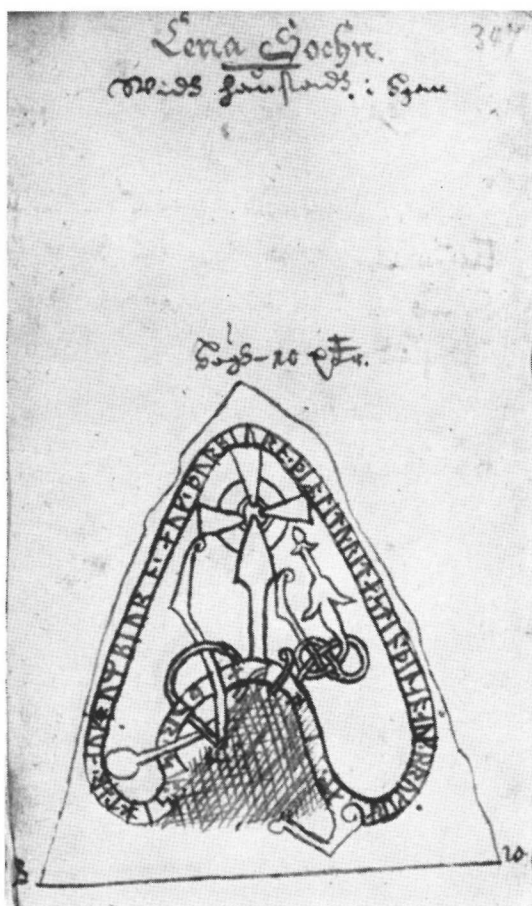

Fig. 227. U 1031. Hånsta, Lena sn.
Efter teckning av Rhezelius (F m 18).

Fig. 228. U 1031. Hånsta, Lena sn.
Efter kopparstick av Bureus.

[sihtia]rf . auk humbiurn . [auk þur]þiurn . þir lit[u] r[i]ta stin þino auk b[ru]·kira at iu]n
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
 faður·[sin]
 65 70

Sigdiarf^[R] ok Ho[l]mbiorn ok Þorbiorn þær letu retta stein þenna ok bro gera at Ion, faður sinn.

»Sigdjärv och Holmbjörn och Torbjörn de läto uppresa denna sten och göra bron till minne av Jon, sin fader.»

Till läsningen: Intet sk efter 11 k. Fr. o. m. 20 a är kanten av stenen avslagen och ett stycke av inskriften (t. o. m. 26 b) förstört. Av 20 a finnes intet spår, av 21—22 uk nedersta delen, av 26 b nedre hälften. 32 i är icke stunget; icke heller 44 i. Intet sk efter 33 r, 37 u, 41 a, 45 n, 49 o, 64 n. Av 37 u finns endast hst:s översta del i behåll; av 39 i endast nedersta delen. V. bst i 40 t är borta.

J. Bureus (F a 6): sihtiarf . auk humbiurn . auk þurþiurn . þir litu rita stin þino auk bru kira ... in faður ... — J. Rhezelius, F a 6: 46—49 þinao, 60—72 at... i... n... faður sin; F a 10: 1: 1—8 sihtirf, 60—72 at in ... faður sin; F 1 1: 46—49 þinao, 60—72 a ... i ... n ... faður s ...; F m 18: 1—8 sihtar, 47—50 þinao, 60—72 at ... - ... n faður·sin. — Hadorph (B 522): Framför 1 s ett i. 72 n saknas.

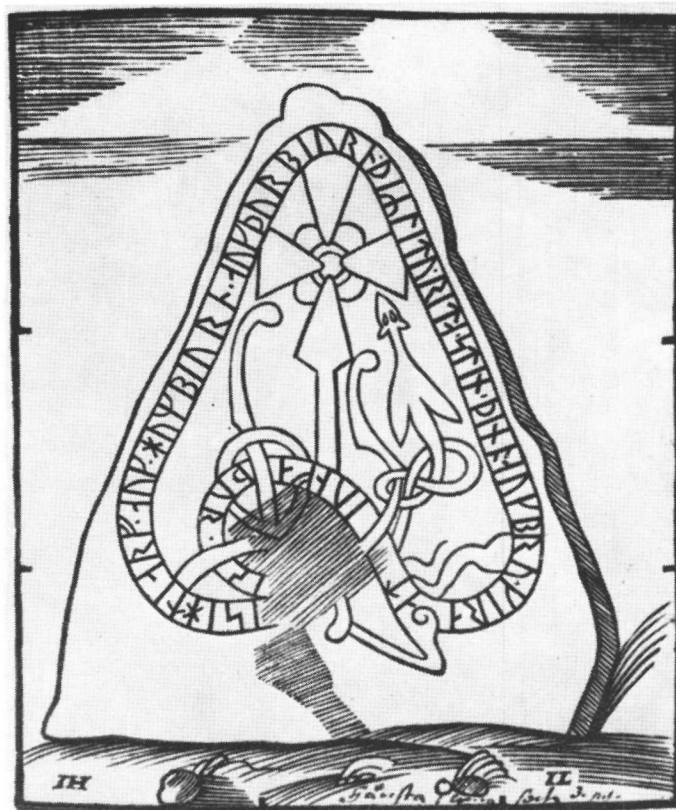

Fig. 229. U 1031. Hånsta, Lena sn. Efter B 522.

En del av ristningen nedtill i mitten var redan på 1600-talet förstörd, såsom antydes genom skraffering på Rhezelius' och Leitz-Hadorphs teckningar, liksom också i Bureus' läsning. Huruvida någonting har funnits framför 1 s, är sålunda ovisst; Hadorph har ett i. Däremot saknas den sista runan 72 n hos Hadorph. Synnerligen osäkert är namnet på den döde. Endast sista runan 64 n är bevarad, och den är bestyrkt genom alla de tre föregående läsningarna. Bureus har en lucka mellan **kira** och **fabur**. Rhezelius anger genom skraffering, att inskriften är skadad eller förstörd. Hadorph har ett onormalt stort avstånd mellan 61 t och 62 i, jämte skraffering.

J. Bureus (F a 5) tolkar inskriften: »SigTarvus et HumBernus et ThurBernus illi fecerunt scribi saxum hoc et pontem fieri -in Patri suo.» — J. Rhezelius: »Sigdiervus et Humbernus et Turbernus hi fecerunt scribi saxum hoc et sepulcretum præparare patri suo.» — J. Peringskiöld: »Sigdiärf och Humbiörn sampt Thyrbjörn de låtho skrifwa på denna Steen, och giöra Broon åth sin fader Jon.» — *UFT* h. 5: »(... och) Sigdjerv och Holmbjörn och Thorbjörn, de läto rita denne sten och göra bro efter Jon, sin fader.» — E. Brate: »Sigdjärv och Holmbjörn och Torbjörn, de läto resa denna sten och göra bro efter Jon, sin fader.»

Ristningen är icke signerad, men Brate har med starka skäl antagit, att den är utförd av Åsmund Kåreson. Karakteristiskt är korset, som är välbekant från flera av Åsmunds signerade runstenar. På en av dessa möter oss också den vingade draken, nämligen L 258 (B 564) Åbyggeby, Vendels sn. Det är i stort sett samma mönster på dessa båda stenar, och med hjälp av Åbyggebysten kan man rätt väl rekonstruera Hånsta-stenens ursprungliga utseende. På B 564 går orm-kroppen i en full båge åt vänster och sedan medsols runt stenen, på U 1031 i stället i en halv

båge åt höger och sålunda motsols runt stenen. I båda fallen har ormkroppen fortsatt direkt upp i korsfoten, på B 564 från höger, på U 1031 från vänster. Härmed sammanhänger säkerligen, att den vingade draken på B 564 är lagd på vänstra, på U 1031 på högra sidan av korset. Längst nere på högra sidan tycks ha funnits en figur, snarast en människokropp. Det är rätt vanligt, att Åsmund på detta sätt fyller ut tomrum innanför runslingan (t. ex. U 901 och 904). — Bruket av runorna överensstämmer med Åsmunds vanor: **o** i **pino**, **u** i **pur-** och **bru**, **h** i **sih-**. En avvikelse är **at**; Åsmund har annars i regel den längre formen **afftir** (**abtir**). Sannolikt har det funnits en anledning till att han här har valt den kortare formen. Ett par runor äro uteglömda: ett **n** i namnet **sihtiarf**, ett **l** i förleden **hum-** *Holm-*.

Om namnet *Sigdiarf* se U 109, om *Holmbiorn* U 739, om *Ion* (*Ioan*) U 216. Detta namn är visserligen det äldsta av de inlånade kristna mansnamnen, och det är flera gånger belagt i uppländska runinskrifter. Mycket påfallande är dock, såsom A. Grape har framhållit (*Studier över de i fornsvenskan inlånade personnamnen* 1, 1911, s. 80), dess förekomst på en sten ristad av Åsmund Kåreson, »som avgjort icke är yngre än vid pass år 1050»; det är här namn på den döde, efter vilken stenen är rest av hans söner. Det bör då framhållas, att läsningen just på denna punkt av inskriften är långt ifrån säker.

Tyvärr kan man icke, på grundval av de mycket obestämda äldre uppgifterna, fastställa stens ursprungliga plats. Den har varit rest vid en bro.

1032. Ånge, Lena sn.

Pl. 60.

Litteratur: B 520, L 232, D 1: 222. J. Bureus, F a 6 s. 193 n:r 138 b (Rhezelius), F a 5 n:r 247, F a 1 s. 57; J. Rhezelius, F 1 1 n:r 21; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 66; R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA), Fornminnen i Lena sn 1864 (ATA); UFT h. 5 (1876), s. 31; K. E. Westerberg, Inventering av fornlämningar i Lena sn 1927 (ATA); Upsala Nya Tidning ²¹/₇ 1951.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (F 1 1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 520); R. Dybeck (D 1: 222).

En runsten vid Ånge var känd redan av Joh. Bureus, genom meddelanden av Joh. Rhezelius. Platsen uppges vara: »Honsta sten» (F a 6), »Nordan Ångi i gårdeth» (F 1 1), »Än en sammastädz» [som U 1031], d. v. s. vid Hånsta. — Komminister Elias Olai Belovius uppger år 1677 i *Ransakningarna*: »Ähr och ehn Runsteen till att see och finna wed ehn by som kallas Ångie.» — J. Peringskiöld, *Monumenta*: »På Ånge ägor»; träsnittet har påskriften »Ånge i Lena sochn» (B 520: »Ånge»; L 232 »Ånga»). — Stenen har sedermera blivit sönderslagen och använd som byggnadssten vid gården. I Dybecks reseberättelse 1864 meddelas: »I Ånge [sic!], som ligger norrut från Uggelstad, träffades i grundmuren till ett boningshus två större stycken af en förut bekant runsten. De öfriga styckena äro sannolikt dolda i muren.» I *Sverikes runurkunder* (s. å): »De tre styckena af en präktig runsten äro inmurade i grundvalen till ett boningshus i Ånge.» Det ena av de båda fragmenten blev småningom till större delen täckt av jord och grus; det blev dolt under markytan. Vid inventeringen 1942 iaktogs därför endast ett stycke; det låg i grunden till det äldsta boningshuset på gården, på östra gavelsidan 3 m. N om södra hörnet, i markytan. År 1951 anmälde ägarna av gården, bröderna Lundin, att de funnit ännu ett stycke, på norra långsidan utåt gårdsplanen, 1 m. V om nordöstra stugknuten. Det visade sig vara det ena av de av Dybeck kända fragmenten, som sålunda återfunnits. Över detta ligga två mindre stenar med spår av ristning. Det ena fragmentet (A), det i östra gavelväggen, utgör runstens toppstycke, det andra (B) är mellersta delen av fotstycket. Vad som nu saknas är dels en del av toppstycket på den v. sidan, dels två delar av fotstycket, en större på den v. sidan och en mindre på den h. sidan.

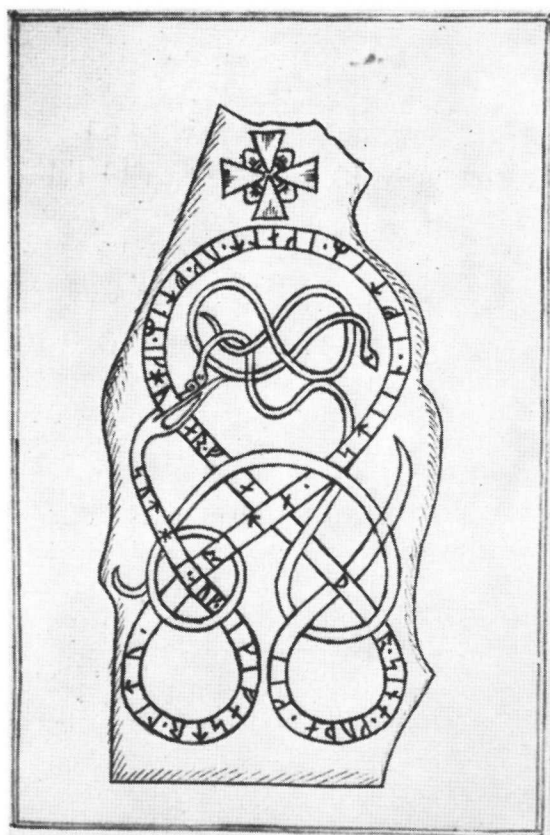

Fig. 230. U 1032. Ånge, Lena sn.
Efter teckning av Rhezelius.

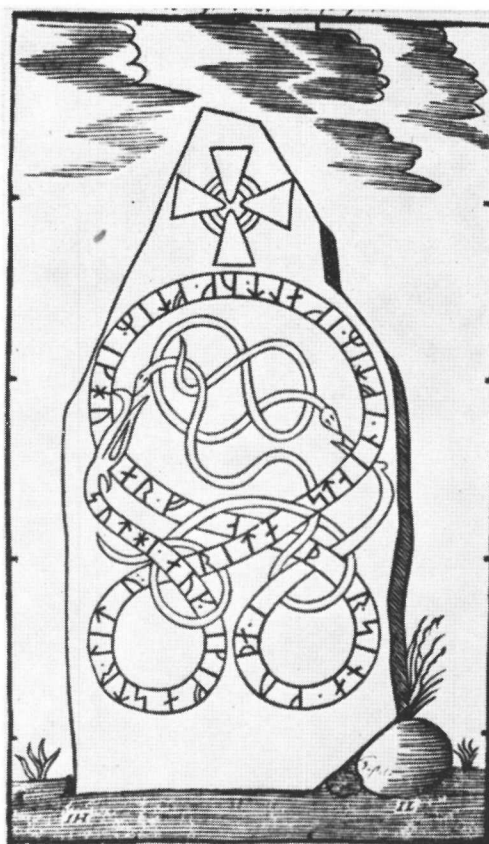

Fig. 231. U 1032. Ånge, Lena sn.
Efter B 520.

Enligt en uppgift från 1927 (av K. E. Westerberg) skall en del av stenen ha legat »i vänstra sidan av inkörsporten till skullen på ladugården». Denna inkörsport har år 1932 blivit helt inbyggd i den stora utjämning av terrängen framför ladugården, som då gjordes för en siloanläggning. Ingen vid gården kan minnas sig ha sett runstenen eller hört talas om att någon sådan skulle ha funnits på denna plats.

Grå granit. Fragmentet A höjd 1,24 m., bredd 0,56 m., fragmentet B höjd 1,30 m., bredd över mitten 0,45 m. Ristningen är tydlig, väl huggen och väl bevarad.

Inskrift (med det inom [] supplerat från B 520):

[suth]i auk · iki[fastr · litu] rita [stai]n · iftir × ikalt · uk · f[ti]r ikhu]ar · fe[pr si]na · kuþa · i

Soti ok Ingfastr letu retta stein æftir Ingjald ok æftir Ingvar, fæðr sina goda.

»Sote och Ingefast läto uppresa stenen efter Ingjald och efter Ingvar, sina goda fäder.»

Till läsningen: På fragmentet A finnas r. 29—42, på fragmentet B r. 5—11, 21—24, 50—53, 58—64. Av r. 4 **h** finns h. övre bst i behåll vid fragmentets kant. Intet sk efter 5 **i**. 10 **k** är icke stunget, icke heller 36, 60 **k**. 22 **l** är icke stunget, icke heller 30 **l**. Bst i 34 **n** äro svaga. Av bst i 42 **f** finnas nedersta delen. Intet **i** finnes framför 42 **k**. 53 **e** har en liten prick mitt på staven, som sannolikt är huggen.

J. Rhezelius (F a 6 och F 1 1): 27 i, 53 a, 64 kii. — Hadorph och Leitz (B 520): sk efter 5 i, 53 a (med bst endast t. h.), 64 i. — Dybeck: 5 i, 42 f, 50 a saknas; 53 a (med bst endast t. h.), 64 k.

Rhezelius (F 1 1) tolkar inskriften sålunda: »Sutho et Igifastus curaverunt pingere lapidem Ingeldo et Inguaro parentibus suis optimis.» — Bureus (F a 5): »... et IggiFastus fecerunt scribi saxum in mem. IngiAldi et in mem. IngiVari patrum suorum bonorum.» — Peringskiöld: »Sothe och Ingefast låtho skrifwa på Steen till åminnelse effter Ingiäld och Ingwar sina goda Föräldrar.» — *UFT* h. 5: »Sote(?) och Ingefast läto rita sten efter Ingjald och Ingvar, sine gode fäder...»

U 1032 har en gång varit en ganska ståtlig runsten. Den är, av de bevarade fragmenten att döma, omsorgsfullt och skickligt huggen. Ristaren är okänd, men han har sannolikt utfört flera arbeten i trakten. Här har han använt ett mönster, som, ehuru ingalunda originellt, är väl anpassat efter stenens form. Vad inskriften angår, har han två gånger hoppat över en runa: i 35—39 **ikalt** och 42—45 **ftia**; två gånger har han ristat ett överflödigt **h**: i 1—5 **suthi** och 46—51 **ikhuar**.

Två män, Sote och Ingefast, ha tillsammans låtit uppföra detta minnesmärke efter sina fäder, Ingjald och Ingvar. Formuleringen är egendomlig och koncentrerad. Förmodligen är meningen, att Sote har låtit resa stenen efter sin fader Ingjald och Ingefast efter sin fader Ingvar.

Om det ovanliga mansnamnet *Soti* se U 54, om *Ingifastr* E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100. *Ingialdr* och *Ingvarr* äro tämligen vanliga namn under vikingatiden.

1033. Årby, Lena sn.

Pl. 61, 62.

Litteratur: B 519, L 233. Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, anteckning i F 1 9: 1; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 67; J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 130; R. Dybeck, *Runa* (fol.) 1 (1873), s. 89, 2 (1874), s. 10; *UFT* h. 5 (1876), s. 32; P. J. Lindal i *UFT* h. 7 (1878), s. XL f.; E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (ATS 10: 1), s. 53 not; Anteckning av O. Almgren 1910 (ATA); K. E. Westerberg, *Inventering av fornlämningar i Lena sn 1927* (ATA).

Äldre avbildningar: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 519).

Runstenen står rest i trädgården vid Årby, 10 m. Ö om landsvägen Storvreta—Vattholma. Stenen omtalas första gången i *Ransakningarna* 1667—84: »Åhrby Eng enn stehn» (And. Pehrsson Rox, odaterad), »På Årby äng 2 st. Stenar» (Rox, 1677). I handskriften F 1 9: 1 finnes en förteckning av Joh. Hadorph på »Rester. rst. i Upland»; där är upptaget: »Lena sochn Årby äng wid gamb. vägen. 2.» — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften »Årby Eng i Lena Sochn» (B 519 och L 233: »Årby»). Peringskiöld har sedan med blyerts tillagt: »wid Lena ån i engen wid gamla vägen där åthskillige smärre stenar äro i rad vpreste, samt 5 st. lijka sosom en terning, men den ena borta, så är och wid Engen en medelmåttig stor Jordhög kallad Kilshögen i Kilsängen med en annan något mindre hög, på hwilken en stoor steen föruthan några andra högar och stenar inne i sielfwa byn. NB. Denna bro är nu inthet mehra till vthan hafwer varit af Sten som doch ännu om torr sommar synes mitt öfwer ån emillan Årby by och Hussby på andra sidan.» — O. Celsius omnämner icke Årby-stenen. — R. Dybeck i sin reseberättelse 1864: »Efter att under fem särskilda besök i Årby, Lena socken, hafva utan framgång sökt att få reda på en der — 'i ängen vid gamla vägen', Peringskiöld — fordom befintlig runsten, lyckades det, då jag sjette gången infann mig i byn, att få veta hvarest han för närvarande befinner sig. En hemmansegare erkände att han för omkring tio år sedan lagt honom i sin spismur och erbjöd mig att låta uttaga honom; men som jag ansåg mannen sjelf vara skyldig att på egen bekostnad uttaga och resa stenen på sitt rätta rum, hvilket han ej

ville åtaga sig, kunde för tillfället intet åtgöras. . . . Bland märkligare ättehögar i trakten är en af största slag belägen vid nordligaste gården i Årby. För mig uppgafs att en runsten skulle finnas vid samma gård. Jag begaf mig dit och beledsagades upp på högen, der mig visades en upprättstående sten, vid hvars fot man grävt ett tämligen djupt hål (i hvad afsigt känner jag icke), utan att likväl hinna stenens nedre ända. Vid närmare efterseende funnos sådana stenar till ett antal af fyra eller fem vara reste i en krets ofvanpå eller rättare ofvani högen, föga höjande sig öfver dess yta, men alla troligen lika djupgående som den blottade. Högens vidare skadande förbjöds.» Dybeck har sålunda förgäves sökt Årby-stenen och fått den felaktiga uppgiften, att den omkring 10 år tidigare — sålunda i början av 1850-talet — skulle ha blivit sönderslagen och inlagd i en spiselmur. — År 1878 blev runstenen återfunnen på sin ursprungliga plats, såsom P. J. Lindal meddelar i *UFT* h. 7: »Emellertid fann ynglingen J. A. Vård under medlet af Juli månad [1878] å gårdet Skarpan vid Årby, tillhörigt P. G. Matsson och beläget $\frac{1}{4}$ mil från Storvreta station, en större kullfallen sten med inskrift samt gjorde anmälan här om till sekreterern i Upplands Fornminnesförening. Vid den med anledning häraf gjorda undersökningen befans ofvan nämnde länge saknade Årby-sten just vara den funne. Runstenen hvars fot var afbruten, låg nära Fyrisån och utgjordes af ett vackert tresidigt gråstensblock. Jordägaren har benäget lofvat besörja stenens upprensning.» — År 1927 låg stenen kvar på samma plats, nu »till stor del begravd under sten, som blivit upplockad ur åkern. Stenen ligger sankt och borde flyttas» (K. E. Westerberg). Vid runstensinventeringen 1942 antecknade S. B. F. Jansson, att stenen låg »i en åker 700 m. V om den sydligaste gården i Årby, 30 m. Ö om Fyrisåns strand, 200 m. V om en stenig höjdsträckning, som skjuter ut i åkrarna.»

År 1947 gjordes en upprensning i åkern, varvid en mängd sten plockades bort. Runstenen låg då kullfallen med den skriftlösa sidan uppåt. En mängd, mestadels mindre, knytnävstora stenar lågo runt omkring. Stenen lyftes med hjälp av en stubbrytare, och man blev då varse runorna. Den fördes närmast upp i backen, där den fick ligga en tid. Den rengjordes från jord, och då framträdde skriften fullt tydligt. »Stenen såg vacker ut», och den kördes därför fram till gården och restes på sin nuvarande plats. Runstenen har sålunda blivit flyttad av markägaren utan tillstånd. Det hade emellertid i detta fall knappast varit lämpligt att uppställa den på ursprunglig plats, och Riksantikvarien har därför t. v. låtit vid saken bero.

Fyndplatsen är såsom nämnt belägen i åkern omkr. 600 m. SV om Årby, omkr. 25 m. Ö om åkanten, där vassen vid ån tar vid. Omkr. 400 m. söderut går ägo gränsen mot Storvreta, som tillika utgör sockengräns. Viktigare är läget i öst-västlig riktning. Omkr. 100 m. åt Ö är en stenig skogsbacke, nu beväxt med enstaka granar. Mitt emot på andra sidan ån ligger en gran-skogsklädd höjd. Och längre bort, omkr. 600 m. åt NV, ligga gårdarna i Husby. Utan tvivel har platsen varit lämplig för en vägförbindelse mellan Årby och Husby med övergång över ån i närheten av runstenen. Märkliga äro de uppgifter, som lämnas av Peringskiöld. Runstenen stod, säger han, i ängen vid gamla vägen, där åtskilliga mindre stenar voro uppresta i rad. Över den sankt ängen ned mot ån har här i forntiden funnits en vägbro, utmärkt genom runstenen och ett antal resta stenar, som stodo kvar ännu på 1600-talet. Själva stenläggningen fanns icke längre till, men kunde under torra somrar iakttagas mitt över ån mellan Årby och Husby. Förmodligen menar Peringskiöld, som här knappast återger egna iakttagelser, att ute i själva åloppet ha funnits rester av ett steplagt vadställe. Ängen har i senare tid blivit uppödlad till åker. Åtskilligt av sten har därvid bortförts. Men åtminstone i senare tid ha enligt vad ägaren uppger, inga lämningar av någon vägbank kunnat iakttagas.

En väg på denna plats har sannolikt icke endast haft lokal betydelse. Gränsen mellan Norunda och Rasbo härader gick vid ån, och östra delen av Lena sn hörde sålunda till Rasbo hd. Vidare är att märka, att den naturliga leden från Rasbo-bygden åt NV når fram till Fyrisån vid Årby, varifrån man kunde behöva ta sig över till kungsgården i Husby.

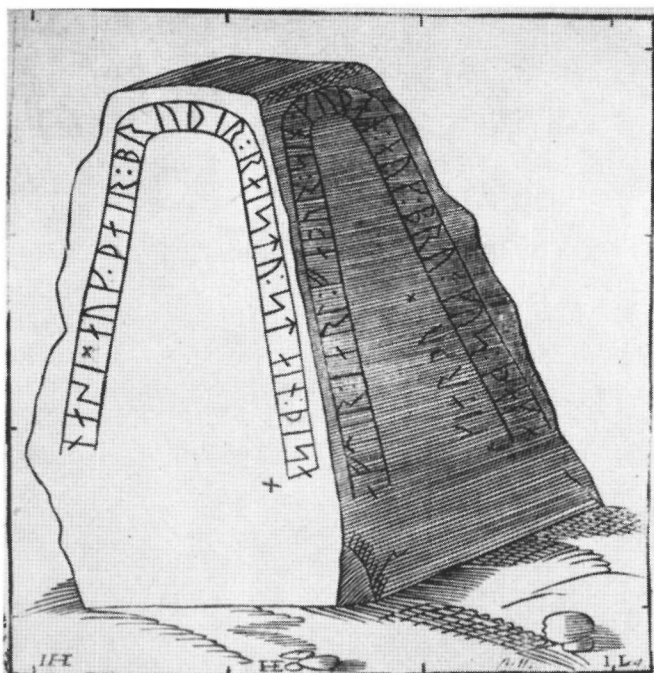

Fig. 232. U 1033. Årby, Lena sn. Efter B 519.

Enligt geologiska kartan finnas stensättningar i backen öster om runstenen. Andra forngravar har enligt Peringskiöld funnits i ängen, bl. a. en större jordhög, kallad Kilshögen. Ännu för några år sedan fanns i norra kanten av åkern, 10 m. Ö om åbrädden, en rund stensättning av mindre stenar, 4—5 m. i diameter. Ingen upphöjning fanns, enligt vad ägaren har uppgivit, innanför stenkretsen. Att det var en lagd stenring förstod man först, sedan arbetet med stenarnas borttagande var långt hunnet. Stenarna voro ej större än att de kunde bäras bort.

Grå granit med skiftning i ljusrött. Stenen har i horisontalled en trekantig genomskärning. Av de tre sidorna äro två (A, B) försedda med ristning. Höjd 1,50 m., bredd nedtill sidan A 0,90 m., sidan B 0,71 m., sidan C (skriftlös) 0,81 m. Stenen är skadad nedtill på ena sidan nedanför ristningen, men f. ö. väl bevarad. Ristningen är ganska ojämn. Runorna äro djupt huggna och tydliga, likaså den yttre slinglinjen. Den inre slinglinjen är grundare, och särskilt är korset grunt hugget och otydligt. Det skymtar dock vid gynnsam belysning.

Inskrift:

A: **nasi** × **auk** : **þair** : **bruþr** : **raistu** : **stain** : **þisa** ×
 5 10 15 20 25 30

B: **aftir** : **iarl** : **faþur** : **sin** : **kupan** : **auk** : **bru** : **kus** : **þaka** × **kiarþu** ×
 35 40 45 50 55 60 65 70

Nasi ok þair bróðr raistu stein þenna aftir Iarl, faður sinn goðan, ok bro Guðs þakka gærðu.

»Nase och hans bröder reste denna sten till minne av Jarl, sin gode fader, och de gjorde bron till Guds behag.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början. Framför 1 **s** kan knappast ha funnits någon runa. Namnet 1—4 **nasi** är fullt säkert. 3 **s** är omvänt, i olikhet mot övriga **s**-runor. 14 **u** är icke stunget; icke heller 49, 60, 67 **k**. Sk × efter 31 **a** står på stenytan innanför runslingan. Intet sk efter 66 **a**. Men framför 67 **k** och efter 72 **u** finnes sk ×.

Hadorph (B 519): 12—16 **brupir**. — Lindal: 12—16 **brupr**.

Peringskiöld tolkar inskriften sålunda: »Nase och hans Bröder de reste upp denna Steen till åminnelse effter sin fader Järl, och gjorde Broon till Gudz tackseyelse.» — Liljegren: »Näse och hans bröder hafwa efter deras fader Jarl gjort Gustaka bro.» Detta skulle ha varit namnet på bron (liksom »Mansänge bro» U 638). Som ett ortnamn uppfattas **kustaka** (sic!) även i U. W. Dieterich, *Runensprachschatz*. — *UFT* h. 5: »Nasi och de (hans) bröder reste denna sten efter Jarl, sin gode fader, och gjorde Kus-thaka(?) bro.» — P. J. Lindal: »Nase och hans bröder reste denne sten efter Jarl, sin gode fader, och gjorde Guds tacks (el. Guds nåds) bro (d. v. s. en bro Gudi till ära).» Varefter tillägges följande kommentar: »Orden **kus þaka** motsvaras av Isl. *Guðs þakka*, Guds tillfredsställelse eller tacksamhet. Bron har sålunda bygts, för att den bygande måtte vinna sig Guds tacksamhet samt sålunda få bot för synd och själens frälsning. I flere runskrifter finnas bevis, att detta åskådningssätt var mycket allmänt hos våra första kristna och katolska förfäder — Sannolikt har denna bro legat över Fyrisån midt för stenens fyndort, ehuru nu ej något spår af henne kan upptäckas.»

Stenen har genom sin form varit synnerligen väl lämpad att vara vägmärke vid bron. Detta har utan tveivel varit dess primära och egentliga uppgift. Minnesskriften har den fått i andra hand. Denna har anbragts på ett med hänsyn till stenens form och funktion synnerligen smakfullt sätt: i tvenne enkla slingor, lagda i ellipsbåge utefter stenens konturlinjer. Den enda prydnaden för övrigt är ett hjulkors på framsidan.

Om namnet *Nasi* se Sö 200, om *Jarl* U 307 och 874. Uttrycket *þeir bróðr* förekommer även U 758, 855, L 780 Holms by, Vittinge sn, Ög 161.

Uttrycket *Guðs þakk* (*þakkir*) har tillhört missionstidens kristna språkbruk i Norden. Det betyder 'lön av Gud, Guds nåd, Guds välbehag' (isl. *þökk* f. 'välbehag, nåd, tillfredsställelse; lön; tack', feng. *þanc* m. 'kindly thought, favour, grace; thanks'). Vanligen användes pluralformen (jfr fsv. *naþir* f. pl. 'nåd'). Uttrycket är särskilt känt från norska och isländska källor. *Guðs þökk hefir hann fyrir erfiði sitt*, säges i den isländska Kristnurrätten om en man, som har reparerat en förfallen kyrka. *Biðia sér almosu til Guðs þakka* betyder ungefär detsamma som 'för Guds skull'. I en homilia uppmanas alla kristna att giva tionde: *hverr kristinna manna skal með góðum hug gefa til Guðs þakka hinn tíunda lut allz ávaxtar*. Man behöver icke giva tionde för sådan egendom, *er áðr er til Guðs þakka lagit, hvárz þat er til kirkna lagit eða til brúa eða til sæluskipa*. Bland arbeten *til Guðs þakka* nämnes här särskilt att bygga broar. Till goda gärningar hörde byggandet av härbärgen för vägförande, *sæluhús* (se U 996), anläggandet av broar och underhåll av färjor över vattendrag (*sæluskip*). »In former times the phrases *Guðs þakkir* and *sálu-gjafir* (soul's gifts) were synonymes, including not only gifts to churches, clergy, and the poor, but also the building of bridges, erecting hostelryes, especially in desert places, and the like, whence the words *sæluþrú*, soul's bridge, and *sæluhús*, soul's house» (Cleasby-Vigfusson). Man kan också i detta sammanhang erinra om legenden om Kristoffer, som bar pilgrimer över ett sund »för Jesu Kristi skull». I nutida isländska finns ordet *gustuk*, *gustukaverk* 'barmhärtighetsgärning' (< *guðsþakka*).

Inskriftens **kus þaka** måste uppfattas som en genitiv, *Guðs þakka*. *Bro Guðs þakka* har haft ungefär samma innebörd som ett **sælubro*, en bro anlagd som en god gärning för att vinna Guds nåd. Tänkbart är givetvis också, att ett *til* helt enkelt har blivit överhoppat eller uteglömt av ristaren: *bro til Guðs þakka gærðu* »de gjorde bron för att behaga Gud».

En till innebörden rätt likartad inskrift finnes på en bergvägg i Näs, Frösunda sn (U 347, 348): en man har låtit göra broar till själabet för sig, sin hustru och sina söner. Ett arbete, som gjordes för Guds skull, avsåg för visso att i gengäld förvärva frälsning såväl för den döde som för hans anhöriga, som utförde arbetet och reste minnesvården.

1034. Tensta kyrka.

Pl. 63.

Litteratur: B 501, L 234, D 1:227. J. Bureus, Fa 6 s. 129 n:r 91 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 373, Fa 1 s. 84; J. Rhezelius, Fa 10:1 n:r 50, F 11 n:r 24; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 68; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 395; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA), Fornminnen i Tensta sn 1864 (ATA); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 102; J. Eriksson, Inventering av fornlämningar i Tensta sn 1928 (ATA); S. B. F. Jansson i Fornvännen 1950, s. 330 f.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckningar (i Fa 10:1 och F 11); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 155); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 501); Dybeck (D 1:227).

Fyra runstenar äro kända från Tensta kyrka (U 1034—1037). Tre av dem finnas alltjämt i behåll och äro numera framtagna och resta i närheten av kyrkan. De tillhöra de vackraste runmonumenten i trakten. Var de ursprungligen ha stått, kunna vi tyvärr icke veta. Tensta kyrka är en av Upplands äldsta tegelkyrkor, uppförd under senare delen av 1200-talet. I samband därmed ha dessa fyra runstenar flyttats bort från sina ursprungliga platser och tagits i bruk vid kyrkobygget. Anmärkningsvärt är att de allesammans ha använts som tröskelstenar; tre av dem ha fått en alldeles likartad placering i kyrkans dörrar, med ändarna inskjutna under muren och ristningarna därför delvis dolda. Den fjärde (U 1036) har legat på marken omedelbart framför ingången till koret.

Runstenen U 1034 är sedan hösten 1950 rest på gräsplanen utanför kyrkans södra sida, 5 m. S om kyrkväggen, 12 m. SV om stenens tidigare plats under dörren till koret. Ristningen är vänd mot S.

Runstenen var känd redan av Bureus. Den fanns då »I Tenstadh Koredörr» (Fa 6), »Kyrke-Chordören» (Fa 5), »I Chore Dören» (Fa 10:1), »Vthi Kohrdören inmuradher» (F 11). — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »I Teenstad kyrkedörr»; därjämte finnes en blyertsanteckning: »Chordörs tryskelen på sudra sidan» (B 501 och L 234: »I kyrkodörren»). — O. Celsius har granskat inskriften den 26 mars 1727. — I kyrkoinventariet 1829 finnes endast följande uppgift om runstenar i kyrkan: »Under dörrarne till Vapenhuset och Choret ligga tvänne Runstenar, hvars yttre kanter blott äro synliga.» Säkerligen är det U 1034 och 1035, som åsyftas. — R. Dybeck meddelar i sin reseberättelse 1864: »Ur Tenstads kyrka uttogs en runsten, som låg till tröskel i vapenhusdörren och var till sina båda ändar öfvermurad [U 1035]. Vid anställda försök huruvida en annan runsten, hvilken ligger till tröskel i kordörren [U 1034], skulle kunna utan alltför stor möda och kostnad uttagas, hittades tre fot ner i jorden framför samma ingång en alldeles dold, stor sten, hvilken upptogs [U 1036]. Uttagandet af stenen i kordörren befanns hardt när omöjligt, hvarföre man föranläts derifrån afstå. De två lösgjorda runstenarne restes under lummiga trån på den vackra Kyrkovallen söder om Kyrkogården, der den påföljande söndag församlade menigheten med synnerlig uppmärksamhet betraktade dem.» I förteckningen över fornminnen i Tensta sn 1864: »På Tenstads södra kyrkvall stå två runstenar, den ene under sommaren upptagen ur Vapenhusdörren [U 1035] och den andra samtidigt funnen i jorden å Kyrkogården [U 1036].» U 1034 omtalas här icke alls. I *Sverikes runurkunder* (s. å.) säges om denna sten: »Ligger till tröskel, är till största delen öfvermurad och kan svårligen uttagas.» — Enligt beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» (1871) funnos av runstenar »Vid kyrkan på ömse sidor om vägen, två» [U 1035 och 1036]; U 1034 omtalas icke. — Vid fornminnesinventeringen 1928 (J. Eriksson): »Runstenar: två på Kyrkvallen, en på vardera sidan om vägen [U 1035 och 1036], och en under muren vid kordörren [U 1034]; dessutom skall, enligt uppgift, en runsten finnas i jorden väster om folkskollärarens tjänstebostad.» — Vid runstensinventeringen 1942 (S. B. F. Jansson): »Runstenen ligger i markytan under tröskeln till

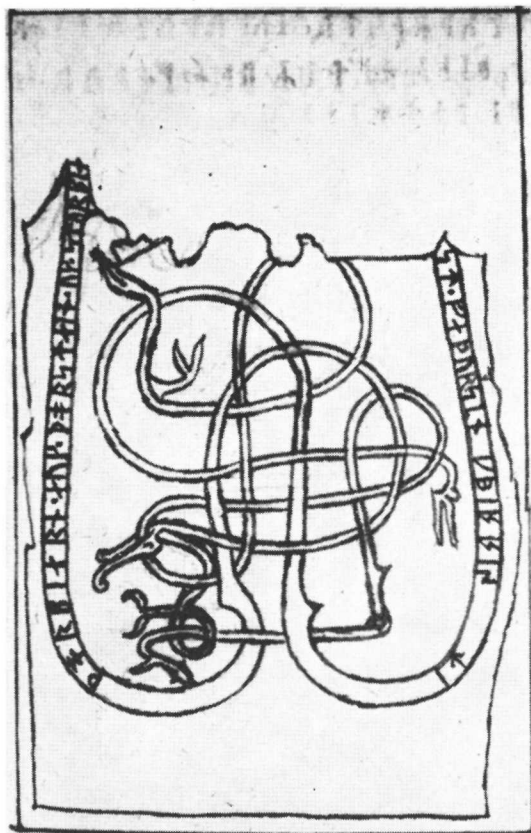

Fig. 233. U 1034. Tensta kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (F a 10: 1).

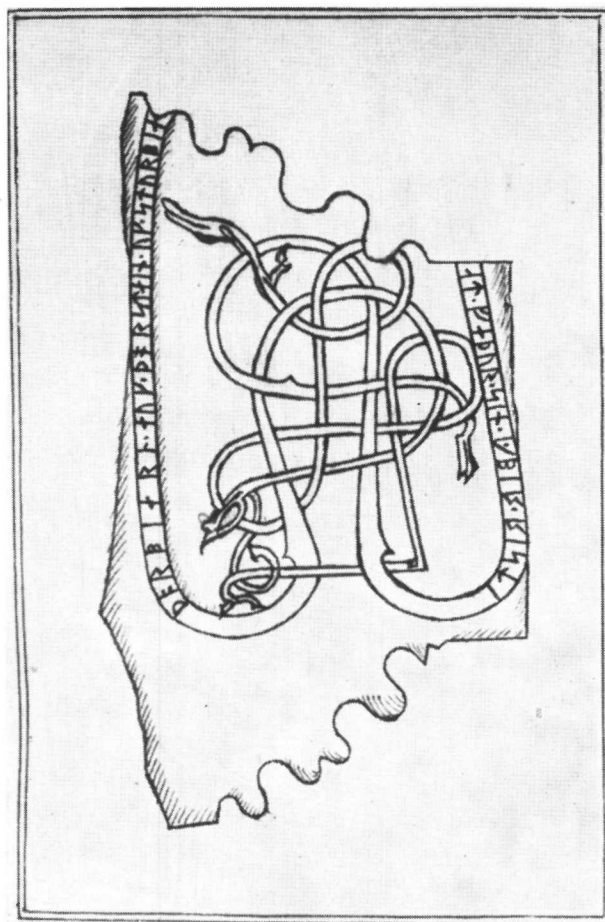

Fig. 234. U 1034. Tensta kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (F 11).

koret på kyrkans södra sida. Den ristade sidan ligger uppåt och endast en del av stenens vänstra kant är synlig.» Jansson föreslog, att stenen skulle tagas ut, lagas och resas på kyrkogården. Arbetet utfördes år 1950. Stenen, som, något nedanför mitten, var brusten i två delar, lagades med stenkitt och infällda järnkrampor.

Rödgrå granit. Höjd över markytan 2 m., bredd över mitten 1,07 m. Tjocklek 0,34 m. Den ristade ytan är i stort sett tämligen jämn. Endast upptill är den skrovlig och har varit svår att rista. På v. sidan är en knöl (vid runorna 29—32) och t. h. därom en större inbuktning i ristningsytan. Ristningen är djupt huggen och tydlig, väl bevarad.

Inskrift:

þorbiarn · auk · þorstain · uk · styrbiarn · litu raisa stain · eftir · þorfast · faður sin ybir risti
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70

Þorbiorn ok Þorstainn ok Styrbiorn letu ræisa stæin æftir Þorfast, faður sinn. Öpir risti.

»Torbjörn och Torsten och Styrbjörn läto resa stenen efter Torfast, sin fader. Öpir ristade.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. Bst i 7 r är till större delen förstörd genom den stora sprickan i stenen. 24 y är tydligt stunget; likaså 65 y och 45 e. Intet sk efter 34 u, 39 a, 61 r, 64 n och 68 r. I de båda sista orden stå runorna på slingans ytterlinje

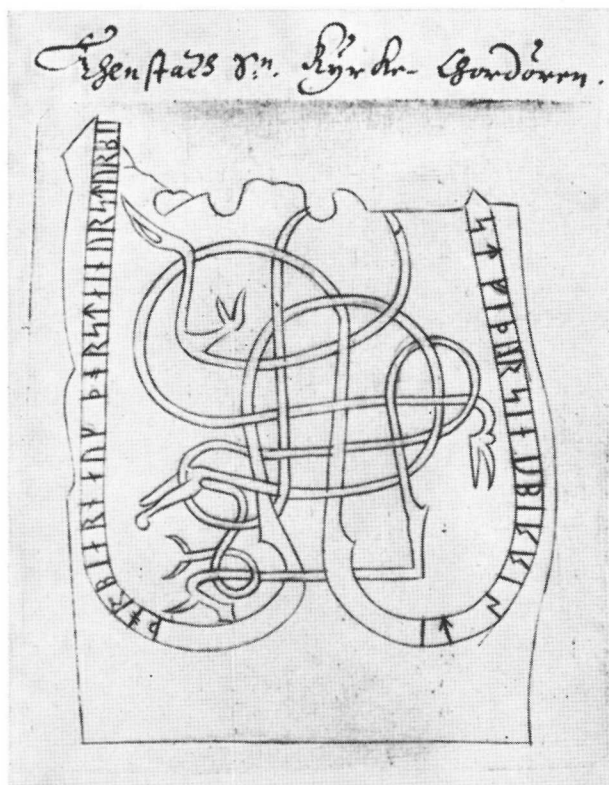

Fig. 235. U 1034. Tensta kyrka.
Efter kopparstick av Bureus.

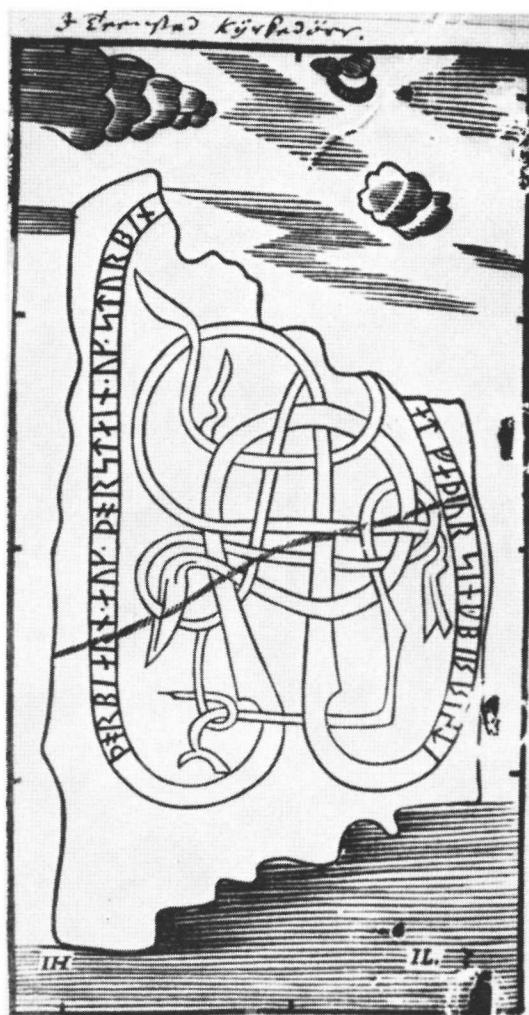

Fig. 236. U 1034. Tensta kyrka.
Efter B 501.

och läsas sålunda i omvänd riktning, från höger till vänster. Runorna äro vänderunor. Se f. ö. *Fornvännen* 1950, s. 332.

I de äldre läsningarna saknas r. 29—54, som voro dolda under muren. Rhezelius, F a 10: 1: 24 u, 55 s, 65 u; F l 1: 24 u, 55 a, 65 y. — Hadorph o. Leitz (B 501): 24 u, 55 a, 65 y. — Celsius: 24 u, 55 s, 65 u. — Dybeck har endast kunnat läsa runorna på stenens v. kant (r. 1—28); det övriga var på den tiden täckt. Bst i 7 r skadad; 24 u. »Skiljetecknen äro icke prickar, såsom i Bautil, utan streck.»

Ornamentiken är utomordentligt karakteristisk för Öpir, och ristningen bör utan tvivel räknas bland hans vackraste verk. Särskilt bör kanske framhållas den eleganta vågrörelse uppifrån nedåt, som den mindre ormkroppen gör, i viss mån en upprepning av det stora rundjurets slingor. Korset har en utsirad form, vilket hos Öpir är mindre vanligt. Högst uppe på stenen, ovanför runslingan, finnes en något osäkert tecknad figur, med runda ögon, långsträckt näsa och bågformig ansiktskontur. »Den avviker från tidigare kända masker på runstenarna och gör måhända snarare intryck av en starkt stiliserad djurmask, ett lejon» (Jansson). Också på ett par

andra runstenar, som på goda grunder tillskrivas Öpir (U 78 och 128), finnes ett ansikte ristat, i dessa fall tydligen ett människoansikte.

Tre söner ha låtit resa stenen efter sin fader. Om namnet *Styrbiorn* se Sö 339. De tre med *Por-* sammansatta mansnamnen höra till vikingatidens vanligaste.

1035. Tensta kyrka.

Pl. 64.

Litteratur: B 499, L 236, D 1: 229. J. Bureus, F a 6 s. 64 n:r 92 (Bureus' egen uppteckning), s. 128 n:r 87 (Caspar Cohl), F a 5 n:r 376, F a 1 s. 84; J. Rhezelius, F a 10:1 n:r 52, F l 1 n:r 25; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 71; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 397; Kyrkoinventarium 1829 (ATA); R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA); UFT h. 32 (1917), s. 349; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 97; J. Eriksson, Inventering av fornlämningar i Tensta sn 1928 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckningar (i F a 10:1 och F l 1); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 157); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 499); Dybeck (D 1: 229); O. v. Friesen foto (UUB).

Runstenen står rest på kyrkvallen 35 m. ÖSÖ om bogårdsgrinden. Ristningen är vänd åt V.

Stenen var känd redan av Bureus. Platsen anges vara: »I Tenstadha Kyrkedörr then ytre» (F a 6), »I Wåknhus dören» (F a 5). Caspar Cohl (F a 6): »I Woknehusdörran». J. Rhezelius: »Wåkenhus dören» (F a 10:1), »I Wåkenhusdören är denne» (F l 1). — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Tenstad wapnhusdör» (B 499: »Vapnhus dör»; L 236: »Vapenhusdörran»). — O. Celsius, som har granskat inskriften den 26 mars 1727, har ingen egen uppgift om platsen. — För uppgifter om runstenen i kyrkoinventariet 1829, i Dybecks reseberättelse 1864, i beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» 1871 och i inventeringsberättelsen 1928 se ovan U 1034. R. Dybeck, *Sveriges runurkunder* (1864): »Stenen upptogs förlidna sommaren ur södra vapenhusdörran och restes å kyrkvallen.» Stenen, som efterhand kommit att luta starkt bakåt, restes ånyo på samma plats 1950.

Rödgrå granit, med hårt, vackert gryt. Höjd 1,80 m., bredd 0,90 m. Stenen är tyvärr stympad; ett stort stycke har slagits av upptill på h. sidan. Ristningen har därigenom förlorat mycket, som var väsentligt för helhetsintrycket. Det har utan tvivel varit en mycket vacker sten. Också inskriften är defekt, i det att ett stort parti av början saknas. Ytan har flera ojämnheter. Den är även hårt sliten genom trampning, betydligt mera än U 1034, som legat mera skyddad i en mindre använd ingång. Trots detta är inskriften i stort sett tydlig. Den har ursprungligen varit djupt huggen.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Rhezelius och Celsius):

... **kiat auk** ... **u rita stin þinaftir kuih faður sin si[kr]iþr at buanta si** ...

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

... ok ... [let]u retta stæin þenna æftir Kvig, faður sinn, Sigríðr at boanda si[nn].

»... och ... läto uppresa denna sten till minne av Kvig, sin fader, Sigrid efter sin man.»

Till läsningen: 1 **k** är tydligt. 2 **i** säkert men grunt. Någon bst kan icke spåras, och runan kan icke ha varit **r**, **u**, **m**, **f**, möjligen **l** eller **n**. 3 **a** har bst endast på hst:s h. sida. Intet sk efter 4 **t**. 5 **a** tydligt, men med bst endast t. v. Inga sk finnas mellan orden i denna inskrift. 10, 15 **i** är icke stunget. Bst i 12 **a** är kort, men tydlig. 25—28 **kuih** är fullt säkert. 29 **f** är svagt, särskilt bst. 37 **s** þ: övre stapeln tydlig och säker, den nedre svag; otydligast mellanstapeln. 38 **i** tydligt. 39 **k**: hst tydlig; ingen bst är numera synlig. Huruvida runan har varit **k** eller **h**, kan ej avgöras. Ytan är här svårt sliten. Detsamma gäller följande runa. 41—43 **iþr** är däremot tyd-

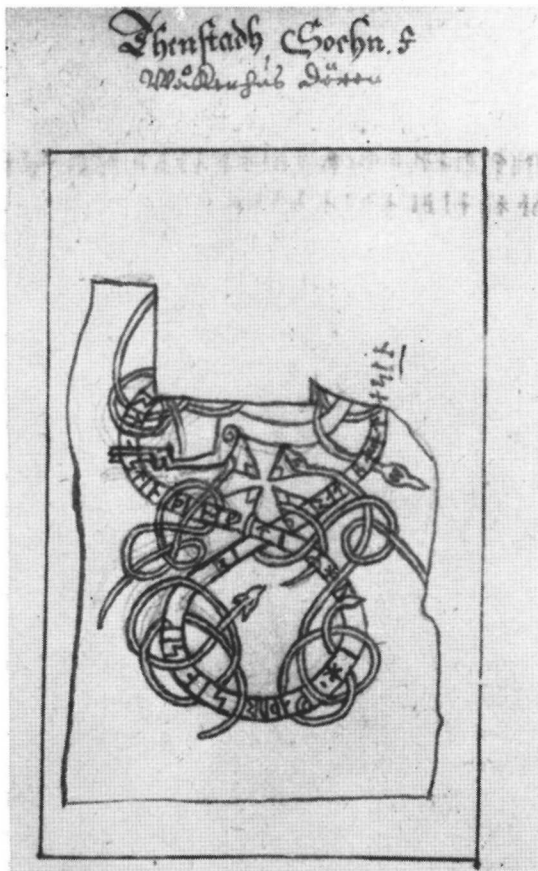

Fig. 237. U 1035. Tensta kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (F a 10: 1).

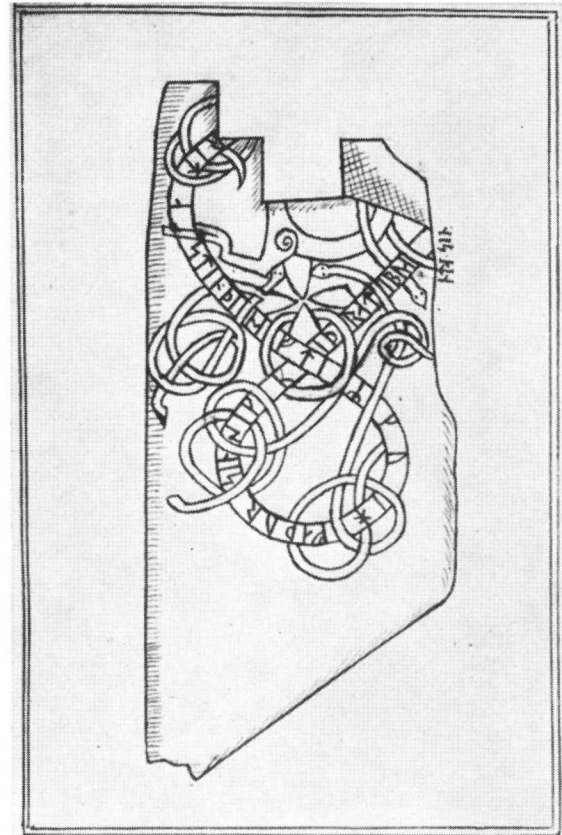

Fig. 238. U 1035. Tensta kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (F l 1).

ligt. 44 a svagt, 45 t tydligt. 46—49 buan tydligt. 50—53 ta si står utanför runslingan. 50 t har bst endast t. v.; någon bst på h. sidan har aldrig varit huggen.

Bureus (F a 6): ... uk ... lit · stin · pina · ftir · ulih faður sin sif · iþr · riti ruan. Caspar Cohl (F a 6): ... rita stin pinaftir huih faður sin sikriþr at buanta sin. Rhezelius, F a 10: 1: ... rita stin pinaftir huih · faður sin sikriþr at banta sin; F l 1: ... rita stin · pinaftir kuih faður sin sikriþr at buanta sin. — Hadorph och Leitz (B 499): ... it stin pinaftir isuih · faður sin hiiiirt buanta ... — Celsius: ... rita stin pinaftir kuih · faður sin sikriþr at buanta si ... — Dybeck: ... iuk ... u · rita stin pinaftir nisuih · faður sin sikriþr at buanta si ... »Fadrens namn är icke kuik, men kanske nisuikr (360 L). Bure har, såsom jag, sikriþr. Kännestrecktet i k är mycket svagt; möjligen är runan t. o. m. f, men högst osäkert.» — L 236 följer i stort sett Celsius' läsning, men har utan någon grund i materialet 28 k (i kuik) och 39 h (i sihriþr).

Inskriften har börjat med två namn. Det första har möjligen varit [i]kiat, d. v. s. *Ingia*[?][d][r]. Stenen är rest över en man *Kvign* av hans söner och hans hustru *Sigridr*. Namnet *Kvign*, tecknat på samma sätt: (ack.) *kuih*, är belagt i ännu en uppländsk runinskrift, U 42. Det är välkänt från Norge (se Linds ordbok), och kan nu anses vara säkert styrkt även för Sveriges vidkommande. Jfr även sammansättningarna *Kvigulfr* U 97, 608, *Kvigbiorn* U 189, 732.

Ornamentiken är av välkänd typ, men skickligt anpassad efter stenens form. Den påminner otvivelaktigt om sådana mästerverk som U 460, 463 och 948, dock utan att helt uppnå dessas utsökta elegans. E. Brate har antagit, på grund av den allmänna likheten, att det är samme

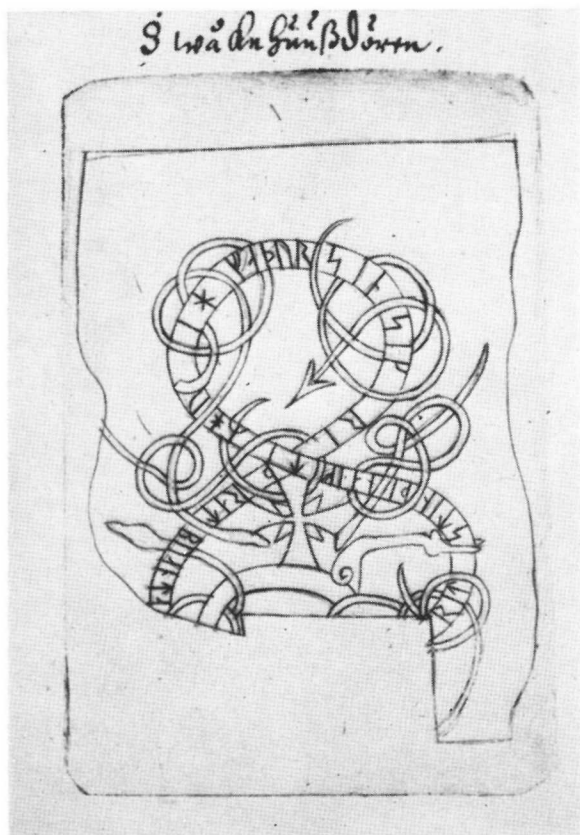

Fig. 239. U 1035. Tensta kyrka.
Efter kopparstick av Bureus.

Fig. 240. U 1035. Tensta kyrka.
Efter B 499.

ristare. Det är dock knappast tillräckliga skäl för ett sådant antagande. Det finns också en del små, men karakteristiska olikheter, icke minst i runornas form. U 460, 463 och 948 ha regelbundet skiljetecken ×, U 1035 saknar skiljetecken mellan orden. Mera sannolikt torde vara, att någon av de nämnda ristningarna har varit mönster för ristaren av U 1035, vilket han har sökt efterbilda.

1036. Tensta kyrka.

Pl. 64.

Litteratur: B 497, L 235, D 1: 228. J. Bureus, F a 6 s. 129 n:r 92 (Caspar Cohl), F a 5 n:r 374, F a 1 s. 84; J. Rhezelius, F a 10: 1 n:r 49, F 1 1 n:r 26; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 69; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 396; N. R. Brocman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 129; R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA); UFT h. 32 (1917), s. 349; F. Sander, Runinskrifter (1898), s. 38 f.; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB); J. Eriksson, Inventering av fornlämningar i Tensta sn 1928 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckningar (i F a 10: 1 och F 1 1); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 156), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 497); Dybeck (D 1: 228); v. Friesen foto (UUB).

Runstenen står omedelbart utanför bogårdsmuren på södra sidan, 25 m. Ö om grinden. Ristningen är vänd mot S.

Även denna runsten var känd av Bureus. Platsen anges sålunda: »Ther och neder för Kore-dörren» (F a 6), »för Chor dören» (F a 5), »för Cohr Dören» (F a 10: 1), »Vtan för Kohrdören är

Fig. 241. U 1036. Tensta kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (F a 10: 1).

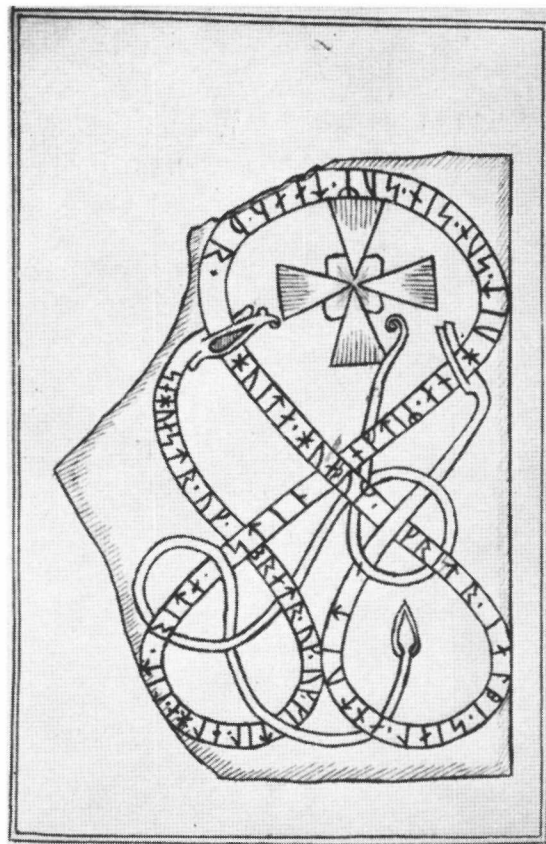

Fig. 242. U 1036. Tensta kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (F 11).

denne» (F 11). — I *Ransakningarna* 1667—84 finnas inga uppgifter om runstenar vid Tensta kyrka. J. Hadorph har vid kyrkoherden Petrus Bröms' relation 1677 antecknat: »Tensta Kyrkia 1. 1 Runesten borta.» Säkerligen är det U 1036, som han härmed avser. — I Peringskiölds *Monumenta* finnes följande uppgift: »För Chordören i Tensta kyrkia, finnes nu inthet igen, men Bureus hafwer ibland sina monumenter n:o 156 afriktat honom således . . . Wijd kyrkians byggnad eller något derefter är en Runesten ifrån sitt första ställe införder i kyrkian och öfver nogons graf lagder för Chordören, men nu yttermehra antingen aldeles borttagen, eller och omvänder att skriften inthet mehr synes.» Stenen har, enligt Rhezelius' uttryckliga uppgift, legat utanför kordörren, sålunda på marken utanför kyrkan. Den har sedan blivit övertäckt av jord, och antikvarierna ha 30—40 år senare förgäves sökt den, men felaktigt inne i kyrkan, innanför kordörren. Man har i detta fall låtit göra ett träsnitt för det tillämnade runverket på grundval av Bureus' kopparstick och signerat det I Bu. Träsnittet har följande påskrift: »Teensta Stenen, som legat wid Chordören.» B 497 har felaktigt överskriften »Fiukeby», tydligen en förväxling på grund av ristningens likhet med B 507 (U 1017). Felet är rättat hos Liljegren, som riktigt anger platsen (L 235): »Vid chordören». — O. Celsius har sökt stenen den 26 mars 1727, »sed ibi non inveniebatur». — Stenen var sålunda förkommen, men återfanns av en händelse år 1864 av R. Dybeck under försöken att framtaga U 1034 ur kordörströskeln (se ovan under U 1034). I *Sveriges runurkunder* meddelas: »Vid anställd gräfning för att utröna om föregående runsten [U 1034] skulle kunna uttagas ur kyrkdörren träffades, två fot djupt i jorden, framför

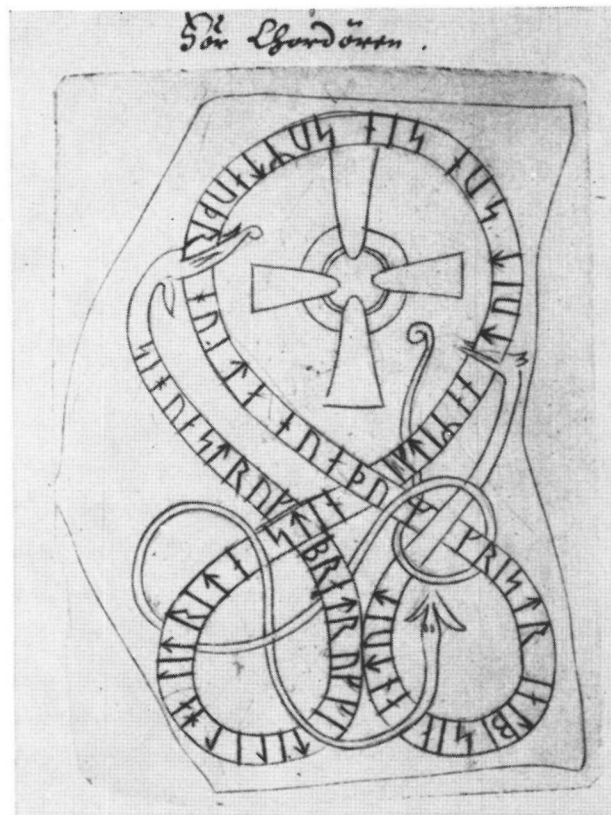

Fig. 243. U 1036. Tensta kyrka.
Efter kopparstick av Bureus.

samma dörr, denne sten, hvilken genast fördes ut på kyrkvallen och der restes.» Stenen låg sålunda ända till 1864 kvar på samma plats, där J. Rhezelius först hade funnit den på 1630-talet.

Ljusgrå granit, på den ristade sidan med en brottyta av blågrå skiffer. Höjd 1,69 m., bredd 1,46 m. Ytan är plan och ganska slät. Ristningen är grunt huggen, men framträder rätt tydligt som en ljusare färgning mot den blågrå grunden. Linjerna äro rätt ojämna, ej rundade i bottnen.

Inskrift:

sihvastr · uk · bratr · uk · uikitil elha · lit · rita stin iftir · anhuit · sun · sin · sum · tauþr ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60
huita · huapum · kristr · ialbi · sial · antuita
 65 70 75 80 85 90 95

Sigvastr ok Brandr ok Viketill. Hælga let retta stein æftir Andvett, sun sinn, sum [var] dauðr [i] hvitavaðum. Kristr hialpi sial Andvetta[r].

»Sigvast och Brand och Vikättel. Helga lät uppresa stenen efter Andvätt, sin son, som blev död i dopkläder. Krist hjälpe Andvätts själ.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. Namnet 1—8 **sihvastr** är fullt säkert; alla runor äro tydliga. Detsamma gäller om 11—15 **bratr**. 11 **b** har som hst en linje av den korsande runslingan; bst äro små, nästan cirkelrunda. Sk efter 10 **k** är ej helt säkert. Även namnet 18—24 **uikitil** är fullt klart. Intet sk kan säkert spåras efter 24 **i**. Namnet 25—28 **elha** grunt. 25 **e** har en ganska grund fördjupning mitt på staven, sannolikt huggen. 33, 38, 40 **i** icke stungna; icke heller 49, 95 **i**. 47 **h** är tydligt. Sk efter 53 **n** är svagt, men sannolikt. Det följande är fullt

tydligt t. o. m. 75 m. Hst i 76 k är tydlig; av bst finns endast översta delen. 93 t tydligt, liksom hela namnet. Bst i 97 a tydlig, ansatt på en korsande slinglinje. Intet **æ** följer.

Caspar Cohl (F a 6): 40 e, 47 h, 50 l. — Rhezelius, F a 10:1: 18—19 **ui** saknas; 40 i, 47 h, 50 t; F l 1: 2 e, 16—24 **uk · uk · kitil**, 40 e, 47 h, 50 t, 60—64 **taupr**. — B 497: 18—19 **ui** saknas; 47 t. Jfr L 235: 16—28 uk. Kitil. elhan. — Dybeck: 18—24 **uk · kitil**, 47 h, 91—97 **antyits**. »Efter **bratr** är ett sannolikt förkastat **uk** (det sednare blef föga bättre), så vida man här icke har namnet **uikital**. **h** i **anhuit** är sannolikt missristadt.» — v. Friesen: 18—24 **uk · kitil**, 47 h, 76 i.

Joh. Bureus tolkar inskriften sålunda: »SigVastus HugBraterus et ChitilHelga fecerunt pingi saxum in mem. AndViti filii sui Qui mortuus est in Albo Vado. Christus adiuvet Animam AndViti.» — J. Peringskiöld: »Sigwast och Brander samt Kittillöga låto skrifwa på denne Märkesteen efter sin Son Andwit, som blef döder efter undfångit dop [rättat från: i Jutlandz Wad]; Christus ware Andwitz Siäl nådig. — Parentes Andviti sine dubio fuere Brandus et Chitilauga, avus vero Sigvastus.» — O. Celsius finner den av Peringskiöld (*Åttartal*, s. 35) givna tolkningen av uttrycket **huita · huapum** »i det hvita wadmalet, eller hvita antagna klädningen» löjlig. »Risum teneatis amici. — An Hvita vadum q. Hvit-aa-vap? Ubi ergo Hwijt-åån? Et quale ibi prelium? Vel quale submergendi periculum?» — Också N. R. Brocman menar, att **huita · huapum** betecknar en ort, där Andvätt har omkommit. »Här skrifves åter detta Ställe, Hwitawad, något annorlunda än på de förre Stenar [U 364, 243, 613, 896], i det runan **h**, som på samma Ställe är helt onödig, sättes framför ordet *vadum*. Men däraf kan man ingen Ting vidare sluta, än att Ubbe, hwars Arbete denne Sten tyckes wara, efterfölgt en i sin Tid bruklig Latinsk Ortografi, då man skref *Harena* för *Arena*, *Havena* för *Avena* och *Habundantia* i ställe för *Abundantia*; fastän **h** i alla dessa Ord war öfwerflödigt och mindre nödigt.»

Inskriften har ett par oregelbundenheter i själva ljudbeteckningen. Uddljudande **h** saknas i 25—28 **elha** och 82—86 **ialbi**; däremot är det, som Brocman framhåller, »öfwerflödigt och mindre nödigt» i 70—75 **huapum**. **h** står för frikativt *g*-ljud i 1—8 **sihuastr** och 25—28 **elha**; en felristning är givetvis **h** för **t** i 45—50 **anhuit**. Slutljudande **æ** är utelämnat i gen. 91—97 **antuita**; det var kanske mycket svagt artikulerat.

Märkligare äro inskriftens oregelbundenheter i det språkliga uttryckssättet. Verbet *var* och prepositionen *i* måste tänkas vara överhoppade i satsen 57—75 **sum · tauþr · huita · huapum**. Kanske kan det delvis bero på att ristaren har tvekat mellan ordföljden *sum var dauðr* och *sum dauðr var*; bådadera var väl möjligt. Så trångt var icke utrymmet, att utelämnandet av dessa fyra runor för den skull skulle ha varit nödvändigt. — Jfr det ännu mer brakylogiska **tauþr + fita + faþum** i U 896. — Predikatsverbet **lit · rita** har singular form. Sålunda: »Helga lät resa stenen efter sin son.» De tre första namnen stå sålunda helt utanför satssammanhanget. Troligen är det tre bröder till den döde, som ha varit med om att resa stenen och som också ville bli nämnda i inskriften. Men det fanns icke plats för en fullständig sats.

Om namnet *Sigfastr* (*Sigvastr*) se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100 f., om *Brandr* se U 1026, om *Vikatill* U 22 (där dock detta belägg från U 1036 saknas, på grund av att inskriften tidigare har varit felaktigt återgiven). Om kvinnonamnet *Hælga* se U 793. Och om mansnamnet *Andvettr* Sö 266.

Uttrycket *dauðr i hvitavadum* förekommer på sex uppländska runstenar: U 243, 364, 613, 699, 896 och 1036. Det är utförligt behandlat under U 243. Om man närmare ser till de sex inskrifterna, finner man att två (U 613 och 1036) äro resta av en moder över sin son, och två (U 243 och 896) av föräldrar över sin son. En (U 699) är rest av hustru över sin man, och en (U 364) troligen av bröder över en broder. Detta tyder på att det är unga män, som ha fått detta eftermäle: han blev död i dopkläder. I intet fall förekommer det, att söner ha rest minnesvård över sin fader, vilket annars är det vanligaste och naturligaste. Förmodligen ha de unga

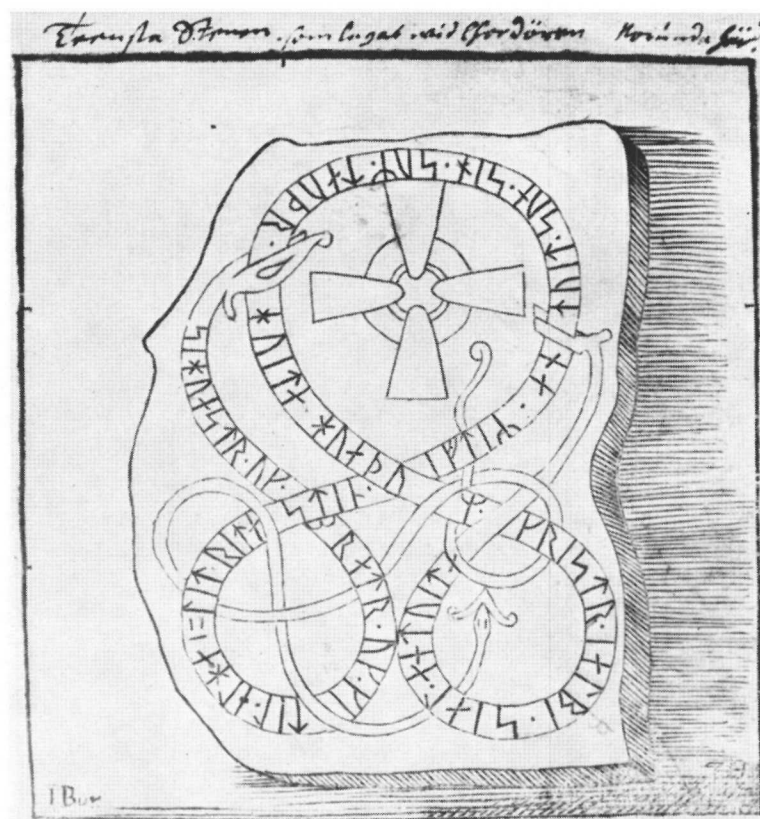

Fig. 244. U 1036. Tensta kyrka. Efter B 497.

männen dragit ut i främmande land, på köpmansfärd eller vikingatåg, och de ha sedan icke återvänt. Budskapet om deras död har kommit hem, men tillika den hugnesamma underrättelsen, att de hade mottagit det heliga dopet, innan de gingo hädan. Detta ha de anhöriga funnit angeläget att meddela i minnesorden. Det vittnar om att de själva ha varit kristna, men att dopet dock var något ovanligt och anmärkningsvärt. Ur missionstidens förhållanden blir detta begripligt. Folket i Uppland var under runstenarnas tid till övervägande del kristet, men endast på få platser inom landet fanns det ännu kyrkor och bofasta präster, som hade rätt att meddela sakramenten och utföra de heliga handlingarna. Det var icke lätt att bli döpt, om man ville det aldrig så gärna. Annorlunda var det för dem som foro utomlands, till kontinenten eller till England. Ja redan i Danmark stodo kyrkans alla välsignelser till buds. Det är betecknande, att i en, sannolikt två, av de inskrifter, som det här är fråga om (U 699 och 896), finnes tillägget: han blev död i dopkläder »i Danmark».

Tillägget *Kristr hialpi sial Andvettan* har motsvarighet i en av de andra inskrifterna, nämligen U 613: *Guð hialpi salu hans*.

Två av dessa stenar med inskriften *dauðr i hitavatum* äro ristade av Visäte (U 243 och 613), en av Öpir (U 896) och en av Balle (U 699). Brocman antager, att också U 1036 skulle vara ristad av Öpir — förmodligen på grund av en allmän och ganska ytlig likhet med Öpirs ornamentik. Detta är emellertid alldeles osannolikt.

1037. Tensta kyrka.

Litteratur: B 499, L 237. J. Bureus, F a 6 s. 64 n:r 93 (Bureus' egen uppteckning), s. 128 n:r 86 (Caspar Cohl), F a 5 n:r 375; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 71; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 397.

Avbildning: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 499).

Enligt J. Bureus fanns runstenen »I then inre Dörrene: 93:» (F a 6), »I Kyrkedören» (F a 5), enligt Caspar Cohl »I Thenstadh Kyrkiodörr» (F a 6). Den har tydligen legat i dörren mellan vapenhuset och kyrkan, under det att U 1035 låg i den yttre dörren från vapenhuset till kyrkogården. — Härmed överensstämmer också uppgiften i Peringskiölds *Monumenta*: »I den west-sudre Teensta Kyrkedören, som är innan för Waknhuset, ligger en R. st. til grundval under kyrkemuren och Pelarfoten inmurad, hvar af allenast denne obetäckte Ritning och Runor läsas kunna. Upprättarens Nampn med större dehlen af Minningsmärket håller kyrkemuren betäckt.» Träsnittet har den felaktiga påskriften: »Teensta Kyrkegård», men ordet »Kyrkegård» är med rödpenna överstruket och rättat till: »Kyrkedör innan för waknhuset». B 499 (det gemensamma träsnittet för U 1035 och 1037): »Vapenhusdör»; likaså L 237 »Dersammastädes» som L 236 [U 1035], d. v. s. i »Vapenhusdörren». — O. Celsius har granskat inskriften den 26 mars 1727. Han antecknade: »ibidem under dörpelaren el. vid ingången i kyrkian ifrån vapnhuset. stenen mittaf, och ett st. borta». Sedan är stenen icke mera omtalad. Troligen ligger den kvar på samma plats, övertäckt av ett senare inlagt golv och därför oåtkomlig.

Större delen av stenen låg som grundval under muren. Det är icke möjligt att av den enda bevarade teckningen av den på 1600-talet synliga delen bilda sig en klar föreställning om stens storlek och utseende. Det i B 499 avbildade stycket mäter omkr. 1,5 m. i höjd och 0,8 m. i bredd.

Inskrift (enligt Celsius, med det inom [] supplerat efter B 499):

... lit hakua ... fast · fapur · sin · noa ... ustur - · · · [aka ...]

... let haggva ... -fast, fadur sinn ...

»... lät hugga ... -fast, sin fader ...»

Joh. Bureus (F a 6): ... lit hakua ... fast fapur sin ... sturak ... Caspar Cohl (F a 6): ... lit · hagua · ... fast · fapur · sin · no ... — Hadorph och Leitz (B 499): ... it hkua ... fast fapur · sin · an ... sturn ... aka.

Joh. Peringskiöld tolkar inskriften sålunda: »... lätt uthugga denne Steen efter sin fader ... faste, som blef döder i Österländerne, och var Haguns Son.»

1038. Altomta, Tensta sn.

Litteratur: B 496, L 243. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 78, Vita Theoderici (1699), s. 283; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 2, s. 497; E. Brate, Östergötlands runinskrifter (1911—18), s. 144. Svenska runristare (1925), s. 116.

Avbildning: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 496).

En runsten vid Altomta omtalas i kyrkoherden Petrus Bröms' relation 1677 om fornminnen i Tensta: »I Ahltompta äng ähr een stoor Runesteen, hvar på noch ähr skrivitt, men ligger nu öfver ända och jempt vjdh Jorden.» Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Altompta» (B 496 och L 243: »Altomta»). Stenen, som redan 1677 låg kullfallen och i själva jordytan, har sedan dess sjunkit ytterligare och därför varit försvunnen. O. Celsius har inga egna

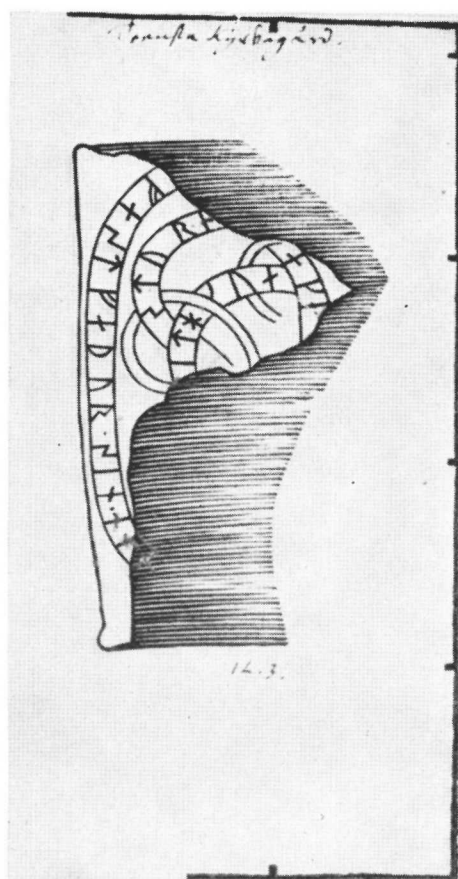

Fig. 245. U 1037. Tensta kyrka.
Efter B 499.

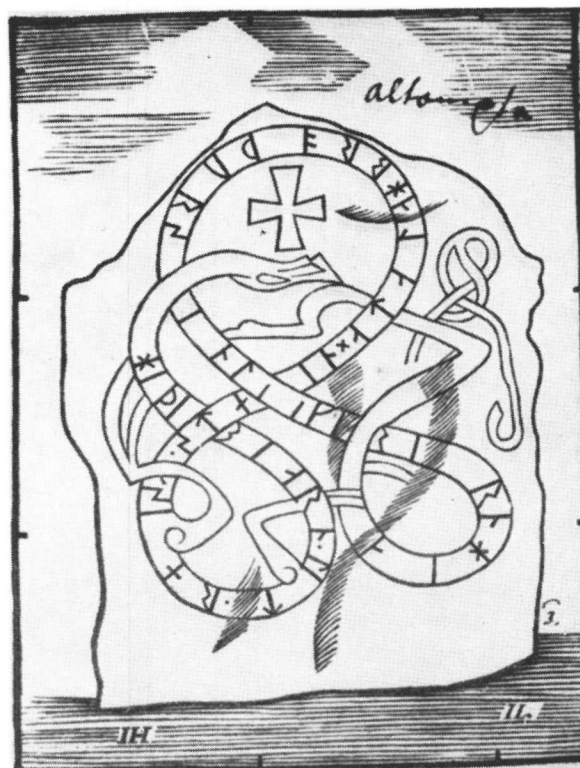

Fig. 246. U 1038. Altomta, Tensta sn.
Efter B 496.

uppgifter om inskriften, och den saknas i Dybecks samlingar. Han uppger sig ha sökt den flera gånger, men utan framgång (se ovan U 1031). Den söktes likaså förgäves 1928 och 1942.

Träsnittet i *Bautil*, den enda bevarade avbildningen, har rätt mycket skraffering. Detta tyder på att ristningen har varit skadad och svårläst. Höjd omkr. 1,60 m., bredd omkr. 1,25 m.

Inskrift (enligt B 496):

hiþiþiarn · lit · raisa · stain × at alah broþur sin I -- kiri ... rn hia
5 10 15 20 25 30 35 40 45

Hedi[n]þiorn let reisa stæin at alah, broður sinn ...

»Hedenbjörn lät resa stenen till minne av **alah**, sin broder ...»

J. Peringskiöld har en djärv komplettering av inskriftens slut: **auk · lit · kiri · rinhia**, vilket han tolkar: »och lätt göra ormflätningen i rynkior och ringar».

Erik Brate har framställt två olika förslag att tolka inskriftens avslutning. Vid det första har han sökt en motsvarighet till den bön för den dödes själ, som förekommer på den närbelägna Bräcksta-stenen (U 1039). »Troligen har I[iti] kiri[st]r a[t] [h]ans även stått i B 496, L 243 Altomta, Tensta sn, Uppl., ehuru runorna inom [] i B 496 saknas eller äro ofullständiga.» Suppleringen förefaller icke alldeles osannolik; dock måste anmärkas, att runan mellan r och h i B 496 är n, icke a. Mera vågat ter sig Brates senare försök att finna en ristarsignatur »Lik-

bjarn högg». En ristare Likbjörn är visserligen känd från två runstenar i Bälunge sn: L 132 och L 159 (B 476 och 479). Men Brate medger själv, att likheterna mellan dessa båda stenar och Altomta-stenen icke äro stora.

Om det sällsynta namnet *Hedinbiorn* se U 920.

1039. Bräcksta, Tensta sn.

Pl. 65.

Litteratur: B 500, L 242, D 1: 231. J. Bureus, F a 6 s. 129 n:r 90 (Caspar Cohl), F a 5 n:r 378, F a 1 s. 85; J. Rhezelius, F a 10: 1 n:r 54, F 1 1 n:r 27; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 77; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 398, i Acta Literaria Sveciæ 2 (1725—29), s. 217; N. R. Broeman, Sagan om Ingvar Widtfarne (1762), s. 240 f.; R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA); G. Stephens, ONRM 2 (1867—68), s. 737 f., 3 (1884), s. 317; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10: 1), s. 49, 88; S. H. Adlersparre i Personhistorisk tidskrift 18 (1916), s. 7; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 48; J. Eriksson, Inventering av fornlämningar i Tensta sn 1928 (ATA); O. v. Friesen, Anteckningar (UUB).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckningar (i F a 10: 1 och F 1 1); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 159); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 500); Dybeck (D 1: 231).

Runstenen står rest omkr. 400 m. SV om mangårdsbyggnaden i Bräcksta n:r 2, i vänstra kanten av en låg, stenig höjdsträckning, som i sydlig riktning skjuter ut mellan åkrarna, omkr. 1 km. VSV om Travenberg. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Salsta».

Runstenen vid Bräcksta var känd redan av J. Bureus. Platsen uppges vara: »Wedh Brikstadh

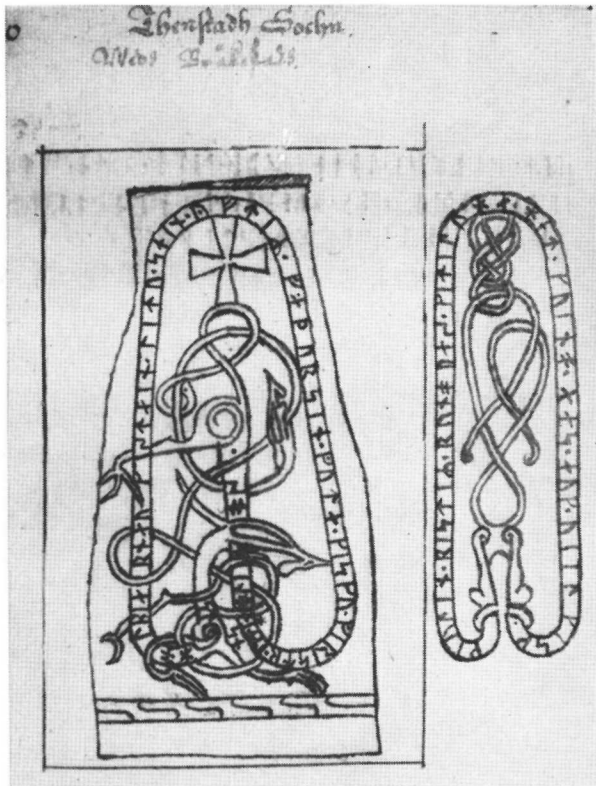

Fig. 247. U 1039. Bräcksta, Tensta sn.
Efter teckning av Rhezelius (F a 10: 1).

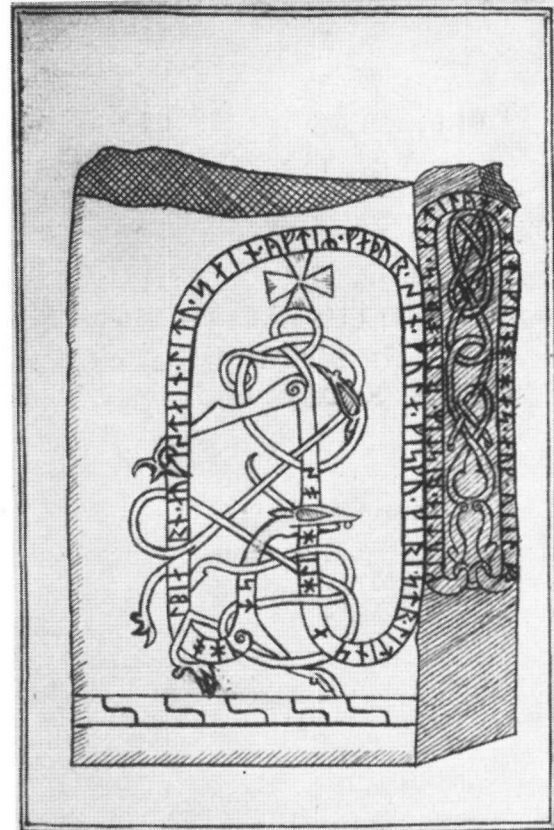

Fig. 248. U 1039. Bräcksta, Tensta sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 1 1).

i Tenstadh S.» (F a 6), »Brekstad» (F a 5), »Wedh Bräkestadh» (F a 10:1), »I Bräcksta södre gärdet» (F l 1). — *Ransakningarna* (1677): »Södher om Bräcksta by 1 Runesteen ther på noch är skrifvitt.» — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Bräckesta i Tensta sochn»; med blyerts är tillagt: »gärdzbacka, westan för Prestegården» (B 500: »Brickestad»; L 242: »Bräckestad gärdesbacke»). — O. Celsius har granskat inskriften den 26 mars och den 4 sept. 1727. — R. Dybeck meddelar i sin reseberättelse 1864: »Sochnens viktigaste minnesmärken äro vid Bräckstad, å en betydligare höjd i gärdet, vester om byn. Fornlemningarne bestå här af ättehögar och bautastenar, hvilka alla, ju förr dess heldre, böra fridlysas. Söder ut, der höjden slutar mot gärdet, låg en stor och å två sidor ristad runsten, samt en bautasten, hvaraf den förre restes.» I förteckningen över fornminnen i Tensta sn 1864: »På bergshöjden söder om Bräckstad, står en under förflutna sommaren å nyo rest, större runsten.» *Sverikes runurkunder* (s. å): »Är nyligen åter rest på sitt gamla rum, i Bräckstads gärde, der för öfrigt många hednagrifter äro.» — Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» (1871): »WSW från Travenberg». Stenen, som under årens lopp hade sjunkit betydligt, restes på sin nuvarande plats år 1951.

Grå granit med ljusröd skiftning i ytlagren. En vacker sten, med två släta och av ristaren använda ytor, A och B. Stenens höjd 2,25 m., över markytan 2,15 m., bredd på framsidan (A) 1,10 m., på h. smalsidan (B) 0,41 m. Eftersom B-sidan är mycket smal, har ristaren måst utnyttja utrymmet och låta runorna gå ända ut till stenens kant, utan någon begränsande ramlinje. Där de båda ristningsytorna mötas, på A-sidans högra och B-sidans vänstra hörn, gå runslingorna kant i kant. Ristningen är i stort sett djupt huggen och väl bevarad. Några ornament äro dock grunda och svåra att urskilja.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 500):

A: **sthotbiarn · auk istain · ritu siin · yftir · fñpur sin kula · mesku · giristr [li]t[ti]n · sahlu hos**
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

B: **kiulin · ristir · runo · þas · kitiluha · hit · kuino · has · auk · uief**
 70 75 80 85 90 95 100 105 110 115

Stodbiorn(?) ok Øystæinn rettu stein æftir faður sinn Gulla(?). Misku[nn] [geri](?) Kristr, lettin salu hans.

Kiuli(?) ristir runa[x] þas[i]. Kætillaug het kvena hans, ok Viælf.

»Stodbjörn(?) och Östen uppreste stenen till minne av sin fader Gulle(?). Misskund göre(?) Krist, give lättnad åt hans själ.

Kjule(?) ristar (el. ristade?) dessa runor. Kättillög hette hans hustru, och Viälv.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. Alla runorna i namnet 1—10 **sthotbiarn** äro fullt säkra. V. bst i 5 **t** är visserligen mindre än den högra, och har en annan vinkel till hst, men den förefaller vara huggen. 14 **i** är tydligt. Ingen runa har funnits mellan 13 **k** och 14 **i**. Bst i 20 **r** är svag och ej fullt säker; ett **l** vore tänkbart. 21 **i** är icke stunget; icke heller 26 **i**. Hst i 25 **i** är djup och tydlig; någon bst finnes ej och har aldrig funnits. I 28 **y** finnes en grund fördjupning; det är ej fullt säkert, om runan är stungen. 34 **n**, felristat för **a**. Intet sk efter 40 **n**. 41 **k** är icke stunget; icke heller 42 **u**. 45—46 **me** äro svaga, men synas dock vara säkra. 47—49 **sku** äro tydliga. 50 **g** är sannolikt stunget, men pricken är liten och kan vara tillfällig. Efter 56 **r** är ristningsytan förstörd, med plats för tre runor. Av den tredje finnes hst och en l-bst i behåll, tydlig; runan kan givetvis ha varit **t**. 60—61 **in** är tydligt. Bst i 63 **a** är kort, men tydlig. Hela ordet 62—66 **sahlu** är klart, liksom också 67—69 **hos**. — Runorna på B-sidan äro »naggade» i kanten, vilket är anmärkningsvärt, då de måste ha sett ut så från början. Ingen- ting av kanten kan här vara senare vittrat eller avslaget. 70—75 **kiulin** är fullt säkert. Likaså

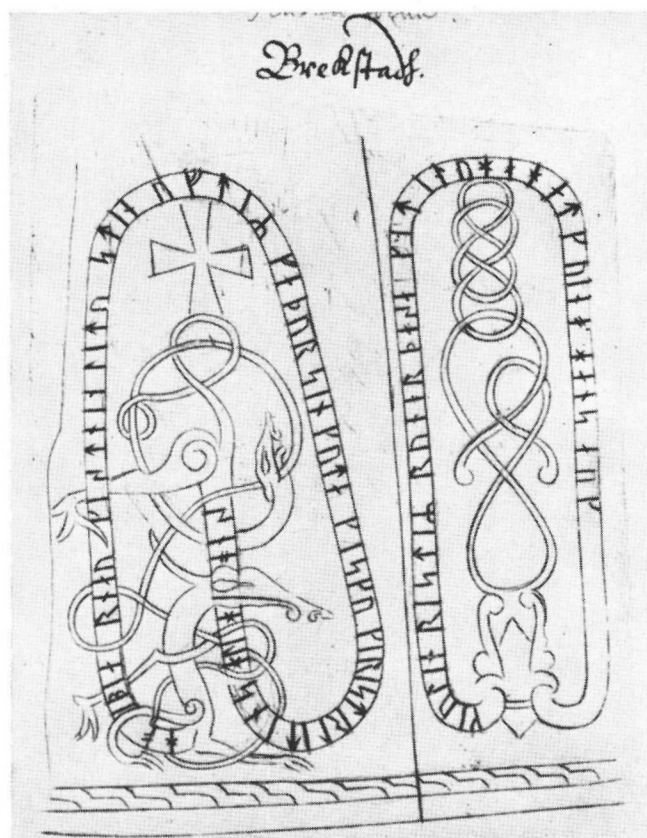

Fig. 249. U 1039. Bräcksta, Tensta sn.
Efter kopparstick av Bureus.

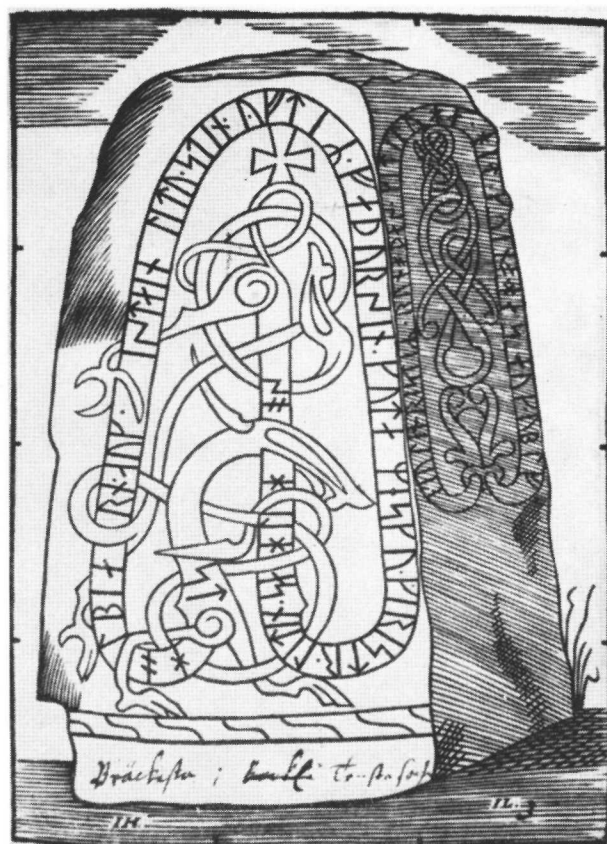

Fig. 250. U 1039. Bräcksta, Tensta sn.
Efter B 500.

81 r. 90 i och 94 u kunna möjligen vara stungna. 98 i är icke stunget; icke heller 102 i. 106 a, icke o. 113 e är tydligt stunget. Efter 115 f har säkerligen icke funnits någon runa.

Caspar Cohl (F a 6): **stiholbiarn · auk · stain · litu · sain · yftir · fnþur · sin · guta · gisku · kiristr litin sahl**
hos. »på kanten stogh thetta»: **kiulin · ristir · runo þas · kitiluha · hit · kuino · has · auk ulfr.** Rheselius, F 11 har alldeles samma läsning, med följande undantag: 34 a, 41 k?, 43 l, 73 t, 90 e, 94 y, 96 n, 111—115 **uielfr**; F a 10: 1: 1—5 **sthol**, 34 a, 41—44 **guta**, 45 k, 50 g, 73 l, 90 i, 94 u, 96 a, 98 e, 111—115 **uiilkisk**. — Hadorph och Litz (B 500): 1—5 **sthol**, 14—19 **istain**, 20—27 **litu · stin** (25 t med bst endast t. v.), 34 a, 41—44 **kuta**, 45—49 **mesku**, 50 g, 57—61 **litin**, 70—75 **kiulin**, 89—96 **kitilyha**, 111—115 **ublf**. — O. Celsius: 1—5 **hoikl**, 14—19 **istain**, 20—27 **litu · stein**, 34 n, 41—44 **kuta**, 45—49 **misku**, 50 k, 57—61 **litin**, 70—75 **kiulin**, 89—96 **ketiluha**, 111—115 **uielf**. »Någon munk har visserlig huggit denna sten, och är han ej gammal.» — Dybeck: 1—5 **sthot**, 14—19 **istain**, 20—27 **litu · stin**, 34 n, 41—44 **kuta**, 45—49 **mesku**, 50 g; 57—58 saknas; 70—75 **kiulin**, 89—96 **ketilyha**, 111—115 **uielf**. »Med **sthotbiarn** menas säkert Stoppiarn. Liljegrens prickar framför namnet äro onödiga, då inga runor här finnas. — Antingen är ordet **rista**, efter **litu**, glömdt, eller skall detta **litu** vara **ritu**, ehuru inskriften verkligen har l. Runan n i **fnþur** är missristad. **Uiel**, manne **Uiel**? — Sista meningen är kanske vers.» O. v. Friesen (1936): **sthtbiarn · auk istain · litu sein · yftir · fnþur sin kuta · mesku · giristr . . . lin · sahl has kiulin · ristir · runo · þas · ketilyha · hit · kuino · has · auk · uielf . . . 25 e**: »Intet säkert spår av t-bst. Stingningen osäker.» 42 t: »Bst t. v. osäker. **kuta? kula?** 94 y: »Stingningen tillfällig?»

Joh. Bureus tolkar inskriften sålunda (F a 5): »Stigolbiärn äuk Stäin litu Stin yftir fadur sin Gutä. Gisku Kiristr (Jesus Christus) litin Siäli hans. Giulin ristir Runä dässi. Kitillyka het kvinnä hans. Äuk Vlfvr.» — Rhezelius (F 1 1): »Stigolbiernus et Isteinus posuerunt monumentum patri suo Guloni. Iesus Christus lætificet animam eius. Guilinus excidit runas has. Ketileuchis vocabatur uxor eius et Vnilfi.» — Peringskiöld: »Stigelbiörn och Östen låto upprätta denna Steen efter sin fader Giöthe; den Misskunsame Christus see nådigt till hans Siäl: Giulle uthugger dessa Runor. Kättilöga heet hans Qvinna och Uplef den andra.» — O. Celsius: »Hoigbiarn & Istain curarunt lapidem (poni) patri suo Gutæ. Iesus Christus assistat animæ ipsius. Giulin runas hasce incidit. Kitiluga vocabatur uxor ipsius. Et Vielf.» — N. R. Brocman: »Stolbjörn eller Ogulbjörn och Isten låto rita Stenen efter sin fader Göte. Jesu Krist glädje hans Sjä. Kjälén rister dessa Runor. Ketilöga het hans Qwinna. Vielf (eller Ub.) högg.» — G. Stephens: »... Menshly (mildly) may Christ lete (see, bless) soul his!...» — S. Bugge: »Stodbjörn och Eistein lod Stenen (reise) efter sin Fader Gute. Miskundhed gjöre Christus, lette hans Sjøel! Kjulen rister disse Runer. Ketilöia hed hans Hustru og Vielv. — Jeg forstaar **mesku-giristr** som uregelret Skrivemaade for *miskunn geri Kristr*... **has** er at forstaa som 'Gutes'. **uief** maa være Navnet paa hans anden Hustru.» — E. Brate: »Stodbjörn och Östen låto (resa) stenen efter sin fader Gute. Misskund göre Kristus, lätte hans själ. Gyllin ristar dessa runor. Kättilöga hette hans hustru och Viälv.»

Bräcksta-stenen har som synes tilldragit sig stor uppmärksamhet, och dess inskrift har blivit föremål för flera tolkningar. Vad man först bör lägga märke till är att ristaren uppenbarligen är osäker i bruket av runorna och har gjort flera ristningsfel. Otivelaktiga sådana äro **n** för **a** i **fnpur**, **i** för **t** i **siin**; ett **h** är tillagt i **sthot** och i **sahlu** samt möjligen ett **n** i **ristir**; ett **i** är uteglömt i slutet av **pas**, väl också ett **n** i **runo**; som tecken för nasalerat *a*-ljud brukas **o** i 67—69 **hos** och **a** i 105—107 **has**. **y** i stället för **i** i **yftia** är kanske fonetiskt betingat; det kommer igen även på U 1040 och U 1042. Såsom man kan vänta, har särskilt namnens stavning vållat svårigheter. 14—19 **istain** avser säkerligen *Oystæinn*, liksom 89—96 **kitiluha** *Kætillaug*. Svårare är att identifiera förleden i det första namnet på A-sidan 1—10 **sthotbiarn** och på B-sidan 70—75 **kiulin**. Då **o**-runan användes som tecken för nasalerat *a*-ljud (i 67—69 **hos**), borde man i första hand tänka på att **sthot** kunde återge ett *Stand*-. Något sådant namn är emellertid icke känt, och överhuvud taget förekommer *Stand*-veterligen icke som förled i något namn. Det är därför naturligt att med Bugge identifiera **sthotbiarn** med det mansnamn *Stodbiorn*, som är belagt i två runinskrifter från samma trakt av Uppland: U 952 Sällinge, Danmarks sn och L 131 Bälinge kyrka; i båda dessa inskrifter är det tecknat **stopbiarn**. Förleden *Stod*- ingår även i namnet *Stodkell*; se om detta U 524. Snarast är väl **t** helt enkelt en felristning för **p**. Men tänkbart är också, att det frikativa *ð* har blivit explosivt *d* (tecknat **t**) framför det explosiva *b*, sålunda en partiell assimilation. Runan **h** använder Öpir ibland på ett egendomligt sätt; jfr **khulau** U 489, **kirkha** U 922. — Huruvida faderns namn har varit *Gulli* eller *Guti*, kan ej med full visshet avgöras. Om *Gulli* se U 817, om *Guti* Sö 304 och U 700. — Kvinnonamnet *Kætillaug* synes icke vara säkert belagt i någon annan runinskrift; däremot är det rätt väl styrkt från svenska medeltidsdiplom. Mindre sannolikt torde vara, att **kitiluha** (**kitilyha**) återger ett *Kætilyia*, utvidgad form av *Kætily* (se Sö 338), såsom Bugge förmodar. — Icke heller *Vielf* är belagt annorstädes, men det är normalt bildat av två leder, som äro välkända från andra namn (se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 109).

o är tecken för nasalerat *a*-ljud i 82—85 **runo** och 100—104 **kuino**. 82—88 **runo** i **pas** återger väl ett *runar fasi* ack. pl. fem.; *fasi* (U 43, 167, 758, 759) av ett äldre **fār-si*. Huruvida 100—104 **kuino** återger ett runsv. *kvena* (got. *qino*, fht. fs. *quena*, feng. *cwene*) eller ett runsv. *kvinna*, kan självfallet ej avgöras.

Inskriften på framsidan (A) har innehållit det på runstenar vanliga: en minnesskrift och en välönskan för den dödes själ. Två söner, Stodbjörn och Östen, ha rest stenen till minne av sin fader. »Krist give lättnad åt hans själ». 57—61 **litin** är troligen pres. konj. av verbet *letta* (isl. *letta*, fsv. *lätta*) 'göra lätt, giva lättnad; lyfta', som tydligen har tillhört missionstidens språkbruk. En liknande välönskan förekommer i ett antal spridda runinskrifter, se U 867 och Ög 152. — Det återstår då endast 45—49 **mesku**. Man måste instämma med S. Bugge, att ordet *mennska* f. 'mänsklig natur, mänskligt sinnelag, humanitas' — även om detta möjligen kan ha varit ett tidigt kristet ord — alldeles icke passar i sammanhanget. »Jeg har aldrig seet *mennska* tillagt Christus.» Mera tilltalande är då Bugges eget förslag till tolkning: »Jeg forstaar **mesku** + **giristr** som uregelret Skrivemaade for *miskunn geri Kristr.*» Det finns, såsom Bugge framhåller, flera liknande exempel på förkortad skrivning i runinskrifter, analoga med **giristr** i stället för **giri kiristr**. Och ett motsvarande uttryck förekommer i en uppländsk runinskrift, U 909: **kup kiri miskun Guð geri miskunn**. Det kan ha haft samma innebörd som den formel »Gud hans själ nåde», som i medeltida brev regelbundet tillägges, då en avliden omtalas. Att en runa **n** saknas i slutet av ordet **mesku** är icke alltför besvärande just i denna inskrift, som har så många oregelbundenheter i ljudbeteckningen. Ordföljden är visserligen icke den normala, men den är ingalunda otänkbar. Möjligen kan det tänkas, att ristaren har räknat ut, att han genom att använda den skulle kunna spara in fyra runor. Ty om inskriften verkligen innehåller ett »förkortat skrivsätt» **giristr** för **giri kiristr**, bör detta ha kommit till fullt medvetet och med beräkning.

Den egendomliga formen 62—66 **sahlu** kan möjligen bero på rättelse av ett ristningsfel. 63 **a** står påfallande trångt i jämförelse med omgivande runor och har måhända blivit tillfogat efteråt. Kanske har ristaren från början huggit **snlu**, med 64 **n** i stället för **a**, men upptäckt felet och rättat det dels genom att inskjuta 63 **a**, dels genom att ändra **n** till **h**.

B-sidan innehåller tillägg, meddelanden utöver det i runinskrifter vanliga. De utgöras av två satser. Uppgift om ristaren har i regeln, där sådan förekommer, sin plats sist. Så är icke fallet här. Ordet 105—107 **has** måste likväl syfta på den döde. Oklar är meningen med det sista tillägget 108—115 **auk + uief**. Närmast till hands ligger det givetvis att sammanföra det under det föregående predikats verbet. Kättillög och Viälv hette hans hustrur. Men formuleringen är i så fall egendomlig. Var kanske Viälv död, men omnämnes här, därför att hon var moder till sönerna Stodbjörn och Östen? En annan möjlighet är kanske sannolikare. Hustrun Kättillög har velat bli omtalad i inskriften, därför att hon har varit med om att jämte sönerna resa minnesvården. *Kættillaug het kvena hans* kan alltså här ha samma uppgift som vanligen uttryckes sålunda: *ok Kættillaug at boanda sinn*. Huvudsaken var ju, att hon blev nämnd. Tillägget *ok Viälf* kan då hänföra sig till det alltjämt underförstådda *rettu stæin*. Det kan kanske innebära *ok Viälf (at faður sinn)*, och Viälv kan ha varit en dotter, som jämte modern får komma med i tillägget, då de icke ha fått plats i huvudinskriften.

Inskriftens största problem är knutet till ristarens namn. De båda sidorna äro mycket olikartade i fråga om den ornamentala utsmyckningen, och man bör överväga, huruvida de verkligen äro ristade av samme man. Detta kan knappast vara fallet. A-sidans ristning vittnar om konstnärlig fantasi och en rätt ovanlig skicklighet i utförandet. Icke utan skäl har von Friesen jämfört den med den vackra Örby-stenen i Uppsala (U 1011). Ännu mycket större är emellertid likheten med den av Öpir signerade runstenen vid Källslätt, Viksta sn (U 1063). Runslingans uppläggning är här identiskt densamma. Bland karakteristiska detaljer må särskilt framhållas: det stora huvudet med sitt långsträckt öga och den uppåtböjda nacktofsen, två framfötter på precis samma sätt infogade i kroppen, den rakt uppstigande bakkroppen slutande med en i öglor slingrande svans, det i en häftig vinkel åt vänster avbrytande bakbenet med sin stora spiral. Slutligen också det lilla S:t Georgskorset upptill och repstaven nedtill, som begränsar ristningen. Endast två alternativ synas vara tänkbara: antingen är det samme ristare, som samtidigt har

utfört de båda arbetena, eller också ha vi i U 1039 att göra med en mycket skicklig imitator, som till den grad behärskar mästarens konst, att han självständigt kan genomföra de variationer, som krävas av utrymmet och stenyntans form, och därtill äger en fulländad teknik. Det senare alternativet förefaller föga sannolikt. Och det kan i varje fall icke gälla om ristaren Kjule, vars begränsade förmåga vi rätt väl känna genom hans signerade verk. Man torde sålunda utan större tvekan kunna uppföra A-sidan av U 1039 bland Öpirs verk.

B-sidans ornamentik har en betydligt enklare karaktär. Den saknar alldeles det liv och den djärvhet, som de animala detaljerna ge på A-sidan, och nöjer sig med bandslingor, lagda i åttformiga figurer. Men denna ornamentik känner man igen på en annan runsten inom socknen, U 1040. Ristningen på denna är avsevärt sämre i rent tekniskt avseende och visar stor osäkerhet i själva linjeföringen. Detta kan emellertid sammanhånga med att stenmaterialet är betydligt sämre. Det har varit svårare att åstadkomma en vacker ristning. Ristaren namnger sig i båda inskrifterna: **kiulin · ristir · runo · þas** U 1039, **kiuli rsti** U 1040. Samma ristarnamn möter på en tredje runsten i Tensta sn, U 1042: **kuli risti · run**. Gemensamt för de tre inskrifterna är en osäkerhet i ljudbeteckningen. Sitt eget namn tecknar ristaren på tre olika sätt. Enligt J. G. Liljegren (*Runlära*, 1832, s. 117 not 6) är det »troligen ett binamn efter ett ställe Kjula». S. Bugge framhåller, att »der er andre Muligheder, f. Ex. at det er en Afledning af et til oldn. *kjóll*, Skib, svarende Ord»; han återger det därför *Kjulinn*. Enligt Brate skulle ristarens namn ha varit *Gylli* eller med diminutivändelse *Gyllin*; detta uppfattar han som kortnamn till *Gudhlef*, *-lek* o. dyl. (*Södermanlands runinskrifter*, s. 37). Denna tolkning förefaller emellertid mindre sannolik; inskrifternas **kiulin**, **kiuli** kan knappast återge ett *Gylli(n)*. Ett mansnamn **kiuli** finnes ytterligare i en uppländsk runinskrift, U 944, och i en sörmländsk, Sö 48, vid Stigtomta kyrka. Märkligt nog finnes i samma socken ett ortnamn *Kjulsta*, skrivet *Kyulæstum* 1369 (*Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria* 7, 1889, nr 5), *Kiulastum* 1408 *SDns* 2, s. 74, *Kiulastum* 1409 ib. s. 224, i vilket ett mansnamn fsv. *Kiuli* synes ingå. Ett sådant namn torde sålunda få anses vara styrkt, om också sällsynt. Det kan vara kortnamn till det likaledes sällsynta namnet **kiulakr**, varom se Sö 339, U 287. Om sålunda *Kiuli* sannolikt är den riktiga namnformen, är väl **n** i Bräcksta-stenens **kiulin** ett överflödigt tillägg.

Sannolikt ha de båda ristarna, Öpir och Kjule, fått sitt uppdrag samtidigt. De ha vid arbetet måst taga hänsyn till varandra, då de skulle pryda var sin sida av stenen. Öpir var den långt mera produktive, med verksamhet över hela Attundaland och Tiundaland. Kjule var en lokal yrkesman, med endast ett par stycken kända arbeten. Det är då märkligt, att endast Kjule har signerat sin sida; Öpir har icke gjort det. Det är väl högst troligt, att Öpir har utfört de båda närbelägna arbetena, vid Bräcksta och vid Källslätt, samtidigt eller i varje fall kort tid efter varandra.

Överst på A-sidan finnes ett enkelt kors. Och längst ned begränsas ristningen med en repstav. Detta ornament förekommer på ett flertal uppländska runstenar, alldeles särskilt i norra Uppland: U 287, 887, 894, 907, 910, 919, 1047, 1051, 1057.

1040. Fasma, Tensta sn.

Pl. 66.

Litteratur: B 503, L 244, D 1: 230. J. Bureus, F a 6 s. 126 n:r 77 (Caspar Cohl), F a 5 n:r 379, F a 1 s. 85; J. Rhezelius, F a 10: 1 n:r 56, F l 1 n:r 31; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 79; R. Dybeck, Fornminnen i Tensta sn 1864 (ATA); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 49; J. Eriksson, Inventering av fornlämningar i Tensta sn 1928 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckningar (i F a 10: 1 och F l 1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 503); Dybeck (D 1: 230).

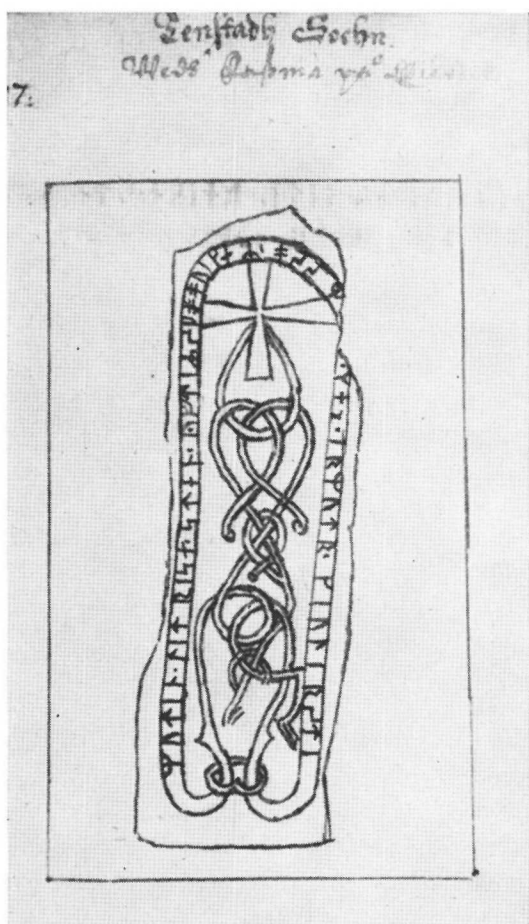

Fig. 251. U 1040. Fasma, Tensta sn.
Efter teckning av Rheselius (F a 10: 1).

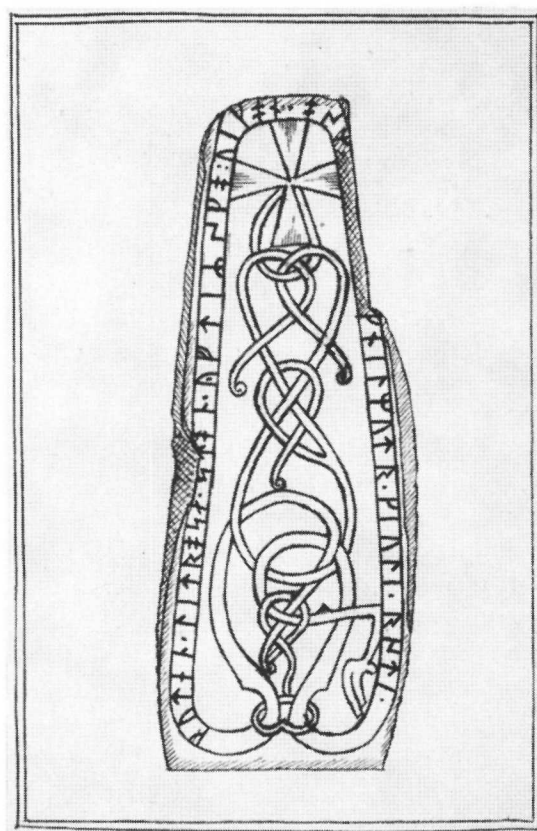

Fig. 252. U 1040. Fasma, Tensta sn.
Efter teckning av Rheselius (F 11).

Runstenen står rest 250 m. VSV om Fasma huvudbyggnad, 5 m. SÖ om vägen Sätuna—Fasma. Ristningen är vänd mot N, d. v. s. mot vägen. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Salsta».

Stenen var känd redan av Bureus. Platsen anges vara: »Wedh Fasma i Tenstadh S.» (F a 6), »Fasma» (F a 5), »Wedh Fasma på Giärdet» (F a 10: 1), »I een gärdzbacka widh Fasma» (F 11). — *Ransakningarna* (1677): »I Fasmegerdhet 2 st. Steenar hafvandes anseendhe af Runstenar, doch vthan skriff.» Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften »Fassma» (B 503 och L 244: »Fassma»). — R. Dybeck i förteckningen över fornminnen i Tensta 1864: »S om Fasma står en skadad runsten.» *Sveriges runurkunder* (s. å.): »Står vid vägen, som leder från Fasma vesterut till Sätuna i Björklinge socken.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» (1871): »WSW från Fasma». Stenen blev ånyo rest år 1930.

Grå, grovkornig granit. Höjd (över nuv. markytan) 1,86 m., största bredd 0,67 m. Ytan är plan, men ganska skrovlig, med en mängd fördjupningar och i stenens höjdriktning gående refflor. Då ristningen därtill är grunt huggen, är läsningen ganska svår. I gynnsam belysning är dock inskriften tämligen läsbar.

Inskrift:

futan · lit risa · stin yftir · skouikon · osn - - . . . · ki - ilmutr · kiuli rsti
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

futan let raisa stein æftir sik kvikvan . . . Kætilmundr. Kiuli(?) risti.

»futan lät resa stenen efter sig medan han levde . . . Kättilmund. Kjule(?) ristade.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. Nedre bst i 1 **f** är något svagare än den övre; **f** är dock mycket sannolikt. Det är första runan. 2 **u** är tydligt. 3 **t** är säkert; icke l. V. bst är lika tydlig som h. Bst i 4 **a** svag, men sannolik. Man torde böra räkna med **a** eller **i**, det förra sannolikast. 5 **n** är säkert. Intet sk efter 8 **t** och 16 **n**. 10 **i** är icke stunget och har ingen bst. 12 **a**, icke **o**. 15 **i**, knappast **o**, fastän gropar finnas omkring hst, sannolikt naturliga. 17 **y** är säkert stunget, med ett kort streck. Bst i 18 **f** äro svaga. Alla runorna i 22—29 **skouikon** äro fullt säkra. 31 **s** är grunt och osäkert. R. 33 har möjligen en **a**-bst. Övre delen av hst är borta, liksom följande runor. Övre delen av r. 37 är borta. 43 **r** är svagt, men säkert. 44—48 **kiuli** är svagt, men sannolikt. 52 **i** är säkert, icke **u**. En naturlig skrovlighet har förlett Dybeck att läsa ett uppoch nedvänt **u**.

Caspar Cohl (F a 6): **mutin · lit · risa · sten · yftir · sko : uikar · osm . . . kaiirmutr · kiuli · rsti** · — Rhezelius, F a 10: 1 har samma läsning. F l 1: **kuten · lit · rosa · sten · yftir · sko : uikon + osm . . . knilmutr · kiuli · risti** · — Hadorph och Leitz (B 503): **kulin · lit · rosa · stin yftir · skouikon oi - t - . . . - t · ilmutr · kiuli · risti** · — Dybeck: **kulin · lit · rosa · stin yftir · s - - uikon · o - - - - - t · ilmutr · kiuli · rstu** · »En förderfvad och därför svårtydig inskrift. Sista **u** är stupruna.»

J. Bureus (F a 5) tolkar inskriften sålunda: »Mutinus fecit erigi Lapidem in mem. . . Giulinus sculpsit.» — J. Rhezelius (F l 1): »Mutenus fecit erigi Lapidem . . . Keilmundo. Giulo excidit.» — J. Peringskiöld: »Gullin lätt reesa Steen efter Skoviger, och Asmun åt Irmund. Gylle uthhögg rijtningen.» — E. Brate: »Inskriften är för skadad, att kunna fullständigt översättas. Den avlidnes namn torde sluta med **-uik, on** kanske vara ack. *han* och objekt i en sats, vars subjekt är *kiilmutr*, verbet *oilti* har kanske varit *vælti* 'svek'; **rstu** D 1: 230 fel för **risti** B 503.»

Om ristaren Kjule och hans namn se ovan U 1039. Karakteristiskt för honom är bl. a. en bristfällig ljudbeteckning. Just med hänsyn härtill kan man med stor säkerhet tolka 22—29 **skouikon** som en otymplig stavning för *sik kvikvan*. Uttrycket *let raisa stein at sik kvikvan* är känt särskilt från Jarlabanke-stenarna (U 127, 164, 165, 212, 261); jfr även U 308 och 734. Kjule använder **o**-runan som tecken för nasalerat *a* i U 1039.

Särskilt har givetvis ljudanalysen av namnen vållat ristaren svårigheter. Det första namnet 1—5 **futan** (läsningen är ej fullt säker) har icke kunnat tolkas.

Framför satsen *Kiuli risti* står ett namn i nominativ, säkerligen **kitilmutr** *Kætilmundr*. Liknande tycks vara fallet på Kjules tredje signerade ristning, U 1042: **usnikin · kuli risti · run**. Det är möjligt, att samma namn *Osnikinn* har funnits också på Fasma-stenen, framför **kitilmutr**, där

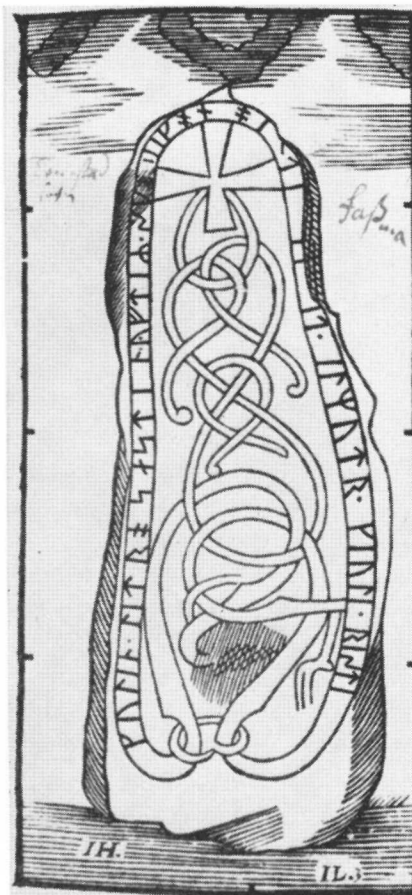

Fig. 253. U 1040. Fasma, Tensta sn.
Efter B 503.

inskriften är skadad. 30—34 *osn* -- ... torde med viss sannolikhet kunna antagas vara rest av ett *osnikin*. Att *o* här bleve tecken för *o*-ljud, är intet avgörande hinder (jfr det första *o* i *skouikon*, namnet *sthotbiarn* U 1039 och *ouk* U 1042).

Oklart är, vad meningen är med dessa namn, som stå infogade framför ristarens signatur. utan något sammanbindade *ok*. Är det medhjälpare vid ristningen? Ett starkt stöd för detta skulle vara, att samma namn *Osnikinn* återkommer på två runstenar. Mot tolkningen talar åter, utom att partikeln *ok* saknas, även att predikatet både på U 1040 och U 1042 har singular form *risti*.

1041. Golvasta, Tensta sn.

Pl. 66.

Litteratur: B 502, L 238, D 1:232. J. Bureus, Fa 6 s. 64 n:r 91 (Bureus' egen uppteckning), s. 132 n:r 93 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 380, Fa 1 s. 86; J. Rhezelius, Fa 10:1 n:r 55 a, F 11 n:r 23; O. Verelius, *Manuductio ad Runographiam* (1675), s. 56; *Ransakningarna* 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 74; P. Dijkman, *Historiske Anmärkning* (1725), s. 25; O. Celsius, *Svenska runstenar* (F m 60) 1, s. 196; R. Dybeck, *Fornminnen i Tensta sn* 1864 (ATA); E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (ATS 10:1), s. 221, 237; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 92; J. Eriksson, *Inventering av fornlämningar i Tensta sn* 1928 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckningar (i Fa 10:1 och F 11); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 160); O. Verelius a. a. s. 56; J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 502); Dybeck (D 1:232).

Runstenen står rest i kanten av en åker, 150 m. SSV om mangårdsbyggnaden i den nordligaste gården i Golvasta, 30 m. S om trädgårdshägnaden, 200 m. NÖ om ån. Ristningen är vänd åt SSÖ. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Salsta».

Stenen var känd redan av J. Bureus. Han anger som dess plats: »Vidh Gålvasta i Tenstadh S.» (Fa 6), »Gålvasta» (Fa 5). Caspar Cohl: »Wedh Gålvastadh i Tenstadh S.» (Fa 6); J. Rhezelius: »Wijdh Golwasta byen» (Fa 10:1), »Widh Golwasta Byen» (F 11). — *Ransakningarna* (1677): »Vthi Gålvasta ähre tvenne stoore Runstenar 9 alnar ifrån Hvarandra; Och ähr på den ena af dhem mycket skrifvitt.» Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Gålvasta i Tenstad sochn» (B 502: »Gålvasta»; L 238: »Golfvestad»). — P. Dijkman säger sig själv ha sett runstenen, »hwilken står strax på södre sidan om byn, in i åkern, der hoos är en stor fyrkant vthstenader slätt, som warit grafställe, och intet långt der ifrån står en mindre steen vthan Runor . . . Efter som grafstället wid denna Runsten är tämligen stort, och fyrkant med gråstenar omlagdt, kan jag här wid ey förbigå, til at för de obekante förmåla, det jag funnit de gamlas Ätte-hagar, eller Ätte-Backar af åthskillig form . . .» — O. Celsius har icke själv granskat inskriften. — R. Dybeck: »Söder om Golfvestad, på gärdet, är en väl behållen runsten.» *Sverikes runurkunder*: »På det gärde söder om Golfvestads norra gård, der denne runsten nu står, voro i början af 1600-talet fyra runstenar, och i slutet af samma århundrade två, 'nio alnar från hvarandra'. Varifrån Dybeck har fått uppgiften om de fyra runstenarna, är okänt. Då kyrkoherden Petrus Bröms i sin relation 1677 talar om »tvenne stoore Runstenar 9 alnar ifrån Hvarandra; Och ähr på den ena af dhem mycket skrifvitt», menar han tydligen, att på den andra icke fanns någon skrift. »Runsten» betyder här som så ofta i ransakningarna en rest sten, en bautasten, med, eller utan runor. — Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» (1871): »från norra gården i Golvasta».

Grå granit. Höjd 1,66 m., bredd (över mitten) 0,80 m. Den ristade ytan är synnerligen vacker och jämn. Ett streck av vit kristallisk kvarts går genom stenen på v. sidan. Ristningen är tämligen djupt huggen. Runslingan är smal, 5—6 cm., och runorna äro därför små. De stå också mycket tätt.

Fig. 254. U 1041. Golvasta, Tensta sn.
Efter teckning av Rhezelius (F a 10: 1).

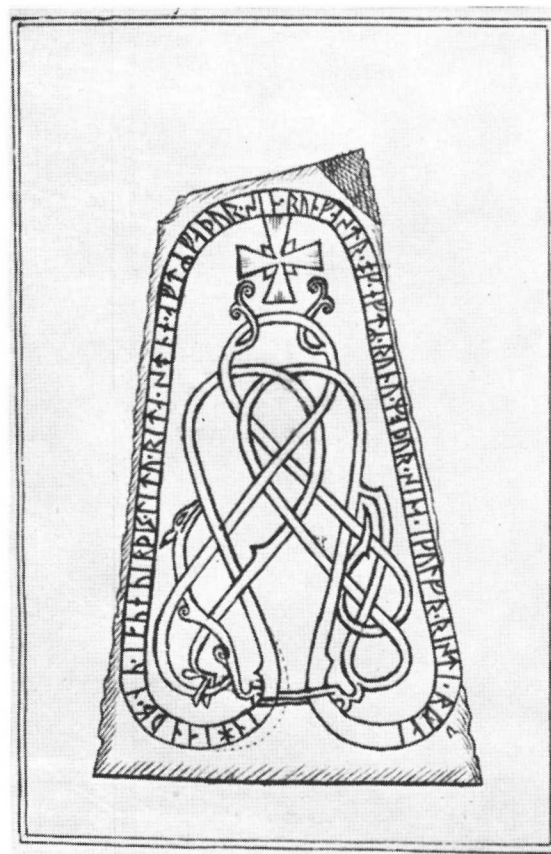

Fig. 255. U 1041. Golvasta, Tensta sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 1 1).

Inskrift:

iahþapr · ok · inkikieþr · litu · rita sena iftr faþur sin · runfastr · ok · iftr · runu · moþur sena ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65
ikulfr · risti runi
 70 75 80
ahþapr kiapi bro ·
 85 90 95

Hagbarðr ok Ingigærðr letu retta steina æftir faður sinn Runfast ok æftir Runu, moður sína. Ingulfr risti runar. Hagbarðr gærði bro.

»Hagbard och Ingegärd läto uppresa stenarna till minne av sin fader Runfast och till minne av Runa, sin moder. Ingulv ristade runorna. Hagbard gjorde bron.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början eller slut. De båda första namnen, 1—18 **iahþapr · ok · inkikieþr**, äro ristade med vänderunor. De bli rättvända, om inskriften läses i en spegel. 1 **i** är tydligt; ingen bst. 2 och 5 **a** ha bst endast på hst:s h. sida. 4 **b** är klumpigt, men torde vara säkert. Det liknar fullkomligt ett H. Hela första namnet är fullt säkert, ingen runa tvivelaktig. 12, 14 **k** äro icke stungna. 15—16 **ie** äro två raka stavar, som stå tätt; den senare har på mitten en rund men tämligen grund fördjupning, sannolikt huggen. F. ö. är namnet 10—18 **inkikieþr** fullt säkert. F. o. m. 19 **l** stå runorna på den inre ramlinjen, och de bli sålunda rättvända. 24 **i** är

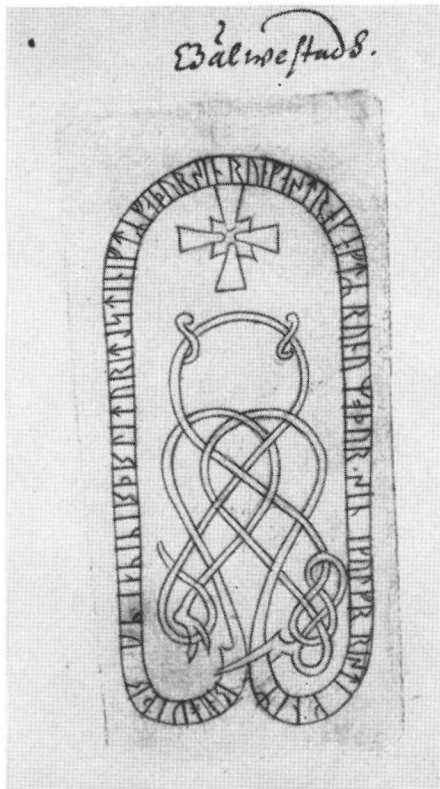

Fig. 256. U 1041. Golvasta, Tensta sn.
Efter kopparstick av Bureus.

Fig. 257. U 1041. Golvasta, Tensta sn.
Efter B 502.

icke stunget. Intet sk efter 26 a. 28 e är tydligt stunget, med ett kort, mot hst vinkelrätt streck. 30 a är säkert. 31 i är icke stunget; icke heller 53 i. Intet sk efter 34 n och 39 r. 41 i har en rund fördjupning mitt på staven; det är möjligen stunget. Namnen 43—50 **runfastr** och 57—60 **runu** äro fullt klara. Intet sk efter 65 r. 67 e har en rund fördjupning mitt på staven, djupare och tydligare än den på 41 i. 71 k är icke stunget. 81—84 **runi** äro vänderunor, stå sålunda på den yttre ramlinjen. 84 i har ingen bst; har icke varit a eller o. Ingen runa har funnits framför 85 a; icke heller något sk. Ytan tycks här icke vara skadad. 85 a är djupt och tydligt. Även övriga runor i namnet 85—90 **ahbapr** äro fullt säkra. Intet sk efter 90 r eller 95 i. 91 k är icke stunget. 93 a är grundare än övriga runor, men säkert. 92—94 **iap** stå tätt, och 93 a är möjligen insatt efteråt mellan i och p.

Bureus (F a 6): 1—17 **iahbapr ok inkekrpr**, 27—30 **sin**, 31 e, 53 a, 67 i, 81—84 **runi**; r. 85—98 saknas. — Caspar Cohl (F a 6): 1—17 **iah - apr uk inkekrpr**, 27—30 **stin** (rättat till: **stena**), 31 a, 53 a, 66—69 **sin**, 81—84 **runi**; r. 85—98 saknas. — Rhezelius, F a 10: 1: 1—17 **iahnkälpr uk inkekrpr**, 27—30 **stin**, 31 a, 53 a, 66—69 **sin**, 81—84 **runi**; r. 85—98 saknas; F l 1: 1—17 **iakinapr ak inkekirpr**, 27—30 **stena**, 31 a, 53 e, 66—69 **sina**, 81—84 **runi**; r. 85—98 saknas. — Hadorph och Leitz (B 502): **uahbapr ok inlikibur litu rita stna iftr fapur sin runfastr ok iftr runu mopur sina ikulfr risti run ahbapr + kiapi bro**. — Dybeck: **iahbapr ok inkikbyr litu rita sena iftr fapur sin runfastr ok iftr runu mopur si - - ikulfr risti runi ahbapr x kiapi bro**. »Af lätt insedd orsak har jag ej [i den translittererade texten] upptagit ritningens staf framför första namnet. Bautils u och Liljegrens r finnas der icke. — y i andra namnet är stupruna.»

Bureus tolkar inskriften sålunda (F a 5): »RagnValdus et IngeGerdus fecerunt scribi Saxum in mem. patris sui RunFaster et in mem. Runæ matris suæ. Ingulfus incidit Runas.» — Rhezelius (F 11): »Ingialdus et Ingigerdis fecerunt pingi lapidem patri suo Runfasto et Runæ matri suæ. Igulfus excidit runas.» — O. Verelius: »Rahwid och Ingerd låto rita stenen efter sin fader Runfast, och efter sin moder Runa. Ingolfr ristade Runerna. The tre fremste och thet eftersta ordet äre ristade med wenderuner.» — Peringskiöld: »Ragbarder och Ingigerd låto skrifwa på Steen efter sin Fader Runfast samt efter sin moder Runa. Ingulfwer uthhögg Runeritningen. Bemålte Ragbard gjorde också Broon.» — E. Brate: »Hagbard och Ingeborg låto resa stenar efter sin fader Runfast och efter Runa, sin moder. Ingulv ristade runorna. Hagbard gjorde bron.»

11 och 84 i, vid början och slutet av runslingan, äro möjligen endast begränsningslinjer utan språklig uppgift. Man får i så fall fullständig överensstämmelse vid återgivandet av 2—7 **ahbapr** och 85—90 **ahbapr**. Pl. *runar* förekommer ofta vid slutet av inskrifter förkortat **run** (U 181, 462, 1042). Ristaren har en benägenhet att utelämna runor. Att **h** saknas i början av namnet **ahbapr** kan bero på att *h*-ljudet i denna ställning var svagt artikulerat eller bortfallet; det kan också sammanhänga med att ristaren brukar **h**-runan som tecken för frikativt *g*-ljud i samma namn. **t** saknas i 27—30 **senat** och **i** i 31—34 **iftat** och 53—56 **iftat**. Framför allt saknas **r** framför **p** i 91—95 **kiapi** och i de båda namnen **ahbapr** (2 gånger) och **inkikiepr**. Liknande *r*-lösa former i pret. av verbet 'göra' förekomma flera gånger i runinskrifter, såsom S. Bugge (*Runverser*, s. 221) och C. Marstrander (*Norsk tidsskrift for sprogvidenskap*, Bd 15, 1949, s. 454) ha framhållit. Det kan enligt deras mening icke vara felristning i alla dessa fall, utan måste ha sin grund i uttalet; allra helst som motsvarande skriftformer icke äro alldeles ovanliga i fornnorska, fornsvenska och forndanska handskrifter. Förmodligen har *r*-ljudet haft en viss benägenhet att bli svagt artikulerat i förbindelsen *rd* framför det frikativa *ð*-ljudet. Det har därför lätt kunnat förbises vid ljudanalysen av en mindre uppmärksam eller tränad ristare eller skrivare. *r*-et torde m. a. o. i denna ställning ha haft ett labilt uttal.

En anmärkningsvärd form är 43—50 **runfastr**, nominativ, ehuru i en ställning där man väntar ackusativ. Liknande exempel förekomma U 791, 826, 1023.

Ett intressant namn är *Hagbardr*; det förekommer icke i någon annan runinskrift. Under medeltiden är det rätt väl känt från Sverige och Danmark; det förekommer några gånger i Norge under senare tid, men alls icke på Island; jfr också det gotländska *Hagbarlingabo*, nu Hablingbo. Det säregna namnet, som torde ha ett sydgermanskt ursprung (fht. *Hagabarth*), har sagan om Hagbard och Signild att tacka för sin spridning i Norden. Denna saga är äldst betydad genom allusioner i Tjodolfs Ynglingatal från slutet av 800-talet. Det äldsta vittnesbördet från Sverige är namnet på Golvasta-stenen.

Om namnet *Ingigerdr* se U 721, om *Runa* U 687. Namnet *Runfastr* är belagt också i en västmanländsk inskrift: L 1004 Ulsta, Harakers sn. Om namnet *Ingulfr* se U 485.

Runstenen gör, icke minst genom sin form, ett ganska ståtligt intryck. Ornamentiken utmärkes av en symmetri, som är ganska utpekulerad. Ristarens namn är Ingulv. Han har även angivit sig som ristare på U 1052 vid Axlunda i Björklinge sn.

Gödåker, Tensta sn.

I beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» (1871), s. 53 uppges att en runsten skall finnas »SW från Gödåker». Platsen är utmärkt på kartbladet, vid västra sidan av vägen, i södra ändan av gravfältet. Bredvid runstenstecknet är angiven en sten utan ristning. Uppgiften beror sannolikt på ett misstag. På gravfältet vid Gödåker finnes ett stort antal bautastener. Några ha stått där sedan gammalt, och andra ha påträffats och rests i samband med de av professorerna O. Almgren och G. Ekholm ledda undersökningarna under åren 1915 och 1924—25. »Av de nu funna och resta 22 stenarna stodo vid undersökningens början endast två uppräta, dessutom var minst en bortförd och en annan avhuggen» (G. Ekholm i *Namn och Bygd* 13, 1925, s. 96). Men någon runsten är icke känd.

Och hade en sådan funnits, skulle den med säkerhet ha observerats och tagits till vara vid den mycket noggranna genomgången av fornminnesområdet.

Joh. Bureus har i sin samlingsbok *Sumlen* (F a 12 i Kungl. Biblioteket) gjort följande anteckning (*Svenska landsmälen* Bih. 1: 2, 1886, s. 214): »Runostenar. En (sadhe Lasse i Ähl i Vendil) står vidh byn som näst norrann för Tenstadha kyrkio är, en eenstakat gård.» Bureus har här lämnat plats för gårdens namn, men det har tyvärr icke blivit ifyllt. Han fortsätter sedan: »En Runesteen, upå honom äro lagde 3 eller 5 andre trinde stenar. Så ofta the häfvas af, så lägger åter bonden them tijt igen, som Peer Humble i Rysta i Tensta skulle hafva sagt för honom.» Det är svårt att förstå, vilken av de kända runstenarna i Tensta sn detta skulle avse. Bräcksta-stenen (U 1039) är närmast, men icke N om kyrkan. Golvesta (U 1041) ligger visserligen N om Tensta kyrke, men avståndet är väl stort. Lokaluppgiften skulle onekligen passa bra för Gödåker. Och det kan nog även här vara fråga om en rest sten utan inskrift.

1042. Källbo, Lugnet, Tensta sn.

Pl. 68.

Litteratur: B 504, L 241, D 1: 226. J. Bureus, F a 6 s. 132 n:r 94 (Caspar Cohl), F a 5 n:r 382, F a 1 s. 86; J. Rhezelius, F a 10: 1 n:r 55 b, F 1 1 n:r 30; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 76; R. Dybeck, *Fornminnen i Tensta sn 1864* (ATA); E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 49; J. Eriksson, *Inventering av fornlämningar i Tensta sn 1928* (ATA); *Handlingar i ATA 1927, 1930*.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckningar (i F a 10: 1 och F 1 1); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 160); J. Leitz (och J. Hadorph), träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 504); Dybeck (D 1: 226); J. Eriksson foto 1928.

Den stora, men fragmentariska runstenen står omkr. 300 m. SSÖ om Lilla Källbo, 25 m. V om torpet Lugnet, i skogskanten. Ristningen är vänd mot ÖSÖ.

Runstenen var känd redan av Bureus. Den fanns »Wedh Tiälebo» (F a 6), »Tiälebod» (F a 5), »Wedh Tiäleboo» (F a 10: 1), »På Skoghen widh Tiälbo grind» (F 1 1). — *Ransakningarna* (1677): »I Kiählboohagan är en Stoor Runesteen Fullskrifvin.» — J. Peringskiöld, *Monumenta*: »Tiälebo». Träsnittet har påskriften: »Kälbo wreet i Teensta sochn» (B 504: »Källbo vred»; L 241: »Källbo wret»). — R. Dybeck 1864: »Vid Källbro [sic!] ett stycke af en runsten.» *Sverikes runurkunder* (s. å): »Af denne i Bautil fullständigt upptagne, präktige runsten återstår nu bara förevarande stycke, jämnte en del af det oristade fotstycket, hvilket jag icke infört. Ligger nu ett stycke från byn i skogen.» — *Inventeringen 1928* (J. Eriksson): »Runsten vid lägenheten Lugnet, 500 m. Ö om gården, nedre delen av en mycket stor runsten. Två stycken äro avslagna, flera torde kunna upphittas». Stenen restes år 1930, varvid de båda lösa styckena fastsattes med stenkitt på h. sidan.

Blågrå, grovkornig granit. Stenens höjd 1,35 m., bredd 1,95 m., ristningens höjd 0,78 m., bredd 1,63 m. Stenen har ursprungligen varit ganska stor med en höjd av omkr. 2,5 m. Jämn, vacker yta, som dock har fördärvats genom vittring och avskalning av tunna skivor i stenens ytlager. Ristningen är väl huggen och tydlig.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre läsningar):

rikatr . lit r[e]sa . st[en yftr] . biur . faþu sn ouk mþur sifriþ . usnikin] . kuli risti . run

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60

Rik[v]atr let ræisa stein æftir Biorn, faður sinn, ok móður [sina] Sigríð. Osnikinn. Kiuli(?) risti run[ar].

»Rikvat lät resa stenen till minne av Björn, sin fader, och sin moder Sigrid. Osniken. Kjule(?) ristade runorna.»

Till läsningen: Framför 1 r finnes en grund fördjupning, möjligen ett sk . 3 k är icke stunget; icke heller 53 k eller 53 u. 4 a är tydligt; icke h. Sk efter 6 r är tydligt. Intet sk efter

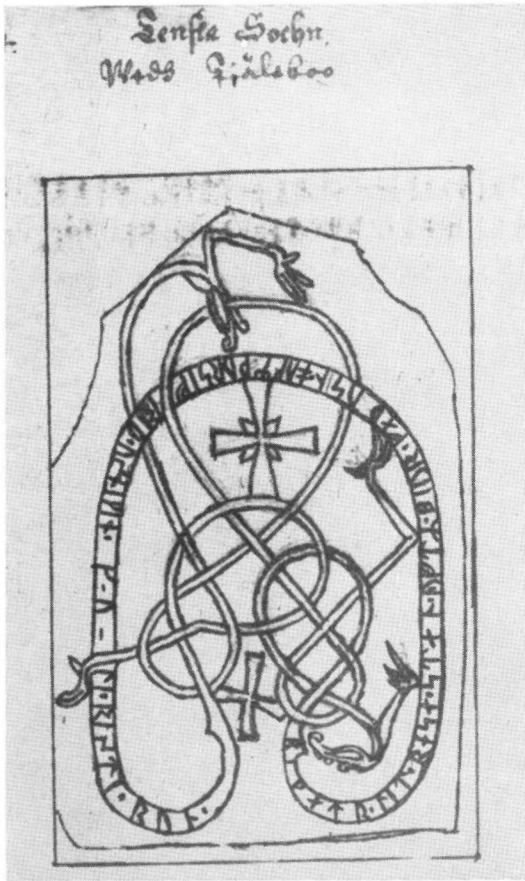

Fig. 258. U 1042. Källbo, Tensta sn.
Efter teckning av Rhezelius (F a 10: 1).

Fig. 259. U 1042. Källbo, Tensta sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 1 1).

9 t. Nedre hälften av 11 e förstörd, i en spricka; likaså övre stapeln i 12 s. Sk efter 13 a tydligt; likaså sk framför 52 k. Bred fördjupning mellan hst och bst i 53 u; ovisst om den är huggen. R. 63 liknar ett o þ. Men troligen är endast det nedre strecket hugget. Ovanför 63 n är ristningsytan förstörd mellan slingorna. Om här ha funnits några runor, kan ej avgöras.

Caspar Cohl (F a 5): rikatr · lit · resa · stan · yftr biurū faþu sn · ouk mþur sifriþ · usnikin · kuli · risti · run. t-runan i yftr står snett lutande; sannolikt efteråt insatt mellan f och r. Likaså på Rhezelius' teckning i F 1 1 (se fig. 259). — Rhezelius, F a 10: 1: rikatr · lit · resa · stan · yftr · biur · faþu sn · ouk mþur sifriþ · usnikin · kuli · risti · run.; F 1 1: rikatr · lit · resa · stan · yftr · biur · faþu sn · ouk mþur sifriþ usnikin · kuli · risti · ruo. — Hadorph och Leitz (B 504): rikhtr · lit · r · esa · sten yfr · biur · faþu sn ouk mþur sifriþ · usnikin · kuli · risti · run. — Dybeck har endast påträffat en del av fotstycket med runorna 1—11: rikatr · lit ri ... »Bautils h är oriktigt, och stafven till t i lit finnes å sten.»

J. Bureus (F a 5) tolkar inskriften så: »Richatus fecit erigi saxum in mem. Biuri patris sui et matris Sifridæ Vsnikin. Gullo sculpsit Run.» — J. Rhezelius (F 1 1): »Rikatus fecit erigi lapidem Beroni patri suo et matri Sigfridi Vsnikin. Gulli excidit runas.» — Peringskiöld: »Rikåter lätt upresa Steen till åminnelse efter Biur sin fader, och sin moder Sigrid Osniken. Gylle uthögge Runerna.» — E. Brate: »Rik(v)at lät resa stenen efter Björn, sin fader, och sin moder, Ingefrid(?). Osniken Gylle ristade runorna. — ifriþ är förkortning. Rollen av usnikin är oklar, måhända biträdande ristare. Man väntar verbet 'rista' i pl.»

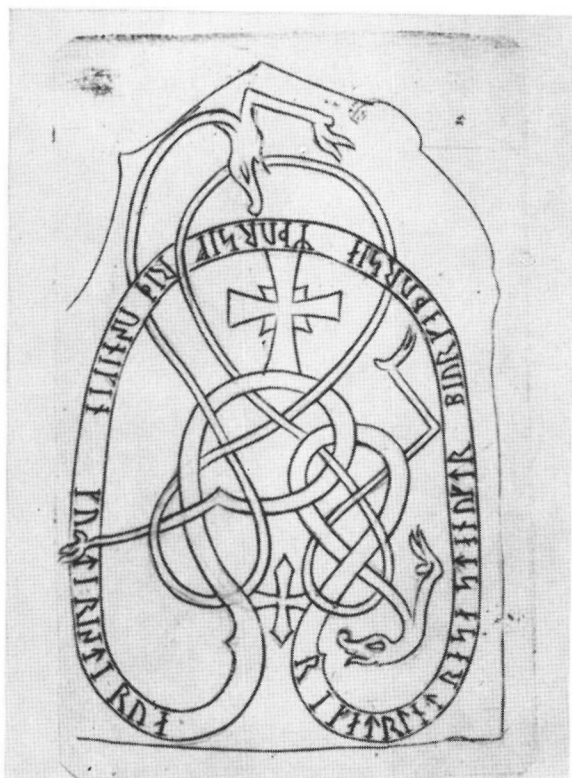

Fig. 260. U 1042. Källbo, Tensta sn.
Efter kopparstick av Bureus.

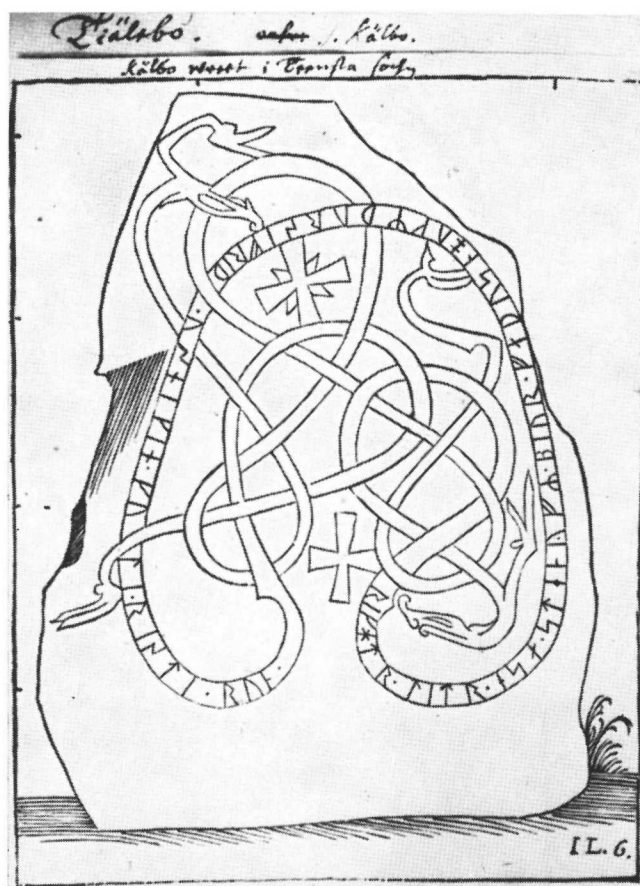

Fig. 261. U 1042. Källbo, Tensta sn.
Efter B 504.

Ristaren har flera gånger utelämnat en runa: **i i yfta, n i biur, r i faþu, i i sn, o i mpur, ar i run**, troligen också **i** i sitt eget namn 52—55 **kuli**. Det är samme man som har ristat U 1039 och 1040 och som där tecknar sitt namn **kiulin** och **kiuli**. Se närmare U 1039.

45—51 **usnikin** är säkerligen ett namn *Osnikinn*, känt från flera andra runinskrifter; se Sö 335. Det står här utanför satssammanhanget i inskriften. Det kan knappast vara ett tillägg till det föregående, vare sig ett tillnamn till Rikvat eller till Sigfrid. Snarare kunde det vara ett tillnamn till *Kiuli*; jfr **ofaigr · ybir** U 485. Nu förekommer emellertid även på en annan av Kjules ristningar, U 1040, att ett personnamn i nominativ står omedelbart framför sista satsen: **ki - ilmutr · kiuli rsti**. Möjligen är det, såsom Brate antager, fråga om en medhjälpare vid ristningen. Det är dock att märka dels att det icke finns något bindeord 'och' mellan namnen, dels att predikatsverbet står i singular.

41 **f** är sannolikt felläsning (eller felristning) för *g*. *Sigfrid* är ett av vikingatidens vanligaste kvinnonamn. Men även en form av detta namn med bevarat *f*: *Sigfrid* (*Sifrid*) är tänkbar. — Namnet *Rikatr* är icke känt från någon annan runinskrift. Det har samma förled som *Rikvidr* (se U 848). Efterleden torde vara adjektivstammen *-hvatr* (liksom i *Sighvatr*, *Sigvatr*, *Sigatr* se Sö 317).

1043. Onslunda, Tensta sn.

Pl. 68, 69.

Litteratur: B 516, L 239, D 1: 233. J. Bureus, F a 6 s. 128 n:r 89 (Caspar Cohl), F a 5 n:r 377, F a 1 s. 85; J. Rhezelius, F a 10: 1 n:r 51, F 11 n:r 29; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 64 v, 75; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 398; R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA); E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 36; J. Eriksson, Inventering av fornlämningar i Tensta sn 1928 (ATA); Handlingar i ATA 1927, 1930.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckningar (i F a 10: 1 och F 11); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 158); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 516); Dybeck (D 1: 233).

Runstenen står rest på gårdstomten vid den sydligaste gården i Onslunda, belägen vid vägen Björklinge—Vattholma, 7 m. NV om vägen och 75 m. S om mangårdsbyggnaden, 15 m. Ö om infartsvägen. Ristningen är vänd mot SÖ, sålunda mot landsvägen.

Runstenen var känd redan av Bureus. Den fanns enligt Caspar Cohl (F a 6) »ther Samma städz» (som den närmast föregående U 1044), d. v. s. »Wedh Odenslunda i Tenstadh». Rhezelius (F 11): »I Ett Thä widh Odenslunda.» (F a 10: 1 har, på grund av förväxling med U 1035, den felaktiga överskriften: »I Wåkenhus dören.») F a 5: »Widh Odenslunda.» — *Ransakningarna* (1677): »I Forsa by och Flodhtää, ähre tvenne stående Runestenaar, hvar på finnes mycket vara skrifvitt.» — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Onslunda Flogsta Skogstä d. 1.» Något »Flogsta» finnes icke i Tensta sn. Uppgiften »Flogsta Skogtä» torde ha kommit till genom något missförstånd (jfr *Ransakningarna*: »Flodhtää») och saknar i så fall värde. Nedtill på träsnittet står emellertid den intressanta upplysningen: »bägge tilhopa ståendes», d. v. s. de båda runstenarna U 1043 och 1044 ha stått vid sidan av varandra. B 516: »Onslunda By»; L 239: »Onslunda by, Flogsta tä.» — O. Celsius har inga egna uppgifter om Onslunda-stenarna och har tydligen icke själv varit på platsen. — R. Dybeck meddelar i sin reseberättelse 1864: »Minnesmärkena vid Onslunda besågos och granskades, två fallne runstenar restes der»; och i sin samma år utskrivna förteckning över fornminnen i Tensta sn: »Vid en af gårdarna i Onslunda, nära vägen mellan Tensta och Björklinge, äro stycken af två runstenar.» *Sveriges runurkunder* (s. å.): »Den gata vid en af gårdarna i Onslunda vidt utbredda by, vid hvilken detta och nästföljande runstensstycken [U 1044] äro, heter *Flo-tä*.» Båda runstenarna voro nu sönderslagna, och endast ett stycke av vardera fanns i behåll. Av U 1043 var det nedre delen, såsom framgår av Dybecks avbildning. — O. v. Friesen har 1915 gjort en anteckning: »Vid Flo-tä ('Flogsta-tä') på högra sidan om vägen från Tensta kyrka åt Sandbro en runsten i en brygghusmur och en annan på högra sidan om vägen mellan vägen och gården.» — Vid rasering av en källare i Forsa by anträffades år 1927 två stycken av överdelen. »Uteslutet är icke, att delar av samma sten komma att anträffas vid fortsatt stenbrytning i källaren. För närvarande ligger emellertid ifrågasvarande arbete nere och kommer endast att upptagas i mån av behov av sten till andra byggnadsföretag.» De båda styckena fördes s. å. till Tensta kyrka och förvarades under tiden 1927—50 i vapenhuset, t. h. om ingångsdörren till kyrkan. Vid runstensinventeringen 1942 konstaterade Sven B. F. Jansson, att de utgjorde delar av runstenen B 516, och han föreslog därför, att de skulle flyttas till Onslunda och fastsättas vid den där resta nedre delen av samma runsten. Arbetet utfördes hösten 1950. Ett större stycke saknas ännu av stenens överdel, på v. sidan, med en del av ristningen och inskriften. Större delen av detta stycke var emellertid avslaget redan på 1600-talet.

Den ursprungliga platsen för de båda runstenarna U 1043 och 1044 kan ej alldeles exakt anges. Den torde emellertid ha varit belägen rätt nära det ställe, där U 1043 nu står. Källorna tala icke om några flyttningar, och stenens storlek och tyngd torde göra en sådan rätt osannolik. De båda stenarna stodo på 1600-talet helt nära varandra, i »Flodhtää», d. v. s. vid en väg över ett sankt eller ofta översvämmat område. Ännu Dybeck uppger, att Flo-tä är namnet på

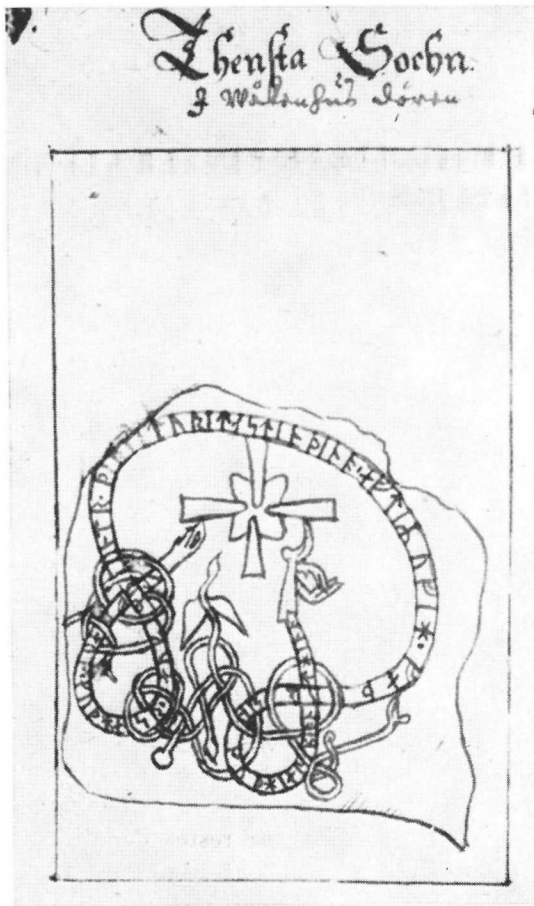

Fig. 262. U 1043. Onslunda, Tensta sn.
Efter teckning av Rhezelius (F a 10: 1).

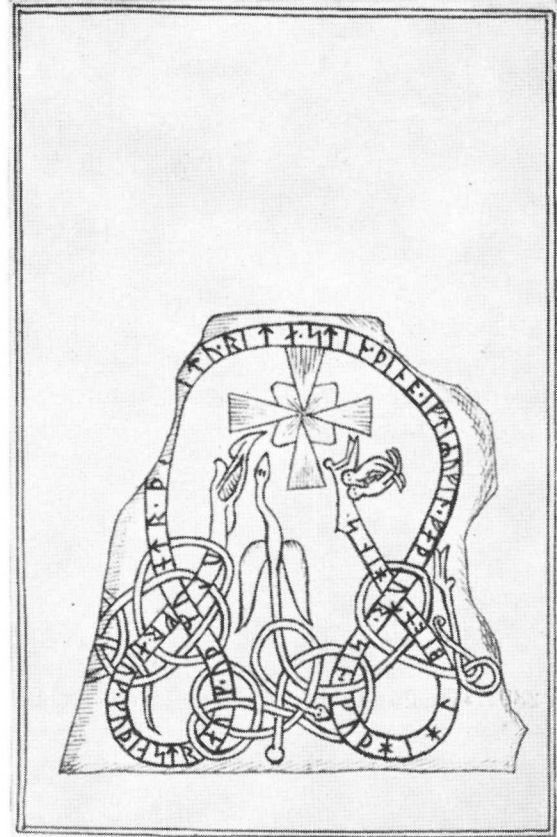

Fig. 263. U 1043. Onslunda, Tensta sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 1 1).

den gata, vid vilken stenarna stå. Marken tillhör sedan gammalt Onslunda by, och en av gårdarna är numera utflyttad hit. Men byn låg rätt långt åt N, omkr. 1 km, och ungefär lika stort var avståndet till Forsa by i Ö. Det är därför helt naturligt, att det i *Ransakningarna* kan uppges, att stenarna stå vid Forsa by.

Rödgrå granit. Höjd över nuvarande markytan 1,63 m., största bredd 1,60 m. Ristningen är djupt och jämnt huggen. Ristningslinjerna framträda ljusare mot ett mörkare ytskikt. Alla detaljer äro tydliga, även de båda figureerna på h. sidan.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter äldre läsningar):

u[lfr.]⁵ auk · kupfastr · aukup¹⁰ [muntr · þ - ... it] u¹⁵ rita stin þino · aftir ufi²⁰ h · fa[þ]ur²⁵ sin · kup hinlbi³⁰
ont h - ns³⁵ 40 45 50 55 60 65

Ulfur ok Guðfastr ok Guðmundr þ[æir] létu retta stein þenna aftir Ofæg, faður sinn. Guð hialpi and hans.

»Ulv och Gudfast och Gudmund de läto uppresa denna sten till minne av Ofeg, sin fader. Gud hjälpe hans ande.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. 8, 18, 60 k äro icke stungna. 10 þ står i ett skadat parti av ytan; bst är något svag. Hst i 11 f står i en naturlig fördjupning, som

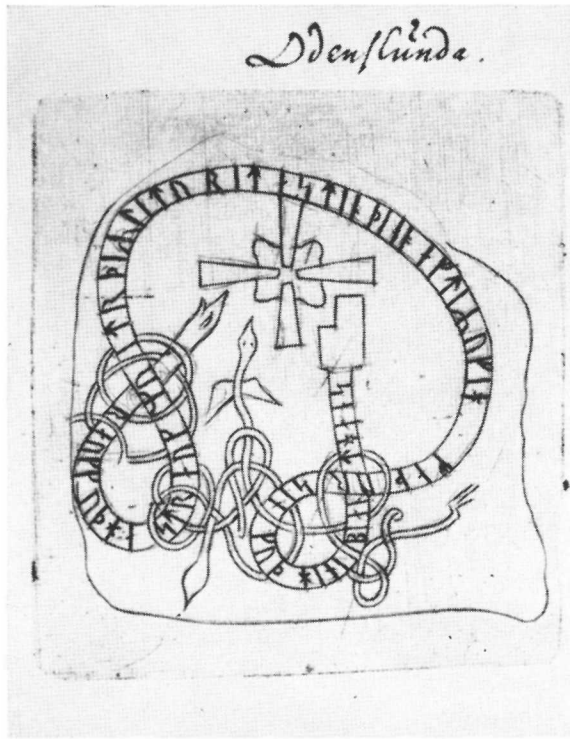

Fig. 264. U 1043. Onslunda, Tensta sn.
Efter kopparstick av Bureus.

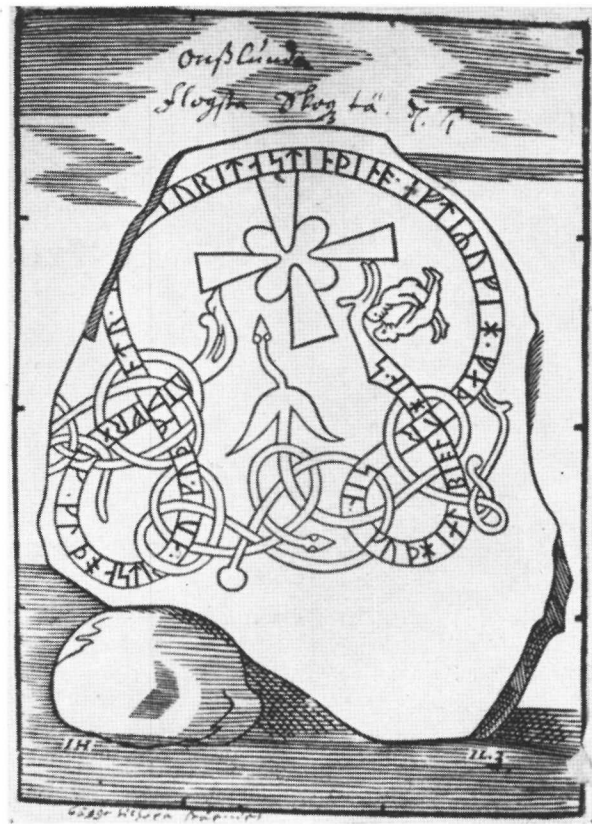

Fig. 265. U 1043. Onslunda, Tensta sn.
Efter B 516.

ej förefaller vara bearbetad; bst äro tydliga. 15 r har formen \mathfrak{R} . Intet sk efter 30 u, 34 a, 38 n. 32, 37 i äro icke stungna; icke heller 50 i Namnet 48—51 **ufih** är fullt tydligt. Intet sk efter 47 r, 56 r, 62 p, 68 i, 71 t. 54 p är helt förstört. Av 58 i kan endast översta delen spåras. 65 n felristning för a. Bst i 71 t äro mycket tydliga, ansatta på nedre ramlinjen i den korsande slingan. H. bst i 72 h äro förstörda. Av följande runa finns endast nedre delen av en hst; intet av någon bst. 74—75 ns är skadat, men dock tydligt.

Caspar Cohl (F a 6): 1—4 **ulfr**, 11 h, 26—30 **peir litu**, men **ir l** äro genom skraffering angivna som osäkra. 50 e, 65 h, 73 i. — Rhezelius, F a 10: 1: 1—4 **ulfr**, 11 h; 19—20 **up** saknas; 26—30 **pir--tu**, 50 i, 65 a, 73 i; F l 1: 1—4 **ulfr**, 11 i; 26—30 **p-...itu**, 43 i, 48—51 **ufil**, 65 h, 73 i. — Hadorph och Leitz (B 516): 1—30 **uifr auk·klpoastr·auk·upmuntr i-...-u**, 43 n, 48—51 **ufih**, 65 h; 71 t saknas; 73 i. — Dybeck har endast nedre delen med r. 5—20, 55—71: **... auk i kupfastr i auk up...-ur s-n kup hihlbi on... »f i första namnet i stället för Bautils o, och h i hihlbi för a.»**

J. Bureus (F a 5) tolkar inskriften sålunda: »Vlfus et GudHastus et GudMundus illi curarunt scribi Lapidem hunc in mem. VFigi patris sui. Deus adiuvet spiritum ejus.» — J. Rhezelius (F l 1): »Vlfus et Gudiastus et Gudmundus illi fecerunt scribi lapidem hunc Vfino patri suo. Deus adiuvet spiritum eius.» — J. Peringskiöld: »Wifer och Gudast samt Gudmund de låto rijta på denne Steen efter sin fader Ofeg; Gud hjälpe hans anda.» E. Brate: »Ulv och Gudfast och Gudmund (de) låto resa denna sten efter Ofeg, sin fader. Gud hjälpe hans ande!»

Ristaren använder o som tecken för nasalerat a: **pino**, **ont**, och **u** som tecken för o-ljud: **ufih**.

Han använder skiljetecken sparsamt, icke mellan alla ord, utan mellan ordgrupper. Härmed sammanhänger, att en runa får vara gemensam för två ord: 16—25 **aukupmuntr**. Allt detta överensstämmer med Åsmund Kåresons ortografiska vanor. Även mycket i ornamentiken hänvisar till Åsmund: rundjurets huvud och fot, den vingade draken (jfr B 564 Åbyggeby, Vendels sn, U 1031). Korset har den hos Åsmund vanliga formen. Runslingan är lagd i form av en stor hyska. Detta för Åsmund annars främmande mönster är uppenbarligen betingat av stenens form. Det är därför med starka skäl, som man med Brate kan bestämma denna ristning som ett verk av Åsmund.

Karakteristiskt för Åsmund är också, att på stenytan t. h. om korset äro infogade ett par figurer. Om realismen i framställningen kan icke råda någon tvekan. Den bör vara en bestämd varning mot varje försök att i andra figurer inlägga någon symbolisk mening. Åsmund har tecknat sina figurer helt enkelt därför att det har roat honom och att de bara fläckarna på stenytan lockade till utfyllnad.

Om namnet *Guðfastr* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100, om *Guðmundr* Sö 217 och U 692, om *Ofeigr* U 2.

1044. Onslunda, Tensta sn. Nu i Tensta kyrka.

Pl 69.

Litteratur: B 517, L 240, D 1: 234. J. Bureus, F a 6 s. 128 n:r 88 (Caspar Cohl), F a 5 n:r 381, F a 1 s. 86; J. Rhezelius, F a 10: 1 n:r 53, F 1 1 n:r 28; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 76; R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA);

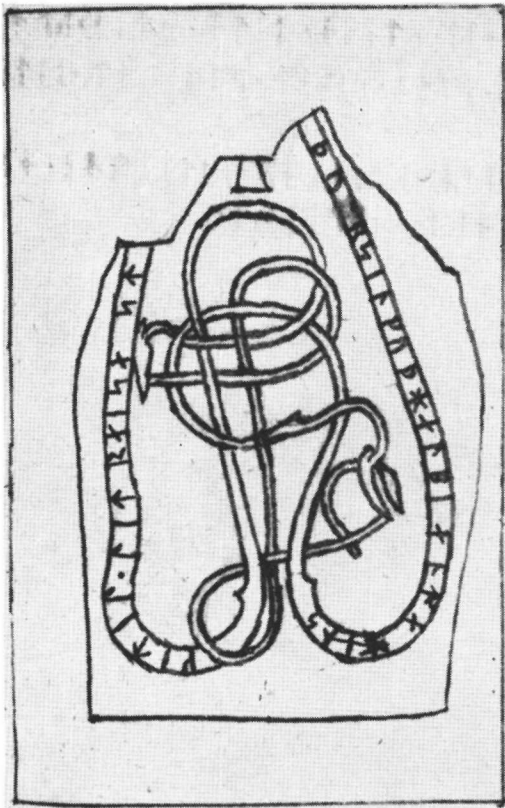

Fig. 266. U 1044. Onslunda, Tensta sn.
Efter teckning av Rhezelius (F a 10: 1).

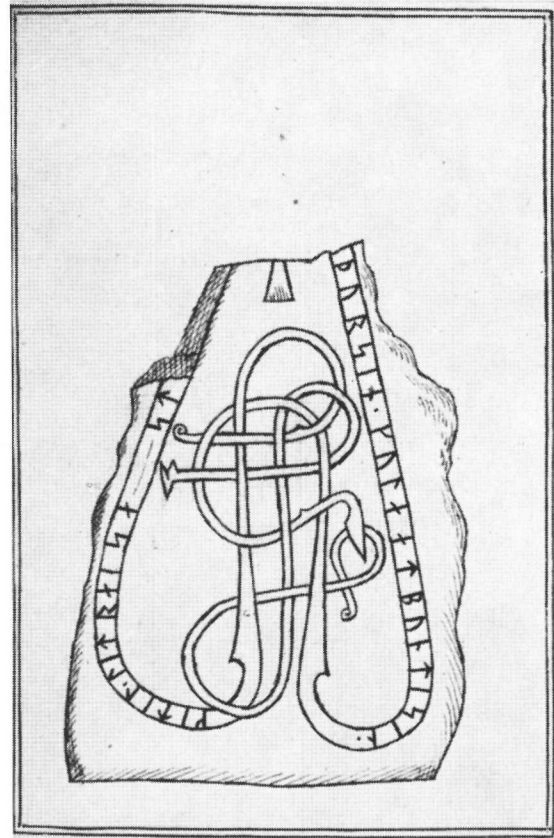

Fig. 267. U 1044. Onslunda, Tensta sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 1 1).

KVHAAkad:s Månadsblad Årg. 2 (1873), s. 138; E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10:1), s. 77; Upsala Nya Tidning 19/6 1901; J. Eriksson, Inventering av fornlämningar i Tensta sn 1928 (ATA); Handlingar i ATA 1927, 1930.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckningar (i F a 10:1 och F 11); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 517); Dybeck (D 1: 234).

Ett stycke av runstenen förvaras sedan 1930 i Tensta kyrkas vapenhus.

Även denna runsten vid Onslunda var känd av J. Bureus. Platsen anges av Caspar Cohl (F a 6): »Wedh Odenslunda i Tenstadh»; av Rhezelius: »Wedh Odenslunda i Hagan» (F a 10:1), »På Odenslunda ägor i ett Tää» (F 11). F a 5: »Odenslunda.» — I *Ransakningarna* (1677) uppges, att två runstenar funnos »I Forsa by och Flodhtää» (se ovan U 1043); det är U 1043 och 1044 som avses. — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Onslunda Flogsta Skogstä d. 2.» (se ovan U 1043). B 517: »Onslunda By»; L 240: »Dersammastädes» (som U 1043), alltså »Onslunda by, Flogsta tä». — Stenen har sedermera blivit sönderslagen. R. Dybeck fann 1864 endast ett stycke, det samma som ännu är i behåll. *Sveriges runverkunder* (1864): »Stycket ligger invid föregående [U 1043].» — Fragmentet tycks ha legat kvar vid sidan av U 1043 intill år 1930, då det fördes till Tensta kyrka.

Grå granit. Fragmentets längd 0,75 m., bredd 0,55 m. Ett stort stycke var redan på 1600-talet avslaget upptill, med en del av inskriften. Runstens ursprungliga höjd torde ha varit omkr. 1,70 m., största bredd nedtill omkr. 1,10 m. Ytan är tämligen jämn, men knottrig. Ristningen är djup och tydlig, jämnt och skickligt huggen.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 517):

[kitil·lit·raisa st...] þur sin k[ulhat bonta sin]

5 10 15 20 25 30 35

Kætill let raísa st[æin] ... [fa]ður sinn, Gulla at bonta sinn.

»Kättill lät resa stenen ... sin fader, Gulla till minne av sin man.»

Till läsningen: Intet sk efter 18 r och 21 n. 22 k är icke stunget.

Caspar Cohl (F a 6): **kitil·lit·raisa st... þur sin kup halbi anta sin.** — Rhezelius, F a 10:1 har samma läsning, utom att sista ordet **sin** har blivit på själva teckningen ändrat till **hans**. F 11: **kitil·lit·raisa st... þur sin·kula at bunti sin.** — Hadorph och Leitz (B 517): sk efter 21 n. — Dybeck har endast r. 16—22; intet sk efter 21 n.

Inskriften har den regelbundna och typiska formuleringen: en son har låtit resa stenen till minne av sin fader, och hustrun till minne av sin man. R. 25 har möjligen varit **a**, såsom Rhezelius har läst. I varje fall har namnet med säkerhet varit *Gulla*; så ha redan Bureus (F a 5) och Rhezelius (F 11) uppfattat det. Peringskiöld återger det: *Gulig* och tolkar: »Men Jölr åth sin Man (lat. Julia etiam marito suo).»

Det är ingalunda osannolikt, att ristningen är ett verk av Öpir. Så vitt man av det bevarade fragmentet kan döma, är den i alla avseenden i hans stil.

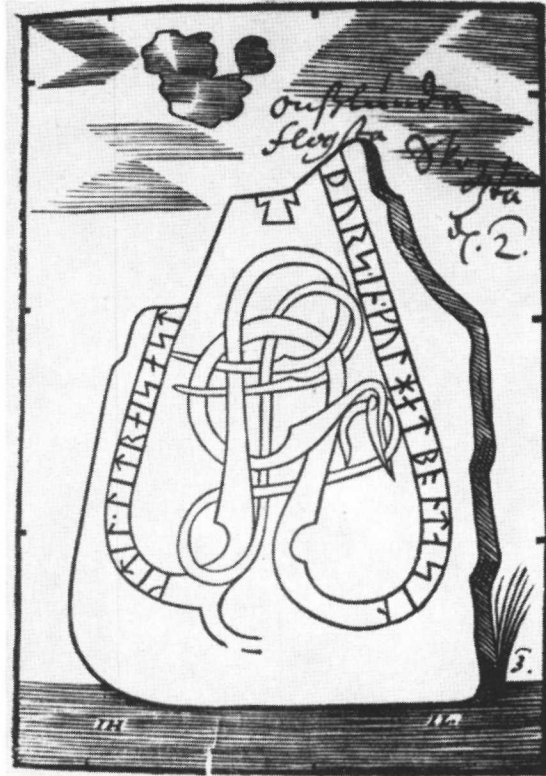

Fig. 268. U 1044. Onslunda, Tensta sn.
Efter B 517.

Salsta, Tensta sn.

Enligt beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» 1871, s. 53 skall en runsten finnas »S vid Salsta slott». Platsen är också utmärkt på kartbladet, strax S om Salsta, ungefärligen vid sydligaste udden av parkområdet. Någon verklig runsten finnes här icke, men väl en sten med runor från senare tid, insatt i muren kring parken. Inskriften lyder: **iarl · auk · koþr · bonþa · a · salistaþum · raisti · stain · iftir atfakum.**

1045. Björklinge kyrka.

Pl. 70, 71.

Litteratur: D 1: 236. R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA); UFT h. 9 (1880), s. 176; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB).

Äldre avbildning: Dybeck (D 1: 236); v. Friesen foto (UUB).

Runstenen står rest på kyrkogården, jämte U 1046—48 vid södra sidan av kyrkväggen. U 1045 står längst åt V.

I sin reseberättelse 1864 meddelar R. Dybeck om runstenar vid Björklinge kyrka följande: »Björklinge sockens samtliga minnesmärken granskades under 14 dagars tid. Före min ankomst dit voro tre icke förut bekante runstenar uppdagade, den första i Lunds hage [U 1054], den andre i ett dike helt nära prestgården [U 1050] och den tredje i Kyrkans södra grundmur [U 1047]. Denne uttogs ur muren, och jag upptäckte, under det detta verkställdes, ena kanten af en annan runsten [U 1045], hvilken låg i samma grundmur, tio alnar från den förre. Äfven han uttogs, hvarefter båda stenarne, sedan inskrifterna blifvit förklarade för socknens tillkallade skolbarn, restes å vestra Kyrkvallen, tillika med två andre, af hvilka den ene upptogs ur stegluckan [U 1046] och den andre ur Kyrkogården [U 1050], der han påträffades under en större rödhäll.» Resultatet av arbetet kan Dybeck redovisa i sin förteckning över socknens fornminnen s. å.: »På Björklinge vestra kyrkvall stå två runstenar, af hvilka två — förut icke kände — nyligen blifvit uttagne ur kyrkans grundmur [U 1045 och 1047] och två likaledes för kort tid sedan upptagne ur kyrkogården [U 1046 och 1050].» — *Sveriges runurkunder* h. 5 (1864): »Kyrkvallen (Nyfunnen). Runstenen, som låg i samma grundmur, hvari föregående sten [U 1047] fanns, uttogs vid samma tid och restes å kyrkvallen.» — Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» (1871): »N. vid kyrkan, 4 ditförda» (avser U 1045—1047, 1050). »N.» är här felaktigt. Stenarna stodo uppställda på vällen V om kyrkan, utanför kyrkogårdsmuren. — O. v. Friesen har ¹⁹/₅ 1919 antecknat: »Undersökningsresa till Björklinge, Uppland . . . för den vid kyrkoreparationen 1917 under tröskeln till sakristian funna runstenen [U 1048] som nu stod upprest mot västra kyrkogårdsmuren. Öfriga runstenar . . . voro resta väster om nämnda kyrkogårdsmur. Skollärare Lindgren anhöll om anvisning hvar de lämpligen för framtiden borde jämte den nyfunna uppställas. Jag anvisade den breda gången S om kyrkans s. vägg: två à tre stenar på hvardera sidan om hufvudportalen utanför takdroppet.» — År 1920 flyttades tre av de fyra runstenarna på kyrkvallen, U 1045, 1046 och 1047, in på kyrkogården och uppställdes på sina nuvarande platser utmed kyrkans södra vägg.

Blågrå gnejsgranit. Höjd 1,34 m., bredd 0,95 m. Stenen har en triangulär genomskärning. På h. sidan är kanten bred (53 cm.), på v. sidan däremot sammanstöter baksidan med framsidan i en skarp spets. På framsidan är en tunn avflaging, som upptager ungefär halva ytan åt h. Denna avflaging fanns redan då stenen ristades. På v. sidan har ytan en brungrå, på h. sidan en blågrå färgton. Inskriften är skadad upptill och utefter h. sidan. Sannolikt ha dessa skador uppkommit, då stenen inlades i kyrkmuren. Ristningen är rätt ojämn, delvis djup och tydlig, delvis ganska grund och svåräst.

Inskrift:

· **biarnaffpi** · **lit** · **hakua** · **stain** · **at** · **biarnafpa** · **fapur** · **sin** · **ak** · · · · **s** · · · · **at** ·
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Biarn(h)ofði let haggva stæin at Biarn(h)ofða, faður sinn ...

»Björnhövde lät hugga stenen till minne av Björnhövde, sin fader ...»

Till läsningen: Tydligt sk vid inskriftens början. 6 **a** är tydligt, med bst tvärs över hst (lik-som 31 och 34 **a**). Bst är djup och tydlig; icke **h**. Övriga **a**-runor ha bst endast på hst:s v. sida. 7 och 8 **f** ofrånkomligt. 7 **f** är något grundare än 8 **f**, men ingen tvekan kan råda om något-dera. 9 **p** är tydligt; det har formen \mathcal{D} . Bst i 14 **h** äro mycket svaga. 16 **k** är icke stunget. Fr. o. m. 26 **b** är stenen kantstött och runorna skadade upptill. Övre ramlinjen är borta fr. o. m. 23 **n** ända till 50 **a**. Namnet 26—34 **biarnafpa** är säkert. Alla runorna äro fullt tydliga i gynnsam be-lysnings (t. ex. under svart duk). Av runorna efter 42 **n** finnas endast nedre delen kvar, och mycket är här osäkert. Varken runornas antal eller vilka de ha varit, kan säkert avgöras. 50—51 **at** är tydligt, liksom sk såväl framför 50 **a** som efter 51 **t**.

R. Dybeck: **biarnafokpi** · **lit** · **hakua** · **stain** · **at** · **biarn** · **fiþ** · · **fapur** **sin** · · **ak** **niuka** · · · · **at**. »Om här an-tagna första namnet är två, fördelade genom **ok**, det påföljande **lit** tyckes motsäga, lemnas der-hän. Sista meningen slutar tilläfsventyrs med **ant**. Ritningen är efter det noggrannaste aftryck.» — O. v. Friesen: **biarnaffpi** · **lit** · **hakua** · **stain** · **at** · **biarn** + **fiþa** · **fapur** · **sin** · **-akuy** · · · · **at** · · · · 7 **f**: »Bi-stafvarna grunda, intill hufvudstafven oläsliga, men dock säkerl. urspr. f.» 31 + : »Knappast spår af en vertikal genomgående hufvudstaf.»

Inskriften tolkas i *UFT* (1881) sålunda: »Björnhövde lät hugga sten efter Björn Fithja, sin fader.»

Mansnamnet *Biarnhofði* är mycket ovanligt. Det är endast känt från ännu en runinskrift, den fragmentariska L 180 Häggby, i grannsocknen Skuttunge. Det är högst sannolikt, att det är fråga om samma person i de båda inskrifterna. Tänkbart är kanske t. o. m., att de ha varit liklydande och att de båda stenarna ha utgjort ett runstenspar. Troligen ingår samma mansnamn i ortnamnet Björnhovda, Torslunda sn, Öland (*Biarnhofde by SRP* nr 1166); se *ANF* 3 (1886), s. 232. Efterleden i namnet tecknas på den ena stenen **affpi**, **afpa**, på den andra **hufpi**. **a** och **u** äro säkerligen tecken för samma uttal, ett mellanljud mellan *a* och *u*, sålunda ett *q*. *-hofði* förekommer som efterled i tre andra mansnamn: *Svarthofði*, *Hvithofði* och *Kætilhofði*. De äro ursprungligen karakteriserande binamn. Det äldsta och ojämförligt vanligaste är *Svarthofði*, se U 52. Om *Hvithofði* se U 622. *Kætilhofði* är känt från tre sörmländska inskrifter (Sö 19, 70, 158). Det betecknar en man, som har ett huvud runt som en kittel eller snarare svart och sotigt som en kittel. Det är väl sannolikt en variation av *Svarthofði*. *Biarnhofði* betyder sålunda en som har ett huvud som liknar en björns. Från västnordiskt område känner man ett stort antal bi-namn på *-hofði* och *-hofuð* (se Lind), bl. a. *hesthofði*, *svínhofði*, *selshofuð*.

Märkligare än själva namnet är dock, att far och son av allt att döma bära samma namn. Det är under vikingatiden ett mycket ovanligt förhållande. Kanske sammanhänger det i detta fall med namnets karaktär av binamn. De ha egentligen haft andra namn, både far och son, men de ha båda — väl på grund av ett egendomligt utseende — mest kallats »Björnhuvud», och de ha accepterat detta öknamn, som sålunda har gått i arv.

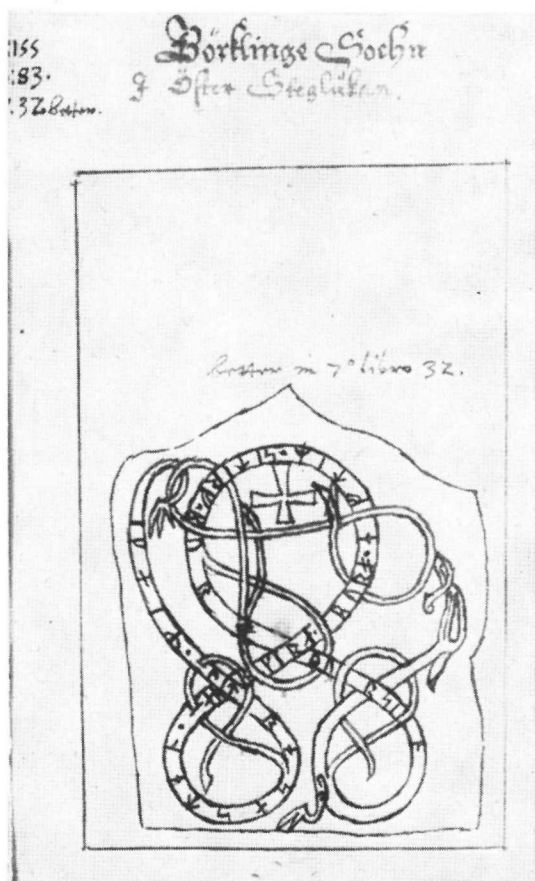

Fig. 269. U 1046. Björklinge kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (F a 10: 1).

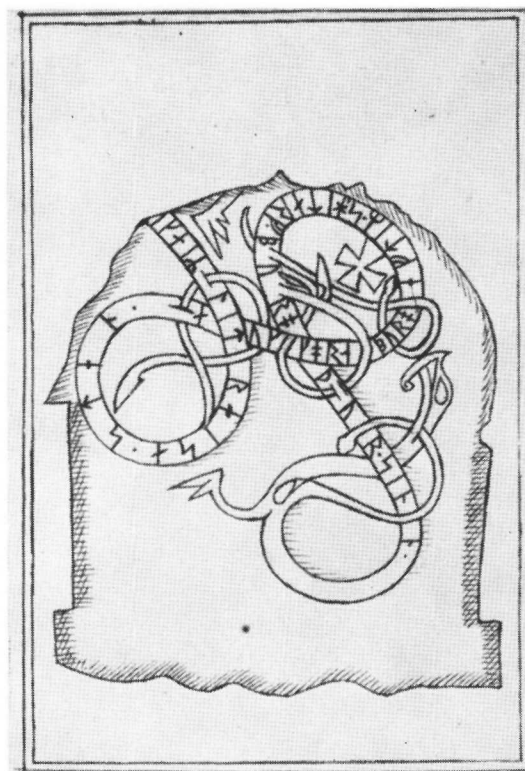

Fig. 270. U 1046. Björklinge kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (F 1 1).

1046. Björklinge kyrka.

Pl. 71.

Litteratur: B 527, L 248, D 1: 237. J. Bureus, F a 6 s. 79 n:r 155 (Bureus' egen uppteckning), s. 127 n:r 83 (Caspar Cohl), F a 10: 2 n:r 32, F a 5 n:r 36, F a 1 s. 11; J. Rhezelius, F a 10: 1 n:r 58, F 1 1 n:r 44; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 87; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 282; C. G. Lundegrén, Anteckningar rörande Björklinge socken, 1860 (orig. i Björklinge kyrka, avskrift i ATA); R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA); UFT h. 9 (1880), s. 176; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 109; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckningar (i F a 10: 1 och F 1 1); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 17); J. Leitz (och J. Hadorph), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 527); Dybeck (D 1: 237); v. Friesen foto (UUB).

Runstenen står rest på kyrkogården, framför södra kyrkväggen. U 1046 är den andra i ordningen västerifrån av de fyra runstenarna; den står mellan U 1045 åt V och U 1047 åt Ö.

Denna runsten var känd redan av Joh. Bureus. Den fanns enligt hans anteckningar: »I Byrklinge Kyrkeport» (F a 6), »I Byrkarlänge östra Kyrkeport» (F a 10: 2), »Byrkarlänge j Kyrkie Porten» (F a 5). Själva teckningen är i F a 10: 2 tyvärr utskuren; endast översta delen av bladet med överskriften finns kvar. Caspar Cohl (F a 6): »I Byrkalänge Östra Stighluku». Joh. Rhezelius: »Börklinge Sochn I Öster Steglukan» (F a 10: 1), »Börklinge Sochn. I öster Steglukan eller K.porten» (F 1 1). — I Peringskiölds *Monumenta* finnes följande överskrift, avseende de båda runstenarna U 1046 och U 1050: »Runstenar i Börklinge Sochn ära desse fölliande, nembl.

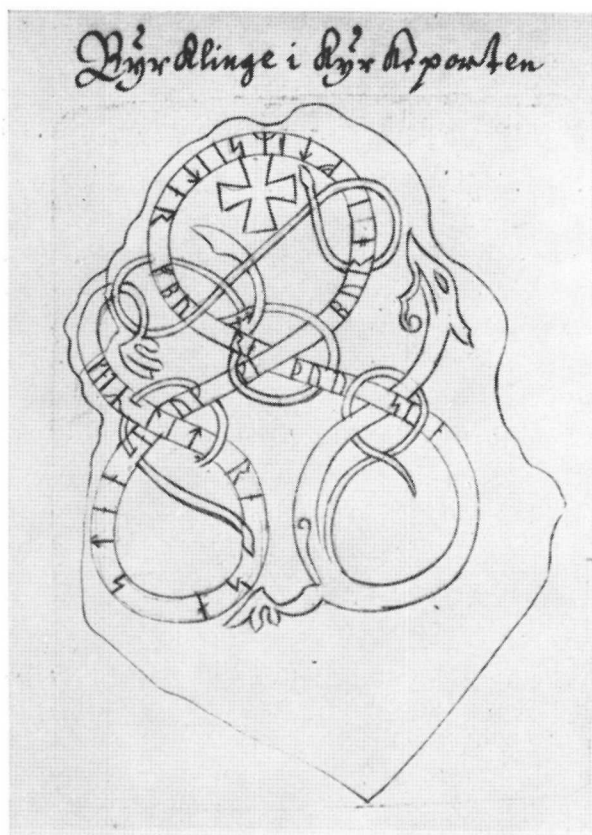

Fig. 271. U 1046. Björklinge kyrka.
Efter kopparstick av Bureus.

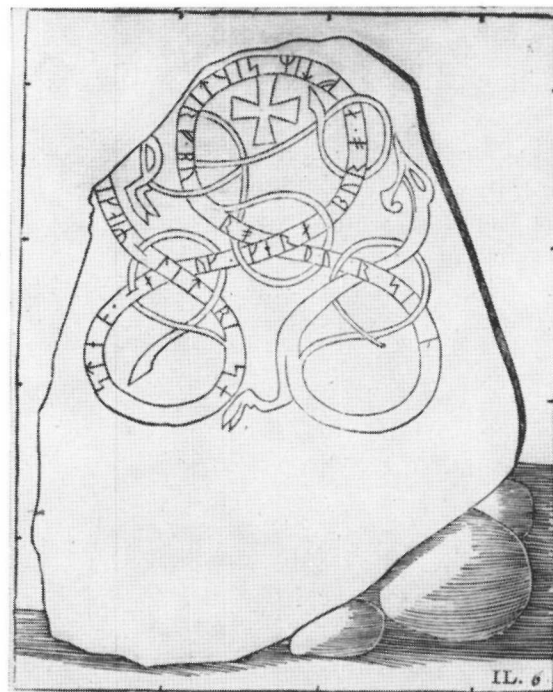

Fig. 272. U 1046. Björklinge kyrka.
Efter B 527.

Först En i Östre Kyrkeporten.» Träsnittet har påskriften: »Börklinge Kyrkeport» (B 527: »Björklinge Kyrkoport»; L 248: »Ö. kyrkoporten»). — O. Celsius, som själv har granskat inskriften, har ingen uppgift om platsen. — C. G. Lundegrén (1860): »Vid Kyrkan en Runsten i östra kyrkogårdsporten, wäl uthuggen men illa nött.» — Vid R. Dybecks besök på platsen år 1864 togs stenen ut ur stigluckan och restes på västra kyrkvallen; se ovan U 1045. *Sveriges runurkunder* (1864): »Denne låg till sistlidne sommar i Björklinge östra kyrkogårdspört; han upptogs då och restes å kyrkvallen.» Hösten 1920 flyttades stenen in på kyrkogården och uppställdes på sin nuvarande plats.

Blågrå, finkornig, hård granit. Höjd 1,65 m., bredd nedtill 1,76 m., övermitten 1,50 m. Ristningens höjd 1,50 m. En vacker sten med slät och jämn yta. På v. sidan upptill är ett stort stycke av stenen avslaget med inskriftens början; det saknas redan på de äldsta avbildningarna från 1600-talet. Ristningsytan är hårt sliten genom tramp under den långa tid, då stenen har legat som gånghäll i stigluckan. Särskilt är detta märkbart i ett brett bälte tvärs över stenen, från nedre högra hörnet diagonalt upp mot övre vänstra. Ristningen är därför delvis otidlig, men minst lika mycket som i B 527 går att få fram genom skarp sidobelysning under mörk duk.

Inskrift:

... ikair lit resa sten auk , kera , buro , eftir , siiterf·buroþur·sin

5 10 15 20 25 30 35 40 45

...-gæirir let ræisa stein ok gæra bro æftir Sæderf(?), broður sinn.

»...-ger lät resa stenen och göra bron till minne av Sädjärv(?), sin broder.»

Till läsningen: 2 **k** är icke stunget. Intet sk efter 5 **r**, 8 **t**, 12 **a**, 16 **n**. 7 **i** har en svag fördjupning mitt på staven, sannolikt icke huggen. 10 **e** och 15 **e** äro sannolikt stungna; det samma gäller om 21 **e** och 37 **e**. 20 **k** är icke stunget. 28 **e** är stunget med ett kort, mot huvudstaven snedställt streck, liknande bst i **a**, men betydligt kortare. Hst i 35 **i** synes endast svagt; ingen bst.

Bureus (F a 6): ... **ikair lit resa sten · auk kera · buro · eftir · seiterf · buroþur · sin**. — Caspar Cohls läsning (F a 6) tycks från början alldeles ha överensstämt med Bureus' (bortsett från ett par skilje-tecken), men den har blivit rättad av en annan hand. — Rhezelius, F a 10: 1: **ikair · lit resa sten · auk · kira · buro · eftir · sitirf · buroþur sin**; F l 1: ... **ikair lit raisa · sten · auk kora buro eftir · shitarf · buroþur · sinn**. — Hadorph och Leitz (B 527): ... **ikair lit risa sten · auk · kera buro · aftir siktirf · buroþur · sin**. Runorna 35—36 **kt** äro uppochnedvända. — Celsius: ... **ikair lit · resa sten auk kera buro · eftir siitirf · buroþur · sin**. — Dybeck: ... **ikair lit · resa sten auk kera buro · eftar sikterf · buroþur · sin**. — v. Friesen: ... **uikair · lit · resa · sten · auk · kera · buro · eftir · saiterf · buroþur · sin**. Framför **i** har v. Friesen tecknat övre delen av en bst i **u**; »allt som återstår af ett urspr. **u**».

Joh. Bureus har tolkat inskriften sålunda (F a 5): »— i Geirus fecit erigi saxum et fieri Pontem in mem. SigTervi fratris sui». — Joh. Rhezelius (F l 1): »Igeirus fecit erigi lapidem et parari sepulcretum (vel pontem) Sigtarfo fratri suo». — Joh. Peringskiöld: »Ingeger lett reesa upp Steen och giöra Broon efter Sigdiarf sin Broder.» — *UFT*: »Iger lät resa sten och resa [sic!] bro efter Sigdjurf, sin broder». — E. Brate: »Sigger(?) lät resa sten och göra bro efter Sigdärv, sin broder.»

Läsningarna av inskriften äro många, men de stämma väl överens, även i fråga om detaljer. Ristningen tycks befinna sig i samma skick som vid 1600-talets början. Den enda ovissheten gäller de båda i inskriften ingående namnen. Av det första saknas en eller flera runor i början; det kan ha varit **sikair Siggæirr**, **saikair Sægæirr** (se U 921), **uikair Vigæirr**, **ikikair Ingigæirr**. Även i det andra är förleden oviss. B 527 och Dybeck ha visserligen **siktirf** och **sikterf**, men runorna **kt** äro i B 527 uppochnedvända och hos Dybeck rättvända. Sådana läsningar stödja icke varandra. Större är då sannolikheten för ett **saiterf**, såsom v. Friesen har läst; jfr också Bureus **seiterf** och Celsius **siitirf**. Ett mansnamn *Sædiarf* är visserligen icke belagt i någon annan runinskrift; men sammansättningarna med *Sæ-* äro överhuvud taget fåtaliga. Ur medeltida urkunder tycks ett fsv. *Sædiarf* vara säkert styrkt. Det är sålunda möjligt, att de båda bröderna ha haft namn med samma förled: *Sægæirr* och *Sædiarf*.

Brate har antagit, att U 1046 är ristad av Öpir. Som stöd härför framhåller han, att runslingan liknar den av Öpir signerade U 898. Försiktigare och säkrare torde vara att endast påpeka, att ornamentiken påminner om Öpir och är utförd i hans stil.

1047. Björklinge kyrka.

Pl. 70, 71.

Litteratur: D 1: 235. C. G. Lundegrén, Anteckningar rörande Björklinge socken, 1860 (avskrift i ATA); R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA); *UFT* h. 9 (1880) s. 176; S. Bugge, Der Runenstein von Rök (1910), s. 78; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 116; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB).

Äldre avbildning: Dybeck (D 1: 235); v. Friesen foto (UUB).

Runstenen är första gången omtalad i organisten C. G. Lundegréns beskrivning över Björklinge kyrka och socken 1860: en runsten fanns »i Kyrkomuren på södra sidan, hvaraf nedanstående inskrift är synlig: **uk · ihul · litu rit stan · ftir · au**». Fyra år därefter blev stenen uttagen ur

muren och rest på västra kyrkvallen (se ovan U 1045). Dybeck, *Sveriges runurkunder* (1864): »Denne runsten vardt under förlidna sommar uttagen ur Björklinge kyrkas södra grundmur och rest å vestra kyrkvallen.» Hösten 1920 flyttades den, liksom de båda föregående U 1045 och 1046, in på kyrkogården och restes på sin nuvarande plats vid södra sidan av kyrkväggen, straxt Ö om södra ingången till kyrkan, mellan U 1046 10 m. åt V och U 1048 5 m. åt Ö. Stenen är nedtill brusten och lagad med två järnkrampor.

Ljusröd, grovkornig gnejsgranit. Höjd 1,55 m., bredd (på mitten) 0,88 m. Övre delen av ristningsytan är jämn, nedre delen mycket ojämn och bucklig. Ristningen är djupt huggen. Det oaktat är den på många ställen otidlig, särskilt nedtill t. h. De båda linjetecknade korsen äro grundare huggna än det övriga. Inskriftens början (r. 1—22) och slut (r. 56—64) äro ristade med vänderunor.

Inskrift:

ayka - R . auk . kitilbiarn . auk . keisl . auk . ihul . litu . rita sten . eftir hybiarn faþ . sin .

Öygæirr ok Kættilbiorn ok Gisl(?) ok Igull letu retta stein æftir Öybiorn, fað[ur] sinn.

»Öger och Kättilbjörn och Gisl och Igul läto uppresa stenen till minne av Öbjörn, sin fader.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början. R. 1—22 skola såsom vänderunor läsas i riktning från h. till v. 2 **y** är tydligt stunget, med ett kort lodrätt streck mitt i runan. 3 **k** är icke stunget. Efter 4 **a**, som är tydligt, har sannolikt funnits en runa **i**. Men ytan är här mycket knottig, och inga säkra spår av huggning kunna iakttagas. 11 **i** är icke **a**, icke heller **e**. Avståndet mellan 14 **l** och 15 **b** är större än vanligt mellan inskriftens runor, beroende på den knottiga stenytan. 23 **k** är icke stunget. 24 **e** är tydligt stunget, med ett kort streck vinkelrätt mot hst. Däremot alldeles säkert icke **o**. Läsningen **keisl** (möjligen **kiisl**) synes vara ofrånkomlig. 40 **i** är icke stunget. 45 **e** är sannolikt stunget, med ett kort streck. Likaså 47 **e**. 52 **h** är säkert (felristning för **a**). 53 **y** är tydligt stunget, med ett kort streck. Hela namnet 52—58 **hybiarn** måste betecknas som säkert. Även runorna 59—61 **faþ** äro tydliga; **ur** saknas.

Dybeck: 1—6 **aukir**, 23—27 **koisl**, 45 **e**, 47 **i**, 52—58 **hubiarn**. »**o** i **koisl** kan leda till en märklig iakttagelse.» — v. Friesen: 1—6 **aykir**, 11 **e**, 23—27 **kiisl**, 45 **e**, 47 **e**, 52—58 **aybiarn**.

I *UFT* h. 9 tolkas inskriften sålunda: »Öger och Kättilbjörn och Kvisl och Igul läto rita (= skriva å) sten efter Holmbjörn(?), sin fader.» E. Brate: »Öger och Kättilbjörn och Godgisl(?) och Igul läto resa stenen efter Holmbjörn(?), sin fader.»

Ristaren har, sannolikt av misstag, huggit en runa två gånger, i 23—27 **keisl**; han har troligen först huggit felaktigt 52 **n** och sedan velat rätta till **a**, varvid resultatet blivit **h**. Han har utelämnat de båda sista runorna i ordet **faþur**; förkortningen är icke nödvändig av utrymmesskäl, och ristaren har förmodligen menat, att ett par runor ha blivit täckta av det drakhuvud, som här biter över runslingan. Han använder vänderunor i början och slutet av inskriften, alldeles som ristaren av U 1041 och 1052, Ingulv. Det är en så karakteristisk överensstämmelse, att man med skäl torde kunna ifrågasätta, om icke trots alla olikheter i övrigt, Ingulv har huggit även U 1047. Ornamentiken är mera säregen än särskilt lyckad, en personlig utformning av de välkända motiven. Den påminner i vissa detaljer starkt om en runsten i grannsocknen Viksta, U 1065. Stenen har tre kors, ett större upptill av vanlig typ, och nedanför på vardera sidan ett s. k. korsat kors, d. v. s. ett kors av enkla linjer med tvärstreck i armarnas spetsar. Jfr U 867, 905, 921, 923, 957. Korsat kors förekommer även på några runstenar i Bälunge sn, av vilka en (U 1073) uppges vara ristad av Likbjörn. Erik Brate antager på grund härav, att även U 1047 är ristad av Likbjörn. Det finns knappast tillräcklig grund för en sådan attribution.

Stenen är rest av fyra söner till minne av deras fader. Om namnet *Öygæirr* se U 723, 724, om *Öybiorn* Sö 211 och U 774, om *Ketilbiorn* Sö 226, om *Gisl* U 492 (och U 453, 454), om *Igull* E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 106. Längst ned prydes stenen av en repstav (se ovan U 1039).

1048. Björklinge kyrka.

Pl 71, 73.

Litteratur: J. Eriksson, Inventering av fornminnen i Björklinge sn 1926 (ATA); O. v. Friesen, Anteckningar (UUB).

Äldre avbildning: v. Friesen foto (UUB).

Runstenen är enligt O. v. Friesen »funnen 1917 vid kyrkans reparation under tröskeln till ingången till sakristian (från kyrkan)». Den uttogs då och restes sedermera, sannolikt 1920, på sin nuvarande plats utanför södra kyrkväggen, samtidigt med att U 1045—1047 flyttades in på kyrkogården. Den står nu längst mot Ö i raden av de fyra runstenarna, 5 m. Ö om U 1047.

Mörkgrå granit med ett ljusrött ytskikt av hårda fältspatkristaller. Höjd 1,52 m., över nuv. markytan 1,32 m., bredd 1,11 m. Ristningens höjd 1,16 m., bredd 1 m. Upptill t. v. är ett stycke avslaget och fasthålles nu vid stenen medelst två järnkrampor. Troligen har stenen spräckts av trycket, då den låg i sakristietröskeln. Ytan är vacker, men mycket ojämn. Ristningen är rätt grund, men framträder dock tydligt som en ljusare färgskiftning mot en mörkare bakgrund. Därför kan inskriften i stort sett sägas vara lättläst. Enstaka punkter i ornamentiken äro dock oklara.

Inskrift:

kilauk · lit · hakua · at · iorut · sun · sin · to · i haipaby

5 10 15 20 25 30 35

Gillaug let haggva at Iorund, sun sinn, do i Hæidaby.

»Gillög lät hugga till minne av Jorund, sin son, som dog i Hedeby.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. Framför 1 **k** går en slinga från rundjurets nacke tvärs över runslingan; den skulle ha gått under, men ristaren har faktiskt också huggit linjerna tvärs över, varigenom uppkommit en felaktig »dubbel korsning». Men ingen runa torde gå före 1 **k**. Det första namnet är sålunda **kilauk**, icke **ikilauk**. 1 **k** är icke stunget; icke heller 6 **k**, 12 **k**. Sk efter 14 **a** är svagt. Bst i 18 **o** äro svaga, men sannolika. Avståndet mellan 19 **r** och 20 **u** är stort, beroende på att ytan här är skrovlig. Intet spår finnes av huggning. Toppen av 20 **u** är bortslagen. Intet sk efter 24 **n**. V. bst i 28 **t** saknas; förmodligen har en stenflisa här fallit bort. Bst i 29 **o** äro små. Intet sk efter 30 **i**. Också mellan 36 **b** och 37 **y** är avståndet större än normalt; förmodligen har en stenflisa här fallit bort, kanske vid huggningen, och ristaren har gått vidare, till ett säkert ställe. 37 **y** är tydligt stunget, med en rund prick.

O. v. Friesen: **ikilauk · lit · hakua at · i - iorut · sun · sin to i haipaby**. Första runan **i** »förefaller vara säkert.» »Trol. har urspr. stått **iarut**, men bist. till **a** är borta genom springan . . . Stenen är mycket grundt huggen och dessutom vittrad, hvilket dock är svårt att se, då vittringen skett kornvis.»

Stenen är rest av en moder över sin son. Om namnet *Gillaug* se Sö 205, om *Iorundr* Sö 260.

28—37 **to · i haipaby** »dog i Hedeby». Hedeby är som bekant det gemensamma namnet på två olika, ehuru närbelägna stadsanläggningar: dels det nuv. Schleswig (Slesvig) på n. stranden av den långsträckt havsviken Sle (Slien), dels den ett par km. S därom belägna forntida staden

inom halvkretsvalLEN vid Haddeby Nor. Schleswig är äldre, troligen grundat av konung Godfred vid 800-talets början i samband med byggandet av Danevirke. Det var här som Ansgar omkr. 850 byggde en kyrka, helgad åt S. Maria. Staden blev biskopsäte omkr. 948. Den bar ett dubbel namn: saxarna kallade den Slesvic, danerna (och väl nordborna i allmänhet) Hedeby, »staden på hedarna» (*æt Hæthum* i Ohteres och Wulfstans reseberättelse). Staden vid Haddeby Nor är en svensk anläggning från omkr. 900. Hit överflyttades det gamla namnet Hedeby. Under 900-talet var det en blomstrande stad, Danmarks viktigaste. Minnen av den äro några runstenar, resta i omgivningarna: dels de äldre Vedelspang och Gottorp (*DR* 2 och 4), dels de senare Hedeby och Danevirke (*DR* 1 och 3). På de båda senare förekommer stadens namn: **um** × **haiþa** × **bu** *DR* 1, **at** : **hiþa** : **bu** *DR* 3. Något annat namn på denna stad torde icke ha funnits; namnet lever kvar i det nutida Haddeby. Hur länge staden har ägt bestånd, veta vi icke. Sannolikt har den förstörts under förra hälften av 1000-talet. Båda namnen, Slesvig och Hedeby, användes sedan omväxlande under medeltiden, ända fram till omkr. 1600, om nuv. Schleswig. Sålunda exempelvis Adam av Bremen (omkr. 1075): »Sliaswich, quæ nunc Heidiba dicitur» (»apud Heidibam, quæ Sliaswig dicitur», »apud Sliaswig, quæ et Heidiba dicitur».¹ Och i den bekanta romerska stiftsförteckningen från omkr. 1120 (utg. av S. Tunberg i *Språkvetenskapliga Sällskapet förhandlingar* 1910—12, *Uppsala Universitets årsskrift* 1913) nämnes bland stiftet i Danmark: *Hethabia*. I den isländska Knytlinga saga är stadens namn *Heiðabýr*, under det att *Slésvík* är namn på fjorden. Också Saxo, som vanligen kallar staden Slesvic, använder en gång *Hethbienses* som beteckning för stadens invånare. Först vid medeltidens slut gick namnet Hedeby ur bruk, ersatt av det tyska Slesvig.²

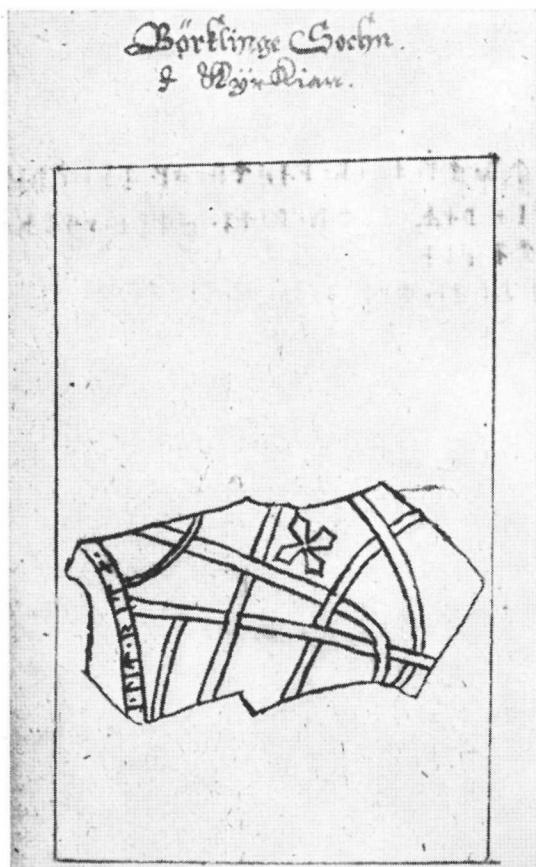
Då det på en svensk runsten från slutet av 1000-talet eller kanske snarare början av 1100-talet säges om den avlidne, att han »dog i Hedeby», är det sålunda det nuv. Schleswig (Slesvig) som avses. Det var på den tiden Danmarks förnämsta stad, huvudorten i Sydjylland och i Knut lavards hertigdöme, som hans fader konung Erik Ejegod (d. 1103) hade givit honom. Det var en handelsstad och en biskopsstad med domkyrka. Det var icke underligt, att unga svenskar lockades dit, såsom fallet var med Jorund på vår runsten. Han dog där, och hans moder har låtit resa minnesvård efter honom. Det var väl just i Slesvig-Hedeby, som man lät döpa sig; »han dog i Hedeby» har kanske samma mening som »han dog i Danmark i vita kläder» på andra stenar.

Namnet Hedeby har sannolikt funnits även på en sörmländsk runsten, Sö 16: **ipaby**, liksom på en dansk från Århus, *DR* 63: **hiþabu**. Båda dessa stenar äro endast bevarade i fragmentariskt skick.

Ornamentiken är i hög grad otymplig. Man kan särskilt lägga märke till rundjurets huvud och fot, nacktofsens omvandling till ett långt slingrande band och korsets sneda ställning mellan två stora bandöglor. Det sista är ett från många ristningar välkänt motiv, men det är här illa utformat. Allt vittnar om stilens degeneration och en tämligen sen tid. Ristaren är otvivelaktigt samme man, som har utfört U 1050 och 1060. Ornamentiken på U 1048 är helt och hållet en spegelbild av den på U 1050. Och korsets form, med korsarmarna skjutande fram över de omgivande bandslingorna, har en karakteristisk likhet med U 1060. Sannolikt är också U 1051 ett verk av samme ristare.

¹ Det är med orätt, som utgivaren B. Schmeidler betecknar denna uppgift som »ein Irrtum Adams».

² E. Wessén i *Namn och Bygd* 13 (1925), s. 54 f. med cit. litt.; S. Lindqvist ib. 17 (1929), s. 1 f.; Lis Jacobsen, *Svenskevaldets fald* (1929); *Danmarks runeindskrifter. Text* (1942), sp. 5—16 med där cit. litt.

1049. Björklinge kyrka.

Litteratur: J. Bureus, F a 6 s. 127 n:r 84 (Caspar Cohl), F a 5 n:r 35; J. Rhezelius, F a 10:1 n:r 59.

Avbildning: J. Rhezelius, teckning (F a 10:1).

Runstenen är känd endast genom Joh. Bureus' samlingar. Den fanns enligt Caspar Cohl (F a 6) »Inne på Kyrkiogålfuet», enligt Joh. Rhezelius (F a 10:1) »I Kyrkian». F a 5: »På Kyrkegålvet». Den var endast ett fragment med ett kort stycke av en runslinga och en del ornamentik.

Inskrift (enligt F a 6 och F a 10:1):

... i · lit · rita · ...
5

... let retta ...

»... lät uppresa ...»

Fig. 273. U 1049. Björklinge kyrka.
Efter teckning av Rhezelius.

1050. Björklinge kyrka.

Pl. 72.

Litteratur: B 532, L 247, D 1:238. J. Bureus, F a 6 s. 79 n:r 156 (Bureus' egen uppteckning), F a 5 n:r 37; J. Rhezelius, F 11 n:r 45; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 88; C. G. Lundegrén, Anteckningar rörande Björklinge socken, 1860 (avskrift i ATA); R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA); UFT h. 9 (1880), s. 176; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius (i F 11); J. Leitz och J. Hadorph (i Peringskiölds Monumenta och B 532); Dybeck (D 1:238).

Runstenen står rest på kyrkvallen V om kyrkan, 50 m. VSV om ingången till kyrkogården.

Denna runsten var känd redan av Joh. Bureus. Den fanns enligt hans anteckningar »strax bredhevidh» runstenen U 1046, sålunda vid ö. kyrkporten (F a 6), »sammastädes» som den närmast föregående U 1046 (F a 5). Joh. Rhezelius (F 11); »Sammastädes hos den förre», d. v. s. i östra stigluckan bredvid U 1046. — J. Peringskiöld, Monumenta: »ännu En sönderslagen och förnötter Runesten, där på ingen wiss eller fulkomlig mening finnes, uthan allenast någre ord». Träsnittet har påskriften: »Börklinge kyrkeport» (B 532: »Kyrkoport»; L 247: »I kyrkoporten»). — Stenen har tydligen legat på marken innanför U 1046. Den har med tiden blivit övertäckt och dold. Den var okänd även för organisten C. G. Lundegrén, då han 1860 gjorde sina anteckningar om kyrkans och socknens fornminnen. Ett par år senare kom den i dagen och restes år 1864 tillsammans med U 1045—1047 på kyrkvallen V om kyrkan. R. Dybeck, Sveriges run-

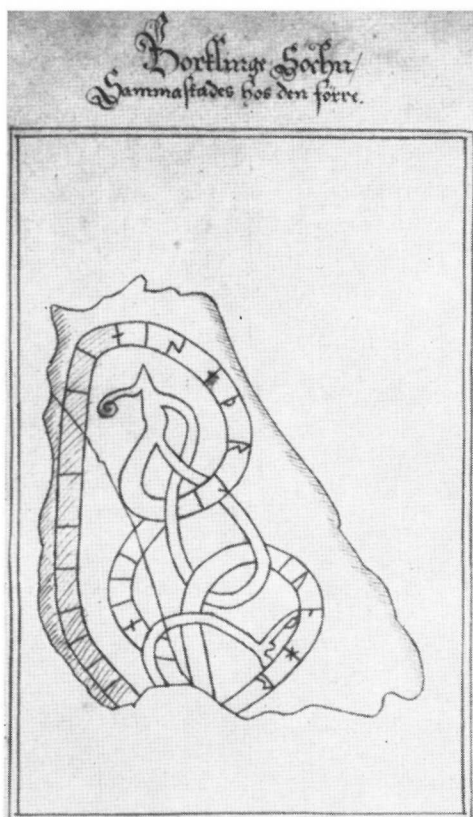

Fig. 274. U 1050. Björklinge kyrka.
Efter teckning av Rhezelius (F 11).

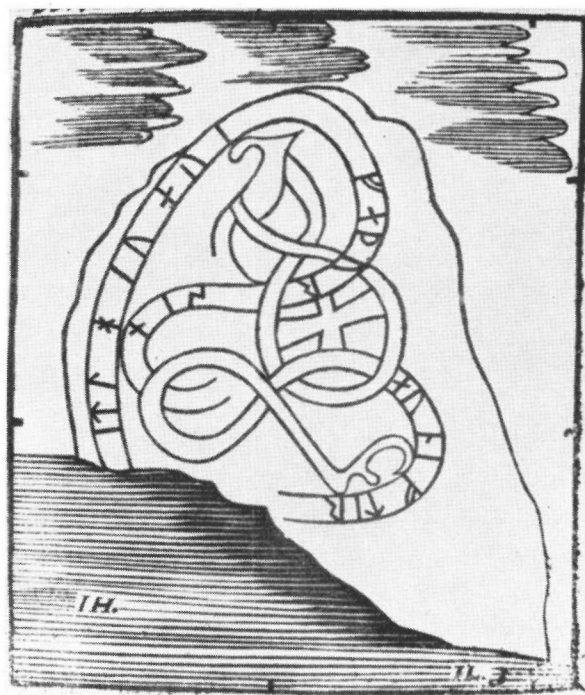

Fig. 275. U 1050. Björklinge kyrka.
Efter B 532.

urkunder (1864): »Vid uppbrytningen av några gånghällar mellan östra kyrkogårdsporten och kyrkan fanns denne mycket utplånade runsten en fot ner i jorden.» Stenen har fått stå kvar på den plats, där den uppställdes 1864, under det de andra tre stenarna U 1045—1047 år 1920 flyttades in på kyrkogården.

Röd granit. Höjd 0,96 m., bredd mitt över ristningen 1,14 m. Ristningen är rätt svårt skadad. På v. sidan har ett stycke skalats av, varvid även en del inskrift har gått förlorad. Denna skada fanns redan på 1600-talet. Vidare har stenen något ovanför mitten brutit i två delar; övre delen är löst uppställd på den nedre. Slutligen har ristningsytan blivit ganska hårt sliten under de århundraden, då stenen har legat som gånghäll. Till stor del framträder ristningen dock som en ljusare färgning mot den röda ytan.

Inskrift (med det inom [] tillagt efter Bureus):

hulmkair . . . itu h--ua a[t] . ais[t] faþur sin

5 10 15 20 25 30

Holmgæirr . . . [l]etu haggua at Æist, faður sinn.

Holmger . . . läto hugga till minne av Est, sin fader.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början. Namnet 1—8 **hulmkair** är svagt, men torde dock få anses säkert. Svagast äro 1 **h** och 6 **a**. Övriga runor skymta tydligt vid sidobelysning under mörk duk. Framför 9 **i** kan icke spåras någon runa; **i** tycks vara totalt utnött. Mellan 8 **r** och [l]**itu** torde ha varit plats för 8 runor, d. v. s. ordet *ok* jämte ett kortare namn. 12 **h** är tydligt, liksom

15—16 **ua**. Däremellan ha funnits två runor; av den första finnes intet spår, av den andra skymtar en hst svagt. 17 **a** svagt; följande runa är borta. 19 **a** är tämligen tydligt. Av 20 **i** finnes övre delen. 21 **s** skymtar svagt. Följande runa är helt utplånad. De båda sista orden äro tydliga.

Bureus (F a 6): **hulmkair . . . itu · h - - u - - † · aist · faþur sin**. — Rhezelius (F 11): **iunhr . . . ais apr li**. — Hadorph och Leitz (B 532): **aunifter . . . itl h - ua ui . . . faþur sin**. — Dybeck: **iu - - faþr . . . itr h - - ua - t · k . . . faþur sin**.

Joh. Bureus tolkar inskriften (F a 5): »HulmGeirus . . . fecerunt excidi Eist Patri suo.» (Rhezelius har i F 11 ingen tolkning.) — Peringsköld: »Aune (: upreeste) efter sin fader Kettilhufvud.» — *UFT*: »... högg (sten) efter K . . ., sin fader.»

Samma inskrift finnes på den nyfunna runstenen U 1060. Tack vare denna veta vi nu, att det andra namnet har varit *Karl*. Och inskriften har i sin helhet lytt: **hulmkair · uk** [eller: **auk**] **karl · litu hakua at · aist faþur sin**. Om namnet *Æistr* se U 70. De båda andra namnen, *Holmgæirr* och *Karl*, höra till vikingatidens vanligaste.

De båda stenarna U 1050 och 1060 äro otvivelaktigt ristade av samme man. Karakteristiska detaljer äro särskilt det fågelnäbbliknande huvudet, det långa från nacken utgående bandet och den i vinkel brutna foten med sina två grenar, varav den ena på U 1060 är utdragen till ett långt band. Såsom förut har framhållits, har samme ristare också utfört U 1048. Ornamentiken är helt igenom densamma. Alla tre stenarna äro prydda med ett enkelt kors.

1051. Prästgården, Björklinge sn.

Pl. 72.

Litteratur: D 1: 239. C. G. Lundegrén, Anteckningar rörande Björklinge socken, 1860 (avskrift i ATA); R. Dybeck, Björklinge socken, 1864 (ATA); *UFT* h. 9 (1880), s. 176; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 114; J. Eriksson, Inventering av fornminnen i Björklinge sn, 1926 (ATA).

Äldre avbildning: Dybeck (D 1: 239).

Runstenen står på en låg kulle i prästgårdens trädgård, 35 m. NV om huvudbyggnaden. Ristningen är vänd mot S. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Salsta».

Om fyndet av denna runsten meddelar C. G. Lundegrén 1860: »För omkring 8 år sedan påträffades i ett dike nära Kroggrinden en till större delen av jord och mindre stenar öfverhöljd Runsten, hvilken af Hofpredikanten P. Pettersson flyttades till en backe inom Prestgårdens trädgård.» R. Dybeck, *Sveriges runverkunder* (1864): »Fanns för icke länge sedan i ett dike öster om och nära Björklinge prestgård och är nu rest på en höjd i trädgården.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» (1871): »I kyrkoherdeboställets trädgård.» J. Eriksson (1926): »En i Prästgårdens trädgård; har förut legat vid kroggrinden.»

Grårod granit. Höjd 0,90 m., bredd 0,96 m. Ristningen är tydlig, med breda och djupa linjer, påfallande breda för stenens lilla format. Ristningslinjerna ha en ljusare färg än stenytan, varför de framträda tydligt utan uppmålning. Huggningstekniken kan studeras ganska väl på denna sten

Inskrift:

fastulfr · lit · rita stan etr · suar sin · ok · iofast · eftir · uihmt · faþu sen

5 10 15 20 25 30 35 40 45 50

Fastulfr let retta stein æftir svær sinn, ok Iofast æftir Vigmund, faður sinn.

»Fastulv lät uppresa stenen till minne av sin svärfader, och Jofast till minne av Vigmund, sin fader.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. Bst i 5 **u** är nästan rak. Inskriften har tre olika **a**-runor: † med ensidig bst r. 2, 15, 35, † med tvåsidig bst r. 18, 48, † med ensidig

bst t. h. r. 25. 20 **e** är stunget med ett kort streck vinkelrätt mot hst. Intet sk efter 15 **a**, 19 **n**, 26 **r**, 50 **u**. Bst i 25 **a** är lång på h. sidan av hst; den skär denna under spetsig vinkel; sålunda **a**, icke **e**. En svag fördjupning mitt på hst, sannolikt naturlig. 30 **f**, men 33 **†**; bst i 30 **o** korta, men tydliga. 38 **e** har en rund fördjupning mitt på staven t. h.; ovisst om runan är stungen. Namnet 41—46 **uihmt** är fullt tydligt. Något **r** finnes icke efter 50 **u**. 52 **e** är sannolikt stunget, med ett kort streck vinkelrätt över hst.

Dybeck: **fastulfr · lit · rita sten etr · suer sin · ekiofast · iftra · uihmt · fapu sin.** »**ekiofast** är kanske **ekulfast.**»

I *UFT* tolkas inskriften sålunda: »Fastulfr lät rita (= skriva å) sten efter sin svärfader Ekjofast (eller Egulfast? eller: och Jofast) efter Vigmund, sin fader.» — E. Brate: »Fastulfr lät resa stenen efter sin svärfader, Ingivast (kvinnonamn) efter Vigmund, sin fader. — Ut i **ekiofast** är **of** säkerligen tecken för *v.*»

En man och hans hustru ha låtit resa denna sten till minne av hustruns fader, mannens svärfader. Om ordet *sværr* m. 'svärfader' se U 846. Om mansnamnet *Fastulfr* och kvinnonamnet *Iofast* se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 100, 101. *Iofast* är endast belagt i ännu en runinskrift, från grannsocknen Ärentuna, U 1015. Om namnet *Vigmundr* se U 1011.

Ornamentiken är i hög grad otymplig. Den använder välkända motiv, men visar flera typiska drag av stilens degeneration. Ristningen har en viss allmän likhet med de tre Björklinge-stenarna U 1048, 1050 och 1060, vilka med säkerhet äro utförda av samme ristare. Det snedställda korset återfinnes på U 1048. Men f. ö. äro detaljerna rätt olika. Rundjurets huvud och båda fötter ha ett helt annat utseende, även om man bör observera, att ena tån på vänstra foten är onormalt förlängd, liksom på U 1060, och förbunden med repstaven nedtill. En smalare bandslinga finns också här, men den utgår från rundjurets tunga, på de tre andra från nacktofsen. Karakteristiskt för inskriften på U 1051 är, att flera runor äro överhoppade eller uteglömda; **stan**, **etr** och **efta**, **uihmt**, **fapu**. Detta drag återfinnes icke i U 1048, 1050 och 1060. Om man beaktar sådana och andra detaljer, förefaller det rätt ovisst, huruvida man har att göra med verk av samme ristare. Detta allra helst som U 1051 visar andra och större likheter med en grupp ristningar i Bälunge, Skuttunge och Junkils socknar, av vilka ett par äro signerade av en ristare Gudfast. Denne har också varit verksam i Björklinge sn (se nedan U 1054). Det är under sådana förhållanden försiktigare att antaga, att vi ha att göra med två olika, men samtida ristare med en lokalt begränsad verksamhetskrets. U 1051 har därjämte vissa drag, som påminna om ristaren Ingulv (U 1041 och 1052); men icke heller dessa äro så framträdande, att de bestämt tala för en identifiering. Med stor sannolikhet har emellertid ristaren av U 1051 huggit ännu en runsten i Björklinge sn, nämligen U 1057.

Ristningen är nedtill, liksom på U 1057, prydd med en repstav. Om detta ornament se U 1039.

1052. Axlunda, Björklinge sn.

Pl. 74.

Litteratur: B 526, L 253, D 1: 244. J. Bureus, Fa 6 s. 125 n:r 76 (Caspar Cohl), Fa 5 n:r 38, Fa 1 s. 11; J. Rhezelius, Fa 10: 1 n:r 60, F 11 n:r 47; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 92; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 283; C. G. Lundegrén, Anteckningar rörande Björklinge socken, 1860 (avskrift i ATA); R. Dybeck, Björklinge socken, 1864 (ATA); UFT h. 10 (1882), s. 178; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 92, 96; J. Eriksson, Inventering av fornminnen i Björklinge sn, 1926 (ATA); G. Hallström i Fornvännen 1931, s. 258.

Äldre **avbildningar**: J. Rhezelius, teckning (i F 11); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 18); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 526); Dybeck (D 1: 244).

Runstenen står rest i en stenig hage, där gårdens hus tidigare ha legat, 200 m. NV om nuv. mangårdsbyggnaden. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Salsta».

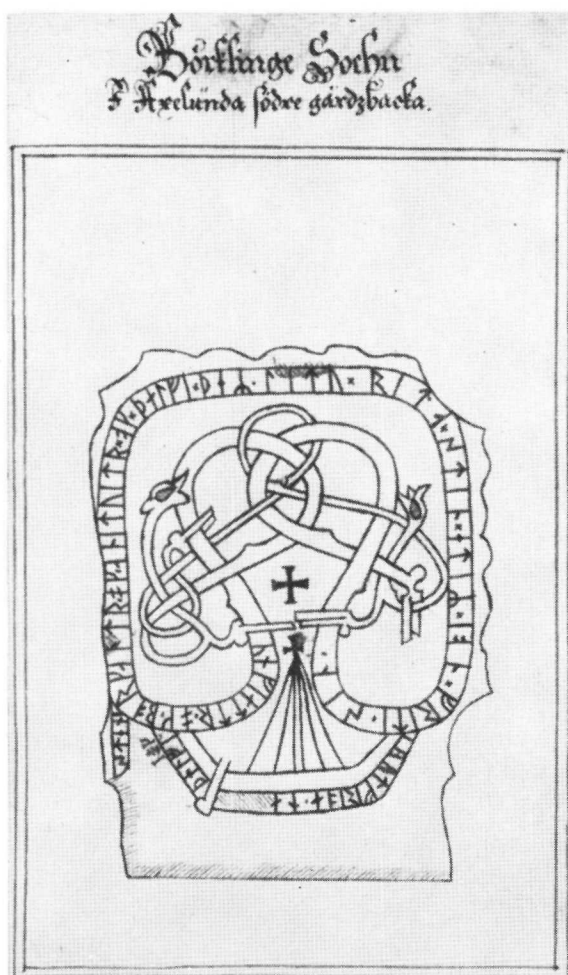

Fig. 276. U 1052. Axlunda, Björklinge sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 11).

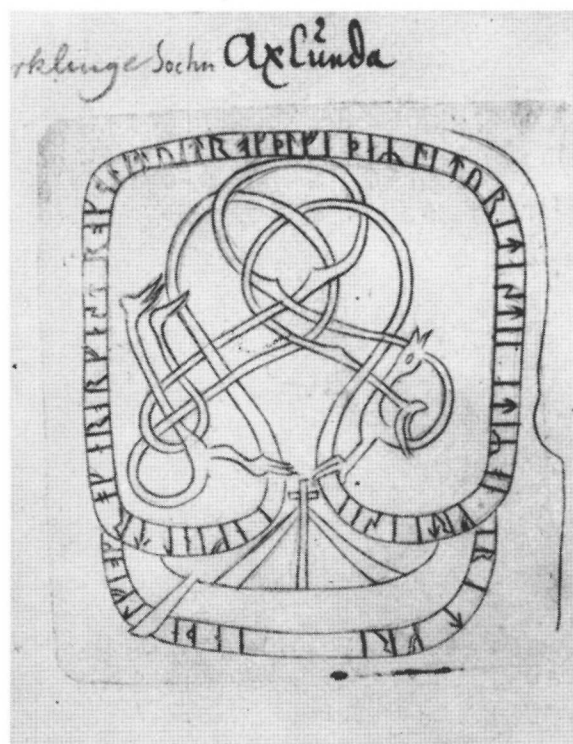

Fig. 277. U 1052. Axlunda, Björklinge sn.
Efter kopparstick av Bureus.

Inskriften finnes upptagen redan i Joh. Bureus' samlingar. Stenen stod enligt Caspar Cohl (F a 6) »I Börklinge S. Wedh Axlunda»; enligt Joh. Rhezelius »Wedh Axlunda» (F a 10: 1), »I Axelunda södre gårdzbacka» (F 11). Själva teckningen är i F a 10: 1 urklippt och förkommen, och det återstår endast en remsa av bladet med överskriften. F a 5: »Axlunda.» — *Ransakningarna* (Ericus P. Hofvenius, 22 maj 1667): »i Axlunda giärde een Rundsteen belegen i Een baka strax vijd byn, 9 quarter långh, 6 $\frac{1}{2}$ quarter bredh». — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Axlunda» (B 526: »Aplunda»; L 253: »Axlunda»). — O. Celsius har inga självständiga anteckningar om inskriften. — C. G. Lundegrén 1860: »Den runsten, som fordom stått i en gårdsbacke nära byn, är nu lagd till förstugubro vid Sätuna-hemmanet, men bör åter uppresas på sitt ställe.» — R. Dybeck (1864): »I Axlunda tomt står en runsten, hvilken intill sistlidne sommar begagnades till trappsten.» *Sveriges runurkunder* (s. å.): »I lång tid har denne runsten legat som trappsten till en af gårdarna i Axlunda. Han restes förlidna sommar i samma gårds rymliga tomt.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» (1871): »Vid Axlunda.» — J. Eriksson (1926): »Runsten i byn, har förr stått i en gårdsbacke, sedan legat som förstugubro till den utflyttade gården och är nu rest på gårdens förra plats.» Stenen har sålunda blivit flyttad och står icke på sin ursprungliga plats. Var denna har varit, kan icke alldeles exakt fastställas.

Enligt Rhezelius stod den i Axlunda södra gärdesbacka, d. v. s. i en backe i gårdet S om byn. Detta stämmer väl med Hofvenius' uppgift: i Axlunda gårde, i en backe nära byn. Detta bör vara ett gott stycke S om den plats, där stenen nu står, sannolikt på s. sidan om byvägen.

Ljusgrå, nästan vit granit. Höjd 1,36 m., bredd (tvärs över korset) 0,97 m. På v. sidan upptill är ett stycke av stenen bortslaget, varigenom också en del ristning har gått förlorad. Skadan fanns redan i slutet av 1600-talet. En mindre skada finns också på h. sidan upptill. Den är antydd genom skraffering redan på den äldsta avbildningen (Rhezelius). I ytan ligger ett tunt skikt av vit bergart. Ristningsytan är därför bländande vit. Ristningen är ej särdeles djupt, men mycket jämnt och skickligt huggen. Inskriften är tydlig och lättläst.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Rhezelius):

kefialtr · ok + borfas[tr · ok · anituitr ×] ok + þelfi + þar · [litu] + rita + stin + etir + ion +
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55
 freta + sin
 60 65
 ikulfr · iok · stin ·
 70 75
 þelfi + iok sten
 80 85 90

Gefialdr ok Borgfastr ok Andvettr ok Þialfi þæix letu retta stæin æftir Ion, frænda sinn. Ingulfr hiogg stæin. Þialfi hiogg stæin.

»Gävjald och Borgfast och Andvätt och Tjälve de läto uppresa stenen till minne av Jon, sin frände. Ingulv högg stenen. Tjälve högg stenen.»

Till läsningen: Intet sk framför 1 **k**, 66 **i**, 79 **þ** eller efter 65 **n**, 90 **n**. Första runan liknar fullkomligt, om den ses nedifrån, ett omvänt **k** och torde böra uppfattas som en vänderuna **k**, snarare än ett **u**. Om man skulle antaga det senare, måste anmärkas, att bistaven, utan rimlig anledning i stenytan, är ansatt ovanligt lågt, och att runan är helt olika de båda andra **u**-runorna i inskriften. Stungen är den icke. 2 **e** är tydligt stunget. Alla runorna i namnet 1—8 **kefialtr** äro fullt säkra. 14—16 **fas** äro svaga, men kunna anses säkra. Övre bst i 29 **o** är borta. 31 **þ** och 36 **þ** ha formen **Þ**, 79 **þ** formen **þ**. 32 **e** är tydligt stunget. 36—38 **þar** säkert. Av 39—42 **litu** finns nu endast nedre delen i behåll. Ett stycke av stenens kant är här avslaget. 44 **i** och 49 **i** äro icke stungna. Däremot är 51 **e** tydligt stunget; likaså 60 **e**. 55—57 **ion** är fullt tydligt. Inskriften i den undre slingan (r. 66—90) är icke fullt lika djupt huggen och tydlig som runorna i huvudslingan. 67 **k** är icke stunget. 77 **i** är möjligen stunget. Efter 78 **n** finnes ett sk ·. Ett stort utrymme inom runslingan nedtill har lämnats tomt, utan synbar anledning. 79—86 **þelfi + iok** står längst t. v., ovanför skeppsrodret. För sista ordet, 87—90 **sten**, har ej funnits plats, och det har därför måst anbringas i en liten tilläggsslinga ovanför. Detta är anmärkningsvärt, eftersom huvudinskriften, r. 1—65, är inlagd med stor beräkning och symmetri. 80 **e** och 89 **e** äro tydligt stungna. Intet sk efter 86 **k** eller framför 87 **s**. — Inskriften har tre olika **o**-runor: 9, 85 **ǫ**, 12, 29, 73 **ǫ** och 56 **ǫ**.

Caspar Cohl (F a 6): **nefialtr · ok · ebor · fastr · ok · anituitr × ok × þalfi × þar · litu · rita · stin × etir × ion × friti · sin · irulfr ioa · ta þelfi iok steni**. — J. Rhezelius (F l 1): **knfiattr · ok · borkaþtr · ok · anituitr × ok × þalfi × þar · litu × rita × stin × etir × ion × friti · sin · irulfr ioa · ta þelfi × iok sten**. — Hadorph och Leitz (B 526): **kefialtr · ok + borfanu ... ak + þelfi + þar - - - + rita + stin + itir × ion × friti + sin ikilfr · iok · stin · þelfi iok**. Sista ordet saknas. Peringskiöld har under träsnittet anfört inskriften fullständig, i överensstämmelse med Bureus (F a 5), och därunder antecknat: »Ex ipso monumento oculatus postea restitui integram lecturam, quem Had. non assequutus fuerat.» Detta låter mycket märkvärdigt. Hadorphs träsnitt visar stenen med samma defekter som nu. Det skulle då innebära, att

Fig. 278. U 1052. Axlunda, Björklinge sn. Efter B 526.

Peringskiöld hade funnit det avslagna stycket med r. 17—28 och med egna ögon (oculatus) kompletterat läsningen. Troligt är väl, att kompletteringen skett efter en äldre källa (F a 5?). L 253 återger inskriftens början: Vefjaltr. ok + þorfa(*str ok Antvit*) ok þelfi ...; det övriga enligt B 526. — Dybeck: **kefialtr** (återges i texten: **uefialtr**) + **ok** + **borfast** ... - + **þelfi** + **þar** + ... + **rita** × **stin** × **itir** + **ion** + **freta** + **sin** **ikulfr** + **iok** + **stin** + **þelfi** + **iok** **stnli**.

Joh. Bureus tolkar inskriften (F a 5): »Nefjaldus et EBorFastus et ENitVitus et Delfo illi fecerunt scribi Saxum in mem. Jon consangvineo suo ... Delfo excidit Lapidem.» — Joh. Rhezelius (F 11): »Unfjaldus et Borfastus et Anituitus et Delfo illi fecerunt scribi lapidem Iono consangvineo suo ... lapidem. Iritfridus et Delfo excidit.» — Joh. Peringskiöld: »NefJälte och Borfast samt Antwed och Delfin de låto rijta på Steen efter Jon deras Frände; Ingylfer uthhögg Stenen, Dolfe högg också med. — NefJälter bemärker En Hälte som är dristig och Näsrig att våga sig i krig.» — *UFT* (1882): »Vefjald och Bor(g)fast och Andvid och Tjälve, de låto rita (= skriva å) sten efter Jon, sin frände. Ingulv högg stenen; (likaledes) högg Tjälve (och) Ståle.» — E. Brate: »Vävjald och Borgfast ... och Tälve, de låto resa stenen efter Jon, sin frände. Ingulv högg stenen. Tälve högg, målade.» »Utanför slingan står **stnli**, som troligen är rättelse av det **iok**, vartill **þelfi** är subjekt, och betyder *stēndi* 'målade'».

Inskriften börjar med en vänderuna **k**. U 1041, som även är ristad av Ingulv, börjar med vänderunor. Likaså U 1047, som sannolikt är ristad av samme ristare. Det första namnet är otvivelaktigt **kefialtr**, vilket återger runsv. *Gefjaldr*. Detta namn förekommer icke i någon annan inskrift. Det motsvarar fsv. *Gævald*, med belägg från Jämtland; no.-isl. *Giaf(v)aldr* med åtskilliga belägg från Norge (Lind). — Namnet *Bor(g)fast* är icke känt från någon annan inskrift; icke

heller från någon medeltida urkund. — Om *Andvettr* se Sö 266, och om *Pialfi* Sö 194. Om namnet *Ion* se U 216 och U 1031.

Fyra män ha låtit resa stenen till minne av Jon, sin frände. Förmodligen är ordet frände valt, därför att den avlidne har stått i olika släktskapsförhållande till de fyra. Det är m. a. o. icke säkert, att dessa ha varit bröder. I ett tillägg nedanför meddelas namnen på dem, som ha huggit ristningen. De äro två: Ingulv och Tjälve. Ingulv är otvivelaktigt samme man, som har ristat U 1041 i grannsocknen Tensta. »Ingulv ristade runorna», heter det där. Ornamentiken på de båda stenarna visar väsentliga överensstämmelser. Det är identiskt samma mönster, endast med nödig anpassning efter stenarnas form: den ena hög, den andra mera bred. Huvudmotivet utgöres av tre bandöglor, som äro inslingrade i varandra. Inskriftsbandet, som går utefter stenens ytterkanter, har de båda ändarna på vanligt sätt sammanlagda nedtill på mitten; de stiga sedan upp i två stora öglor och sluta på ena sidan med ett huvud, på andra sidan med en fot. En mindre orm bildar med sin kropp motsvarande rörelser och sammanknyter med en stor ögla överst den stora ormens båda öglor. De båda ormarnas huvud ligga symmetriskt mitt emot varandra. Flera detaljer visa stor överensstämmelse: huvudena och kanske ännu mera de starkt stiliserade, nästan linjeräta fötterna. I stilisering har ristaren nått mycket långt. Båda stenarna ha inskriftstillägg i en bågformig slinga nedtill. På Axlunda-stenen har likheten med en skeppsköl lockat ristaren att lägga till ytterligare detaljer: mast och stag, bord och roder. På Golvesta-stenen har utrymmet medgivit ett större kors upptill; på Axlunda-stenen har det måst ersättas med ett litet, korsat kors, vackert inkomponerat i ristningens mitt. Det är icke ofta man finner två runristningar, som så övertygande hänvisa på en gemensam upphovsman. Även U 1052 torde därför i allt väsentligt vara Ingulvs verk, åtminstone vad ornamentiken angår. Tjälve har kanske hjälpt till vid själva utförandet. Denne Tjälve som högg är väl samme man som den Tjälve, som tillsammans med de tre andra har låtit resa stenen.

Ristaren Ingulv har signerat en tredje sten, U 1074 Bälunge kyrkogård. Och Brate hänför till honom på goda grunder ytterligare ett par ristningar i trakten: U 1062 och L 146 (B 469) Sundbro, Bälunge sn. De ha alla i huvudsak samma mönster. Det förefaller icke osannolikt, att Ingulv har ristat även U 1047. Han har i så fall här försökt sig på ett annat mönster, ehuru med mindre framgång. Axlunda-stenen är utan tvivel hans mest lyckade verk.

Att ristaren Tjälve skulle vara samme man, som tillsammans med Orökja har ristat U 948 »efter sin broder» Arne, såsom Brate förmodar, förefaller däremot föga sannolikt.

Skeppsbilder förekomma, utom på den säkerligen mycket äldre Hägeby-stenen (U 664), på ett par stenar utan inskrift: U 979 och 1001.

Ristaren har, troligen i överensstämmelse med sitt uttal, utelämnat uddljudande **h** i **lok hiogg** 2 ggr (liksom i U 1041 **ahbapr Hagbarðr**). Han har hoppat över ett **f** i **etir**, men lagt till ett **i** i **anituitr** (om Rhezelius' läsning är riktig). Om han ristar **pelfi** för namnet *Pialfi*, såsom det vanligen tecknas, så kan **kefialtr** stå för *Giafaldr*, vilket är namnets litterära västnordiska form.

Björklinge hed.

Norra delen av Viksta sn, den s. k. Heden eller Norunda härads allmanning, kallas i äldre tid omväxlande Björklinge hed och Viksta hed. Det har länge varit oklart och obestämt, var sockengränsen har gått. I Joh. Bureus' samlingar föras såväl U 1062 Dalboda som U 1063 Källslätt till Björklinge sn. Den förra anges stå »På Björklinge hedh», den senare »Vid Götebruna på Björklinge Heedh». I Peringskiölds *Monumenta* och i *Bautil* är U 1062 upptagen under Björklinge sn, U 1063 under Viksta sn. Likaså i Liljegrens *Runurkunder* (L 252 och 246). Ännu hos Dybeck (D 1: 243) och i *UFT* h. 2 (1882) föras U 1062 till Björklinge sn; i *UFT* dock med den anmärkningen, att »stenen står egentligen inom Viksta sockens område.»

1053. Hammarby, Björklinge sn.

Pl. 73.

Litteratur: B 528, L 251, D 1: 241. J. Bureus, F a 6 s. 198 n:r 163 (Rhezelius), F a 5 n:r 39; J. Rhezelius, F 1 1 n:r 46; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 90; C. G. Lundegrén, Anteckningar rörande Björklinge socken, 1860 (avskrift i ATA); R. Dybeck, Fornminnen i Björklinge sn, 1864 (ATA); UFT h. 10 (1882), s. 177; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 94; J. Eriksson, Inventering av fornminnen i Björklinge socken 1926 (ATA).

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i F 1 1); J. Leitz (och J. Hadorph), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 528); Dybeck (D 1: 241).

Runstenen står vid södra sidan av vägen Axlunda—Hammarby, nära lägenheten Broholm, 20 m. från bron. Ristningen är vänd mot NV, sålunda mot vägen.

Runstenen finnes upptagen redan i Joh. Bureus' samlingar. Rhezelius anger platsen sålunda: »I Björklinge S. Widh Hammarby i gärde» (F a 6), »I Hammarby gärde widh mångkullarna» (F 1 1). F a 5: »Hammarby.» — Ransakningarna (Ericus P. Hofvenius, 22 maj 1667): »vthi Hammarby gierde vid broon, tuå runesteenar, den förste 7 quarter långh och 6 quarter bredh, den andre 6 quarter långh, 6 1/2 quarter bredh». — J. Peringskiöld, Monumenta: »Wid Hammarby gamla ättebackar är En Runsten, som för några åhr sedan låg half afslagen, och wid afrijsningen d. 13 Maji igen uprestes så att han feck sin förra anseende igen.» Träsnittet har påskriften: »Hammarby. Björklinge Sochn» (B 528: »Hammarby»; L 251: »Hammarby»). — C. G. Lundegrén (1860): »En runsten vid grinden emellan Hammarby och Axlunda gården bredvid byvägen, inskriften oläslig. Midtemot på andra sidan vägen står en dylik sten, hvarpå ingen skrift synes.» R. Dybeck (1864): »Vid så kallade Mångkullarne på Hammarby egor ligger öfre hälften af en runsten.» Sveriges runurkunder (s. å.): »Vid så kallade Törnbackesbron, hvilken är nästan midt emellan Hammarby och Axlunda, är ett ställe som heter Mångkullarna. Der voro ännu för fyra år sedan en mängd hednagrafvar (se Bautil). Nu återstå bara ett par kullar och denna hälft af en runsten.» Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» (1871): »Ö från Hammarby.» — J. Eriksson (1926): »Runsten vid Törnbackesbron S om vägen, undre delen är avslagen.» Stenen blev fastgjuten vid en sockel och rest våren 1951.

Ljusgrå, finkornig granit. Stenen var på 1600-talet något nedanför ristningens mitt kluven; endast övre delen finns numera i behåll. Fotstycket har förgäves sökts 1942 och 1950. Toppstyckets höjd 1,03 m., bredd 0,87 m. Hela stenens höjd har varit omkr. 1,85 m., bredd omkr. 0,90 m. Ett band av hårda kristaller går uppifrån (vid runan 23 m) snett nedåt vänster och följer runslingans inre linje. Detta kristallband har ristaren ej kunnat bearbeta. Ristningen är ganska ojämnt huggen, delvis djupt, delvis ganska grunt.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 528):

[katl·ok iku]lef þaon letu kea mrki iftr kul sun si[n ok·ketilmun]

5 10 15 20 25 30 35 40 45

Kætill ok Ingilæif þaun letu gæra mærki æftir Kul(?), sun sinn, ok Kætilmun[d].

»Kättil och Ingelev de läto göra minnesmärket till minne av Kol, sin son, och Kättilmund.»

Till läsningen: 11 e är tydligt stunget, med ett kort, mot hst vinkelrätt streck. Intet sk finnes mellan orden i den bevarade delen av inskriften. 15 o är tydligt, med bst på v. sidan av hst. 18 t har endast bst på v. sidan av hst; på h. sidan har någon bst aldrig funnits. 20 k är icke stunget. 21 e är säkert stunget, med ett kort streck. T. v. om 27 i finnas två fördjupningar, liknande bst i o, men de äro troligen naturliga. 34 s och 37 s, inskriftens båda s-runor, ha formen N, med första stapeln uppdragen till hel runhöjd. Det är en mycket ovanlig form i uppländska inskrifter.

Fig. 279. U 1053. Hammarby, Björklinge sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 11).

Fig. 280. U 1053. Hammarby, Björklinge sn.
Efter B 528.

Rhezelius (F a 6): **kitlauknhaf þao ltu kat mrki iftra kun sun sin nuk + uinmun.** F 11 har 7—12 **nraf.** Partiet r. 7—14 är genom skraffering betecknat som svårläst och därför osäkert. — B 528: **katl ok ikulif þaon ltu kea mrk - - ftra kul sun sin ak ketilmun.** — Dybeck: **... lef þaon ltu ke mrki iftra kul sun si ...** »Bautilska uppfattningen är mindre god.»

Joh. Bureus tolkar inskriften sålunda (F a 5): »GitLauchis... signum in mem. Gunni filii sui.» — Joh. Rhezelius (F 11): »Chitillus et... fecerunt describi (Epitaphium) in memoriam Gunnonis filii sui et Winnundi.» — Joh. Peringskiöld: »Kättle och Ingelef de läto göra Märket efter sin Son Kool, och Kättelmund.» — *UFT* (1882): »Kättel och Ingulef, desse läto göra märke efter Kol, sin son, och Kättelmund.» — E. Brate: »Kättil och Ingilev, de läto göra minnesmärke efter Kol, sin son, och Kättilmund.»

Egendomligt för ristaren är, att han flera gånger har utelämnat en runa: **i** i 1—4 **katl**, 17—19 **ltu**, 23—26 **mrki**, 27—30 **iftra**, **r** i 20—22 **kea**, **t** (eller kanske **tr**?) i slutet av 42—49 **ketilmun**. 7—12 **ikulif** torde återge kvinnonamnet *Ingilæif*; vid **u** i B 528, som ju kan vara en felläsning, bör kanske icke fästas alltför stort avseende. Viktigare är, att Rhezelius' läsning är helt avvikande, och att stället tydligen varit ganska svårläst. Om namnet *Kætil* se U 798, om *Ingilæif* U 699. 31—33 **kul** kan återge såväl *Kul* (*Kol*) som *Kull* (*Koll*). Intetdera är säkert belagt i någon annan inskrift. Från medeltiden är *Kul* väl styrkt i svenska urkunder; i Norge och på Island äro *Kolr* och *Kollr* vanliga namn.

En man och hans hustru ha låtit göra minnesvård efter sin son. Oklar är meningen med tillägget **ok · ketilmun**. Kanske är vården också ägnad åt en man med namnet Kättilmund; han har dock icke varit son till Kättil och Ingelef. Sålunda: »och efter Kättilmund.» Men tänkbart är också, att **ok** förbinder med de föregående subjekten i satsen; utom föräldrarna har Kättilmund varit med om att resa stenen. Han har kanske varit en broder till *Kolr*. Ristaren har i så fall utelämnat två runor i slutet: *ok Ketilmun[dr]* »och Kättilmund (har också gjort det)».

Ornamentiken är av de bevarade delarna att döma ganska valhänt. Någon mästare är ristaren icke, varken i fråga om runor eller prydnader. E. Brate har, utan några starka skäl, antagit att U 1053 är utförd av samme ristare som U 1103 Tuna, Bälunge sn.

Hammarby, Björklinge sn.

Enligt kyrkoherde Hofvenius' uppgifter 1667 (*Ransakningarna*) skulle i Hammarby gärde vid bron ha funnits två runstenar. Den ena var 7 kvarter lång och 6 kvarter bred, den andra 6 kvarter lång och 6 1/2 kvarter bred. Det är utan tvivel de båda styckena av U 1053 som avses. Om man lägger ihop dem, svarar det ganska väl mot stenens storlek enligt Leitz' och Hadorphs träsnitt (B 528).

C. G. Lundegrén meddelar 1860, att mitt emot U 1053 på andra sidan vägen »står en dylik sten, hvarpå ingen skrift synes.» Härifrån har J. Eriksson tagit sin uppgift (1926), att »på andra sidan om vägen har stått ännu en runsten, vilken dock numera är förkommen.» Den av Lundegrén omtalade stenen behöver icke ha varit en runsten.

Förmodligen har vid Hammarby aldrig funnits mera än en runsten, U 1053.

1054. Lund, Björklinge sn.

Pl. 75, 76.

Litteratur: D 1: 240. C. G. Lundegrén, Anteckningar rörande Björklinge socken, 1860 (avskrift i ATA); R. Dybeck, Björklinge socken, 1864 (ATA); UFT h. 10 (1882), s. 177; J. Eriksson, Inventering av fornminnen i Björklinge socken 1926 (ATA).

Äldre avbildning: Dybeck (D 1: 240).

Runstenen, som är mycket skadad, står i en hage omkr. 800 m. N om Lund, omkr. 700 m. V om Ny Drälinge vid landsvägen Uppsala—Björklinge, nära gränsen till Gränby ägor. Ristningen är vänd mot Ö.

Runstenen är först omtalad av kantor C. G. Lundegrén i hans anteckningar om fornminnen i Björklinge sn 1860: »En Runsten i hagen nära intill Grenby rågång, där vägen till byn fordom gått fram, är 6 1/2 fot hög, upptill 3 och nedtill 6 fot bred, har i äldre tider blifvit afslagen upptill och på ena sidan, samt de senare åren åter splittrad af åskan. Endast följande af skriften återstår: ... **ial** ... **fasti**. På midten strålar och en slinga.» — R. Dybeck 1864: »I Lunds norra hage är en nyfunnen, skadad runsten». *Sveriges runurkunder* (s. å.): »Denne svårt skadade runsten står i Lunds hage, norr ut från byn, der den gamla, redan på 1600-talet förlagda, landsvägen mellan Uppsala och Björklinge varit.» — UFT h. 10 (1882) upprepar endast vad som har sagts av Dybeck och Lundegrén. — J. Eriksson 1926: »Gravfält i hagen mot gränsen av Gränby, 3 obetydliga jordhögar. Gravfältet fortsätter på Gränby mark. Runsten intill föregående (mellan högarna), mycket skadad.»

Grå granit, av ett slag som lätt splittras och faller sönder. Höjd 1,70 m., bredd (på mitten) 1,17 m. Stenen, som har utgjort ett stort och tjockt block, är sönderslagen i flera delar. Toppstycket är borta, likaså ett stort stycke på v. sidan. Stenen är splittrad såväl vertikalt som hori-

sontalt. Vad som återstår utgöres av två större delar jämte ett flertal mindre bitar. Det övre stycket innehåller ett kors och en del ornamentik samt på h. sidan några få runor. Ristningen har varit grunt huggen och rätt otydlig.

Inskrift (med det inom [] tillagt efter D 1: 240):

... oias ... pfastr hi ... [skatnik faþur - ...]

... [Gu]ðfastr hi[ogg?] ... faður ...

»... Gudfast högg (?) ... fader ...»

Runorna 13—25 hos Dybeck äro vänderunor. Dybeck saknar 5 þ.

5—10 **pfastr** kan med största säkerhet suppleras [**ku**]pfastr, d. v. s. *Guðfastr*. Det finns icke någon annan förled, som kan komma i fråga. Och 11—12 **hi** är en rest av verbet **hi[ok]** *hiogg*. Jfr U 918 **kupfastr** + **hiok** × **sten** och L 174 Skuttunge **kupfastr**·**hiok** **sten**. Det kan väl knappast vara något tvivel om att det är samme runristare *Guðfastr*, som har varit verksam även i Björklinge och signerat U 1054. De rester av ornamentik, som finnas kvar, visa knappast någon överensstämmelse. — Vad 13—19 **skatnik** är för ett namn, om det nu är rätt läst, kan icke med säkerhet avgöras.

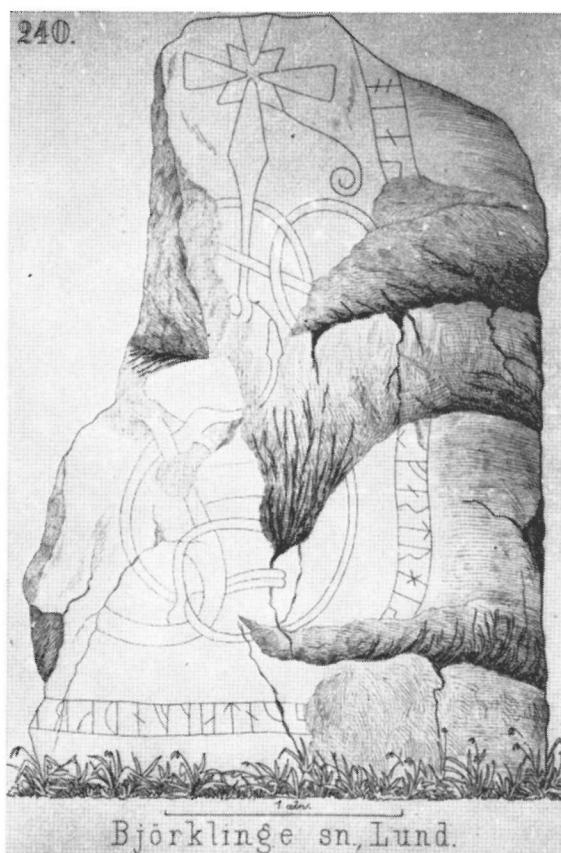

Fig. 281. U 1054. Lund, Björklinge sn. Efter D 1: 240.

1055. Ramsjö, Björklinge sn.

Litteratur: B 524, L 255. J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 93; J. G. Liljegen, *Runlära* (1832), s. 187; UFT h. 10 (1882), s. 178; O. v. Friesen i *Upsala Nya Tidning* 31/12 1912, *Möjbrostenen* (i: *Fornvännen* 1949, s. 294 f.); J. Eriksson, *Inventering av fornminnen i Björklinge socken* 1926 (ATA); W. Holmqvist i *Fornvännen* 1952, s. 252 f.
 Avbildning: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 524).

Stenen, som endast har haft ristade figurer, men inga runor och ingen runornamentik, fanns enligt påskrift på träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* på »Ramsjö Ätte Hög i Börkl.» (B 524: »Ramsjö Ätte-hög»; L 255: »På Ramsjö grifhög»). Stenen, som icke finnes omtalad i kyrkoherden Ericus P. Hofvenius' förteckning över fornminnen i Björklinge sn 1667 (ingående i *Ransakningarna*) och icke heller i Joh. Bureus' och Joh. Rhezelius' samlingar, har tydligen blivit bekant först under Joh. Hadorphs resa i Norunda härad på våren 1680, i sällskap med ritaren Joh. Leitz. Peringskiöld meddelar f. ö. följande: »I Ramsjö äre tvenne ritade Stenar ... Den andra märkwärde Steen wid Ramsö [sic!], står på Jarlhögarne; warandes allenast af 2. alnars högd, med en historisk Utritning, som uthwisar någon förnäm Jarls eller Konungs fordom hullne kamp och Strijd med några mächtige Krigshöfdingar; Ty här finnes efter gammalt sätt En Rid-dare på en sin häst, strijdandes med Trenne Drakar, af hwilka de tvenne mindre liggia lijka sosom af honom öfwerwundne, men undan den större synes han lijka sosom willia taga flychten, frijandes sig med sitt i högre handen hållande Spiut, Det nederunder uthritade Skeppet gifwer tillkänna hans uthresa till fremmande länder där denne hans Strijd förelupen är, och att han

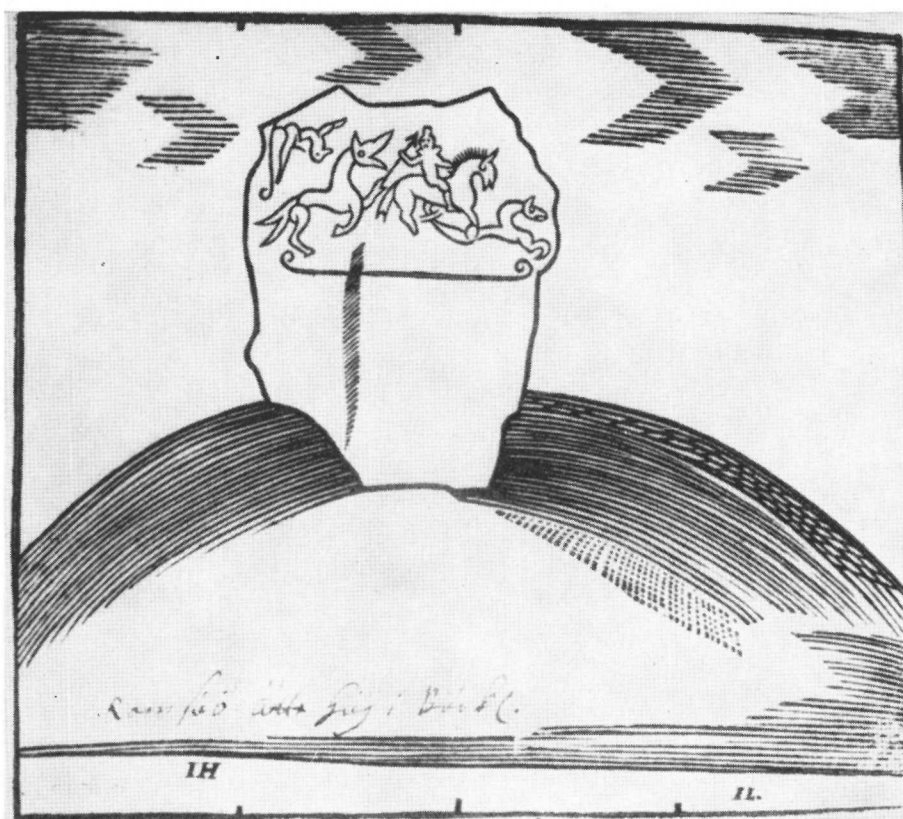

Fig. 282. U 1055. Ramsjö, Björklinge sn. Efter B 524.

efter erhållen Seger seglat hem till sitt Ättland igen, blifwandes efter sin död bränder och hoos sina fäder sätter i Hög, som sielfwa Historiske Afmålningen, i denna mindre storlek aftagen, vidare uthwisa will:

Jag bekänner att man wid första påseendet kan ansee detta sosom Ridder S. Jörgens kamp med Draken uppå en slät mark, där det nedersta streket på stenen är inhuggit.»

Stenen har sedermera varit försvunnen. Den nitiske hembygdsforskaren kantor C. G. Lundegrén har 1860 antecknat följande om fornlämningar vid Ramsjö: »12 st. grafhögar i södra och 4 st. i det norra gärdet, de största hafva omkring 65 stegs omkrets och äro ganska höga, stensättningen dels rubbad och dels bortförd, emedan plojen gjort inkräkting. Efter många mindre grafhögar synas spår. Mjölaren, sedan Kyrkovaktaren Råbock skall vid pass 1800 hafva gräfvit uti dem samt äfven träffat fynd. Aflidne Bonden Anders Jansson skulle i en af dem göra en källare, men påträffade människoben och afstod från sitt företag.» Lundegrén känner till runstenen U 1056 (se nedan), men nämner ingenting om bildstenen U 1055. R. Dybeck har i sin reseberättelse 1864 antecknat följande: »Ramsjö gärde, öster om byn, har fordom varit en allmän samlingsplats. Der äro ännu tio ättehögar i åkrarna, hvilka högar årligen förminskas. En af dem, för närvarande helt obetydlig, kallas Kungshögen och en nära derintill varande grind Kungsgrinden. Den i Bautil upptagne stenen med bilder å 'Ramsjö grifhög' har af mig och andre förgäfvnes blifvit eftersökt.» På Geologiska kartbladet »Salsta» är ett stort gravfält utmärkt Ö och SÖ om Ramsjö: »Mellan Snugga och Ramsjö i lermarken 11 st. [ättehögar]; N från Ramsjö en; NO från Ramsjö en»; däremot icke någon runsten. — J. Eriksson 1926: »Gravfält på gärdet öster om byn. Omfattar spridda gravar på en sträcka av omkr. 500 m. mellan byn, sandåsen

och gården N:o 2 med tillsammans 21 högar. Gravfältet är Björklinges ståtligaste, med stora jordhögar i allmänhet utan fotkedja.» En av högarna, på gården N:o 4, har kallats Kungshögen. Den är numera låg och platt: »diam. 11 m., höjd 1 m.» Några av högarna, däribland Kungshögen, ha 1915 undersökts av professor T. J. Arne (inv.-nr 15488). Fynden voro obetydliga (söndriga lerkärl, brända ben, några nitar av järn) och medge icke någon närmare tidsbestämning. Bildstenen söktes utan framgång. — Lantbrukaren John Eriksson, som under lång tid har varit Riksantikvariens ombud i Björklinge och i Norunda härad och därunder har inventerat socknens fornlämningar, har själv ägt en gård i Ramsjö och varit bosatt där. Han har försäkrat, att han har gjort alla tänkbara försök att återfinna bildstenen. »Den kan icke finnas där, och det lönar sig icke att söka.»

Huruvida Kungshögen kan vara samma hög, som är så schematiskt och enkelt tecknad på Hadorphs träsnitt, är naturligtvis mycket ovisst. Om Peringskiöld hade känt till namnet Kungshögen, hade han utan tveivel omtalat det och gjort stort nummer av det i sin framställning.

Peringskiöld har icke själv varit på platsen, och han har aldrig sett stenen. Hans beskrivning bygger helt och hållet på Hadorphs träsnitt, som sålunda blir vår enda verkliga källa för kunskapen om det märkliga fornminnet. Tyvärr finnes icke Hadorphs dagbok från resan i behåll, icke heller ritaren Leitz' teckning eller de kladdböcker, som han lämnat efter sig från resan i Norunda härad enligt förteckningen år 1695 (H. Schück, *K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien* 3, 1933, s. 149): »En kladd i 4:o Nr 3 af 23 blad med 46 st. Runestentar i Rasbo och Norrunda härad . . . En liten tunn kladd N. 6 med 9 st. Runeritningar i Rasbo och Norrunda.» Detta är en stor förlust, allra helst som teckningen är ovanligt enkel och föga upplysande, särskilt vad stenens omgivning angår. En cirkelrund hög är antydd med ett knippe parallella linjer, utan det ringaste försök till realistiskt återgivande, och på denna rundel står stenen helt löst uppställd. Huruvida detta beror på en förenkling av träsnidaren, är omöjligt att avgöra. Hadorphs intresse för stenarnas omgivning och placering är visserligen icke stort — i detta avseende står han långt tillbaka för Peringskiöld —, men han har dock i andra fall ställt något större anspråk på sina tecknare, även på Leitz (jfr t. ex. B 130, 145, 158, 305 = U 151, 123, 88—89, 661). Man kan inför teckningen av Ramsjö-stenen icke hålla tillbaka ett visst tveivel på att stenen verkligen har blivit funnen på toppen av en hög. Det kan vara ett påfund av Hadorph och hans tecknare, om de nu ha påträffat stenen inom ett gravfält eller i dess närhet.

Vad själva stenen angår, återger teckningen den i sin helhet. Höjden har varit omkr. 1,15 m., bredden (över ristningens nedersta del) omkr. 0,90 m. Stenarten är okänd. Men teckningen, icke minst av stenens konturer, ger intryck av en slät håll, snarast av sandsten. Till formen liknar den i hög grad Höggeby-stenen (U 664).

Endast övre hälften av stenen är försedd med ristning. Nedre delen är tom. Nedåt begränsas ristningen av en rak linje med de båda ändarna upprullade i spiraler. Detta utseende tyder på att stenen har varit rest, med nedre delen som ett fotstycke dold uti jorden.

Ristningen består uteslutande av fristående figurer: i mitten en ryttare med ett vapen, snarast ett kastspjut, i högra handen; framför honom ett djur och bakom honom två. Vad dessa skola föreställa, är ganska oklart, liksom också huruvida det hela återger en samlad scen. Peringskiöld har, såsom förut nämnt, tolkat bilderna som »En Riddare på en sin häst, stridandes med Trenne Drakar»; han har särskilt kommit att tänka på »S. Jörgens kamp med Draken». O. v. Friesen har, i en tidsningsartikel från 1912, uttalat följande om Ramsjö-stenen: »Här synes liksom på Möjbrostenen en man till häst. Ramsjöryttaren höll ett spjut i sin högra hand. Hästen hade uppstående man, och såväl ryttare som häst voro skickligare utförda och bättre proportionerade än på Möjbrostenen. Omkring ryttaren rörde sig med stark fart två fantastiska djur, med vilka han syntes vara inbegripen i kamp. Uppe till vänster syntes en tredje figur,

hvilken väl också skulle föreställa ett djur. Vi ha väl här att göra med ett försök att framställa en drakkamp, ett motiv som icke sällan återkommer redan i folkvandringstidens diktning.»

Tydligt är, att alla figurerna äro framställda i livlig rörelse: den främsta i sträckt galopp med framfötterna framåtkastade, hästen i trav och ryttaren med kroppen tillbakaböjd i det ögonblick, då han slungar sitt spjut. Han följes tätt av ett springande fyrfotadjur med vidöppet gap. Måhända skall det hela föreställa en jaktscen, med jägaren till häst, följd av sin hund. Han anfaller av ett gapande vidunder, men slungar emot det sitt spjut. För den naive tecknaren, som ju måste teckna alla figurerna i profil, var det icke möjligt att ordna dem på stenytan på annat sätt än som har skett. Att ramlinjen inunder med de upprullade ändarna skulle beteckna ett skepp, såsom Peringskiöld antagit, är helt uteslutet.

Stilen är helt främmande för vikingatiden. Av runstensornamentiken finnas inga spår. Ristningen härrör utan tvivel från en annan och äldre tid. För att förstå v. Friesens mycket gynnsamma omdöme om Ramsjö-stenens ryttare i jämförelse med Möjbro-stenens, bör man nog ta i betraktande icke den verkliga Möjbro-stenen, utan det mycket skrala träsnittet i *Bautil*. Leitz' förmåga att teckna figurer lämnade mycket övrigt att önska, och om Ramsjö-stenen överträffade hans teckning i lika hög grad som Möjbro-stenen faktiskt gör det, har den ingalunda varit föraktlig ur konstnärlig synpunkt. Då man söker efter analogier, vänder man sig förgäves till de gotländska bildstenarna. I främsta rummet stannar man återigen inför den andra uppländska bildstenen, från Höggeby kyrka (U 664). Ramsjö-stenen har visserligen varit något mindre och, så vitt vi veta, endast ristad på ena sidan. Men till formen har den varit mycket lika, sannolikt också till materialet. Ryttarens häst är vida mera lyckad än de klumpigt tecknade hästarna på Höggeby-stenen, men det finns en del likheter mellan dessa och de andra djurfigurerna på Ramsjö-stenen. Ramlinjen nedtill motsvaras av en fullständig ram på Höggeby-stenens båda sidor. De båda stenarna ha säkerligen varit använda på samma sätt. Motiven äro hämtade från samma intressekrets. Bilderna framställa en färd med ett långskepp, en hästkamp på lekvalLEN, kanske en jakt — alltsammans är det scener hämtade ur den frie mannens liv och sysselsättningar. Allt talar för att stenarna härröra från samma tid, innan runorna ännu hade kommit i mera allmänt bruk och innan den speciella runstensornamentiken ännu var utformad. För en närmare tidfästning sakna vi ännu säkra hållpunkter.

1056. Ramsjö, Björklinge sn.

Pl. 78.

Litteratur: B 525, L 254, D 1:242, J. Bureus, F a 6 s. 127 n:r 82 (Caspar Cohl), F a 5 n:r 42, F a 1 s. 11; J. Rhezelius, F a 10:1 n:r 57, F 11 n:r 48; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 93; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 285; C. G. Lundegrén, Anteckningar rörande Björklinge socken, 1860 (avskrift i ATA); R. Dybeck, Reseberättelse 1864 (ATA), Björklinge socken, 1864 (ATA); UFT h. 10 (1882), s. 178; J. Eriksson, Inventering av fornminnen i Björklinge socken, 1926 (ATA); Handlingar i ATA 1927, 1930—31.

Äldre avbildningar: J. Rhezelius, teckning (i F 11); J. Bureus, kopparstick (F f 6 n:r 20); J. Leitz (och J. Hadorph), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 525); Dybeck (D 1:242).

Runstenen står i en åker, 1200 m. N om vägskälet mellan landsvägen Björklinge kyrka—Harbo kyrka och vägen norrut till Grönäng, 200 m. Ö om den senare vägen. Ristningen är vänd mot S.

Inskriften finnes upptagen i Joh. Bureus' samlingar. Stenen stod enligt Caspar Cohl (F a 6) »Wedh Ramsjö i giärdet i Byrkal-änge Sokn.» Joh. Rhezelius, F a 10:1: »Wedh Ramsjö i Giärdet» (själva teckningen är utklippt, och det återstår endast en remsa av bladet med överskriften);

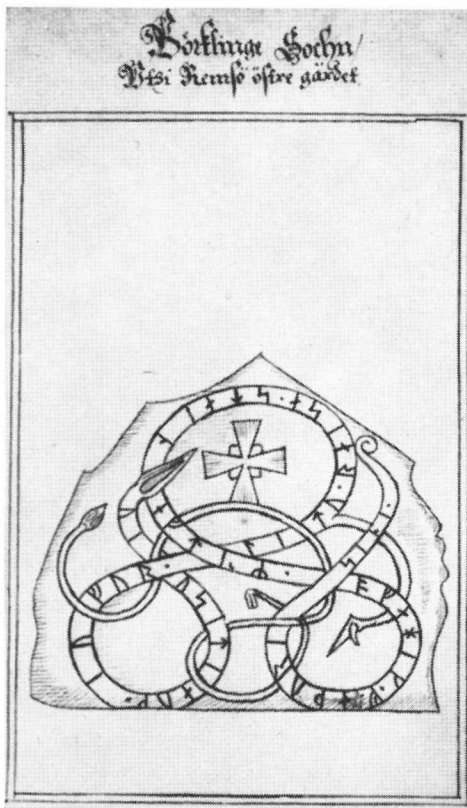

Fig. 283. U 1056. Ramsjö, Björklinge sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 11).

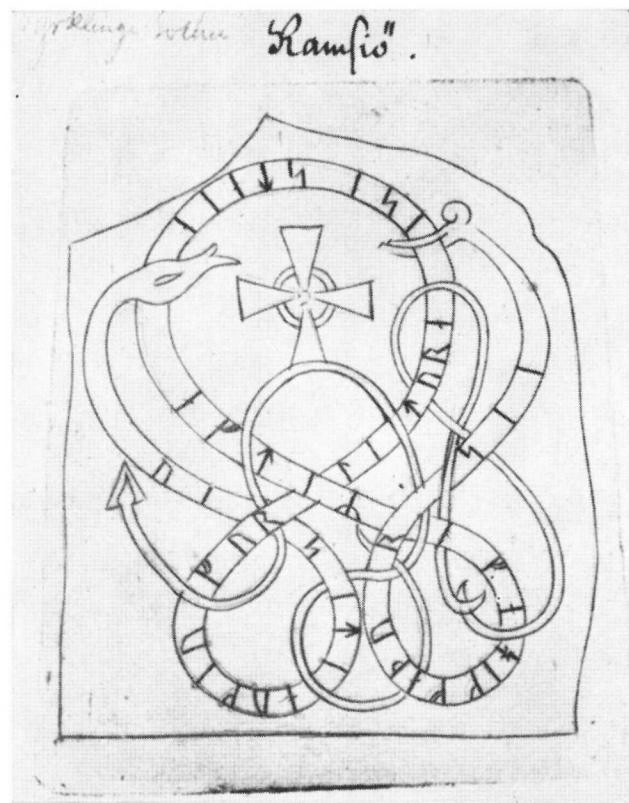

Fig. 284. U 1056. Ramsjö, Björklinge sn.
Efter kopparstick av Bureus.

F 11: »Börklinge Sochn, Vthi Remsö östre gärdet.» F a 5: »Ramsjö.» — Kyrkoherden Ericus P. Hofvenius uppger 1667: »På Ramsjö Gierde Een Rundsteen Liggiandes helftene i Kuhl, Ähr 2 alnar längh och 2½ alnar bredh, Bookstäfuerne mäst förnötta.» — Joh. Peringskiöld, *Monumenta*: »I Ramsjö äre tvenne ritade Stenar, den Ena i Gärdet uprester, tämmeligen skräflog och ojämpn, hafwandes till anseendet Stenhuggarens Ubbes Uthritning och slingor.» Träsnittet har överskriften: »Ramsö gärde Börklinge» (B 525 och L 254: »Ramsjö gärde»). — O. Celsius har icke själv granskat inskriften. — C. G. Lundegrén 1860: »I en åker i norra gärdet icke långt från den s. k. Kungsgrinden står en runsten 6½ fot hög och 6 fot bred, hvilken flera århundraden legat till hälften i jorden, men nu blifvit av Ramsjö byamän upprest. Stenen är mycket ojämn och endast några enstaka runor kunna urskiljas i de nedre cirklarna.» — R. Dybeck 1864: »På så kallade Kungsskiftet å Ramsjö gärde en stor runsten». *Sveriges runurkunder* (s. å.): »I Ramsjö vidsträckta gärde äro flere spridde högar, och namnen Kungshögen, Kungsskiftet och Kungsgrind tyda på stället forna märklighet. Runstenen står lutande på Kungsskiftet.» I *UFT* 1882 tillägges: »Sägner förmäler, att ett slag stått härstädes, då en konung stupat. 'Detta skall hafva skett samma år, som Björklinge kyrka afbrändes'.» — J. Eriksson 1926: »Runsten. Gården N:o 4 i åkern utmed en numera bortodlad väg, nära Kungshögen, 1,80 m. hög och 1,50 m. bred. Utsett för slitning. Borde flyttas.» Riksantikvarien ansåg emellertid, att stenen borde stå kvar på sin gamla plats, som sannolikt är den ursprungliga. Den restes här ånyo 1930.

Röd, fältspatrik granit. Höjd 1,82 m., bredd (över mitten) 1,58 m. Ytan är tämligen slät, men något t. v. om mitten går en svacka i stenen uppifrån rakt ned. Ristningen är ganska djupt huggen och tydlig.

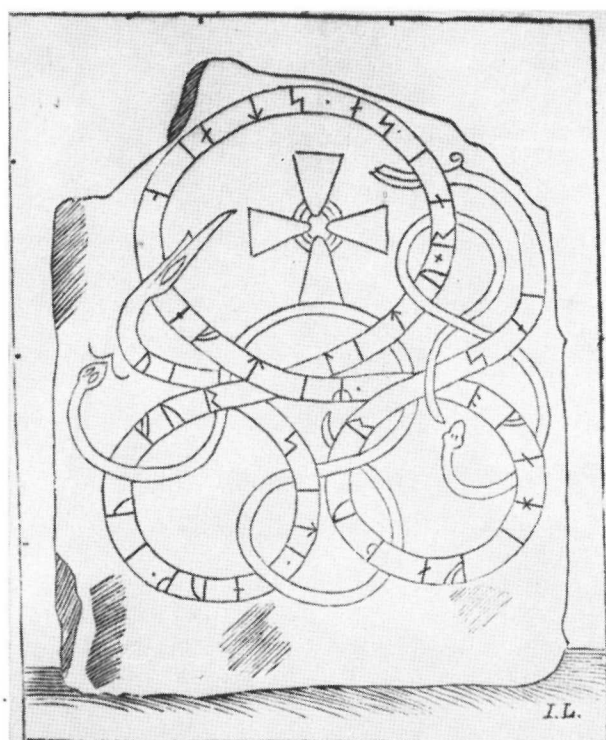

Fig. 285. U 1056. Ramsjö, Björklinge sn. Efter B 525.

Inskrift:

uiseti · auk · iufur · litu · raisa · stain eftir ofahi · faþur · sai

Viseti ok Iofurr letu raisa stæin æftir Ofæig, faður sinn.

»Visäte och Jofur läto resa stenen till minne av Ofeg, sin fader.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. 2 i är icke stunget. 4 e är sannolikt stunget, med ett kort streck, dock grundare än staven. Båda namnen i inskriftens början äro tydliga och säkra. Mellan 28 n och 29 e finnas flera gropar, som dock kunna vara naturliga. Huruvida sk finnes eller ej, är därför omöjligt att avgöra. 29 e är stunget. Bst i 34 o äro små. Likaså äro bst i 37 h svaga, men säkra. Hela namnet 34—38 ofahi är fullt säkert. 45 a † med bst endast t. v., nästan vinkelrät mot hst, något kortare än a-bst för övrigt i inskriften. 46 i har en djup och tydlig stav, men ingen bst. En felristning är ofrånkomlig.

Caspar Cohl (F a 6): **uisiti · auk · iufur · litu · raisa · stain · eftir ofahik · faþur sin.** — J. Rhezelius (F 11): 1—6 **uiusiti**, 34—46 **ofahik · faþuri sini.** — B 525: 1—6 **uisiti**, 34—46 **ofahi faþur sei.** — Dybeck: 1—6 **uisiti**, 34—46 **ofahi · faþur sni.**

Joh. Bureus tolkar inskriften sålunda (F a 5): »Visito et Jufurus fecerunt erigi saxum in mem. OFehigi Patris sui.» — J. Rhezelius (F 11): »Viusito et Iufurus curarunt erigi lapidem Ofehigo patri suo.» — J. Peringskiöld: »Wesette och Jufer låto reesa upp Steen efter deras fader Ofeg.» — *UFT* (1882): »Visete och Jofur läto resa sten efter Ofeg, sin fader.»

Inskriften innehåller två felristningar, båda möjligen av samma slag, i det att ordningen mellan två runor blivit omkastad: 34—38 **ofahi** för **ofaih**, och 44—46 **sai** (eller **sni**) för **sin**.

Två söner ha låtit resa stenen till minne av sin fader. Namnen höra till de mindre vanliga: Om *Viseti* se Sö 205, om *Iafurr* U 901, om *Ofæigr* U 2.

Ristningen är huggen av en mindre van och säker ristare. Den påminner allmänt i sin uppläggning av mönstret om U 1046; men det är knappast sannolikt, att det är samme ristare.

1057. Sandbro, Björklinge sn.

Pl. 75, 76.

Litteratur: D 1: 245. C. G. Lundegrén, Anteckningar rörande Björklinge socken, 1860 (avskrift i ATA); R. Dybeck, Björklinge socken, 1864 (ATA); UFT h. 10 (1882), s. 177; J. Eriksson, Inventering av fornminnen i Björklinge socken, 1926 (ATA).

Äldre avbildning: Dybeck (D 1: 245).

Runstenen står i kanten av skogsmark omkr. 1 km. Ö om landsvägen Uppsala—Björklinge kyrka och något längre S om Sandbro gård, strax S om den numera till större delen uppodlade mossmark, som bär namnet Bolandsmossen. Marken har tidigare hört till Stymmesbo, som var avhyst och brukades under Sandbro, men är numera fränsålt och brukas tillsammans med Gränby. Ristningen är vänd mot SSV.

Det är säkerligen denna runsten (icke U 1058), som avses med följande anteckning av kantor C. G. Lundegrén 1860: »Sandbro i trakten af Wilhelmslund, på sluttningen af en skogbeväxt kulle fins en runsten omkring 3 1/2 fot hög och 3 fot bred, spetsig uppåt, ojemn och med oläsliga runor i slinga.» Dybeck har fyra år senare avbildat stenen. Han anger platsen sålunda: »I en hage nära Sandbro är en nyuppdagad runsten, något skadad.» *Sveriges runurkunder*: »Stenen ligger vid så kallade Bolandsmossen nära Sandbro gård.» J. Eriksson 1926: »Runsten vid Bolandsmossen i kanten av en backe. 1 m. hög och 0,80 m. bred. Inskriften mycket skadad. I backen ovanför möjligen en grav, kan ej avgöras annat än genom undersökning.» Stenen restes på sin nuvarande plats 1951.

Rödgrå, grovkornig granit. Höjd 1,20 m., över nuv. markytan 1,14 m., bredd (över mitten) 0,82 m. Ett stort stycke är avslaget på v. sidan, varigenom inskriftens början har gått förlorad. Ristningen är till större delen mycket grunt huggen.

Inskrift:

sib . . . - sa · stinoyftir · sen

... [ræi]sa stæin æftir sinn

»... resa stenen till minne av sin ...»

Till läsningen: 1 **s** är sannolikt inskriftens första runa. Där framför skymta spår av två raka stavar, utan några bst; men mycket osäkert. Av 3 **b** finnes endast nedre delen. Kan även ha varit **p**. 6 **a** är svagt. 10—16 **noyftir** är fullt tydligt. Intet sk kan säkert spåras efter 10 **n** eller efter 11 **o**. 12 **y** har en ovanlig form med vinkelkrökt bst och är tydligt stunget. 18 **e** är tydligt stunget. Efter 19 **n** intet sk och ingen runa.

Dybeck: »Inskriften ofullständig, matt och svår. Det enda som med någorlunda visshet kan redas är: **tsin · uftir · sin** ...» På sin teckning har Dybeck framför 1 **s** två runor: **a** och uppochnedvänt **u**, och efter **s** ett uppochnedvänt **t** (med bst endast på ena sidan). Namnet skulle kunna läsas **austi**, *Øystæi*[*nm*]. Vidare anger han på teckningen: ... **sris · tsin · uftir · sin**.

Inskriften gör ett förbryllande intryck. Den har tydligen haft den vanliga formen »A lät resa stenen efter ...», men här saknas två viktiga ord: namnet på den döde och det släktskapsord, som anger hans förhållande till den eller dem, som ha låtit resa stenen. Ristaren har hoppat

över det viktigaste. Det är svårt att finna en rimlig förklaring till detta. Det kan näppeligen bero på bristande utrymme. Runorna stå ingalunda trångt, och det har blivit plats över både i början och slutet. Det har givetvis alltid varit det väsentliga i runmästarens uppgift att lägga upp en slinga, som kunde rymma det som han skulle meddela. Det ligger nära till hands att tänka sig, att en fortsättning av inskriften har funnits på en annan sten i närheten och att sålunda här två stenar tillsammans ha utgjort en minnesvård. Man måste då emellertid konstatera, att den andra runstenen vid Sandbro, den numera saknade U 1058, av den kända delen av inskriften att döma, icke kan ha varit denna parsten till U 1057. Man kan icke undgå att ställa frågan: är detta en runsten i vanlig mening, en verklig minnessten? Eller har ristaren, utan att ha något uppdrag, endast roat sig med att förse en sten med runor och slingor i vanlig stil? Några av runorna ha ett egendomligt utseende: **s**-runorna och framför allt **12 y**. Hör **11 o** till det föregående **7—10 stin** (*stino steina* 'stenar') eller till det följande **12—16 yftia**? Och vad är det i så fall för en underlig stavning **oyftia**? Också stenens placering verkar något missänt. Den står rätt långt från nutida bebyggelse, och det är svårt att tro, att här under forntiden skulle ha gått någon viktigare färdeled fram.

Längst ned prydes ristningen av en repstav (se U 1039).

Såsom förut har framhållits, är U 1057 sannolikt ett verk av samme ristare, som har utfört den bättre bevarade U 1051.

1058. Sandbro, Björklinge sn.

Litteratur: B 529, L 250. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 89; UFT h. 10 (1882), s. 177; E. Brate, *Svenska runristare* (1925), s. 94; J. Eriksson, *Inventering av fornminnen i Björklinge socken, 1926* (ATA).
Avbildning: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 529).

Runstenen, som numera är förkommen, omtalas första gången i kyrkoherden Ericus Hofvenius' förteckning över »gambla Monumenter och Antiquiteter» i Björklinge socken 1667: »Ähn Een Stoor Rundsteen mitt för Sandbroo Porten (?), 2 alnar högh och 2 1/2 alnar bredh, dett Eena hörnet ähr afstödt.» — J. Peringskiöld, *Monumenta*: »på Sambro gårds backe finnes också en gammal uthritader sten, hafwandes allenast desse Runer behållne . . . Det öfrige är bortspiulkit och förnött, så att man nu inthet mehra kan wetha till hwilkens minne detta märke fordom uprättat warit.» Träsnittet har påskriften: »Sambro i Börklinge» (B 529: »Sambro»; L 250: »Sambro gärdesbacke»). — Runstenen finnes icke upptagen i Celsius' och Dybecks samlingar. J. Eriksson (1926): »Runsten vid Sandbro port är nu förkommen.» Den söktes förgäves också 1942.

Stenens höjd omkr. 1,75 m., bredd omkr. 1,15 m. Stenen har varit kluven uppifrån nedåt, och ungefär 1/3 saknas på högra sidan. Ristningsytan har, såsom Peringskiöld anmärker, varit mycket skadad och inskriften svårläst. Varken ornamentik eller runor ge på den enda bevarade avbildningen ett klart sammanhang.

Inskrift (enligt B 529):

kahu ok uhi · ristu runa . . .
 5 10 15

kahu ok uhi ristu runa[*x*]

»**kahu** och **uhi** ristade runorna . . .»

Till läsningen: Runorna äro på träsnittet mycket kraftiga och normaliserade. Man kan vara oviss om huruvida detta fullt har motsvarat verkligheten. Mellan **6 k** och **7 u** är ett tomrum med en plats för en runa eller två. Likaså mellan **12 s** och **13 t**.

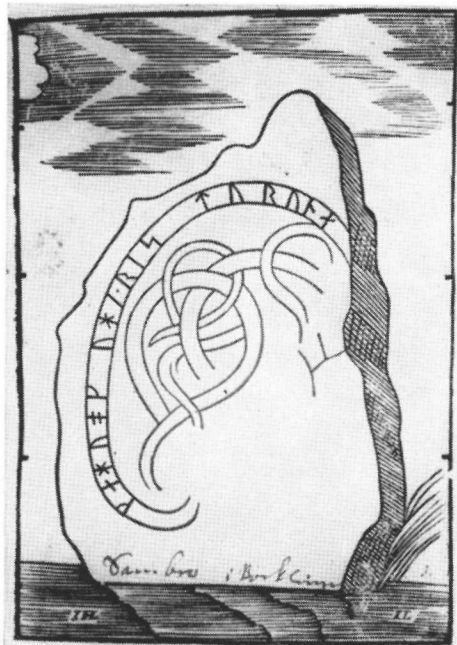

Fig. 286. U 1058. Sandbro, Björklinge sn.
Efter B 529.

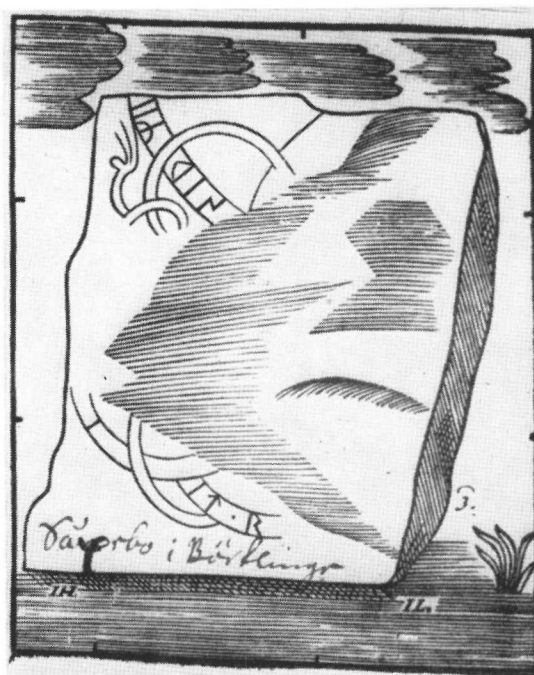

Fig. 287. U 1059. Såpebo, Björklinge sn.
Efter B 531.

J. Peringskiöld tolkar: »Kage och Ugge uthögge runorna.» — *UFT* (1882): »Kahu (Gångva??) och Vige riste runorna.» Inskriften innehåller enligt Brate »en uppgift om två annars okända ristare. Namnet **kahu** kan antagas felläst för **kahr**, till vilket Lundgren, *Personnamn från medeltiden* upptager motsvarigheten *Kagus* (lat., slutet av 1100-talet), **uhi** kan vara isl. *Uggi*. Av sirningen återstår på teckningen en konstfull slingflätning, påminnande om Ingolv. Måhända är **kahu** förkortning av namnet **kakulfr**» (U 1062).

Att 1—4 **kahu** kan vara en felläsning för **kahr**, är ingalunda osannolikt. Det kan i så fall vara fråga om samma namn, som i andra inskrifter tecknas **kakr** (U 828, 925), ack. **kak** (U 137, U 1107 Skuttunge kyrka, Ög 135), **kakr** (Sö 314); se om detta Sö 314, U 137, 925). Om ett par runor gått förlorade framför 7—9 **uhi**, kan det andra namnet ha varit det välkända *Illugi*.

1059. Såpebo, Möboda, Björklinge sn.

Pl. 77.

Litteratur: B 531, L 249. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 88; *UFT* h. 10 (1882), s. 177; J. Eriksson, *Inventering av fornminnen i Björklinge socken*, 1926 (ATA).

Äldre avbildning: J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 531).

Runstenen står vid östra sidan av den lilla vägen Såpebo—Kalbrunna, mitt emot torpet Möboda, 300 m. NV om Stora Såpebo. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Salsta». Ristningen är vänd mot V, sålunda mot vägen.

Runstenen omtalas första gången av kyrkoherden Ericus P. Hofvenius i hans förteckning på »gambla Monumenter och Antiquiteter» i Björklinge socken 1667. Den stod »veedh Såpebo Vthmedh vägen, 2 alnar lång 2 alnar bred, sammaledes bookstafuerne mäst förnötta, allenast

Een half Cirkel ähr behullen.» — J. Peringskiöld, *Monumenta*: »Wid Såpebo, som är ett halfgiärdz hemman, hafwer fordom warit en stor Runesteen, hwilken nu mäst är förbränder, så att där på inthet mehra synes, än hossfogade afrijtning uthwisar.» Det därunder anbragta träsnittet har påskriften: »Såpebo i Börklinge» (B 531 och L 249: »Såpebo»). — Stenen är icke omtalad av Celsius eller Dybeck och finnes icke heller i C. G. Lundegréns förteckning på fornlämningar i Björklinge sn. Men den har tagits med på Geologiska kartbladet »Salsta», och i beskrivningen till detta (1871) anges dess plats: »NO från Möboda, en liggande med högst få slingor qvar.» *UFT* h. 10 (1882): »Detta är samme sten, som i beskrifningen till geologiska kartverket nämnes såsom liggande i trakten av Möboda, enär Såpebo och Möboda ligga bredvid hvarandra, lydande under Sätuna.» — J. Eriksson (1926): »Runsten vid torpet Möboda (Såpebo), 2 m. hög och 1,50 m. bred, invid den troligen urgamla väg, som följer den västra sidan av sandåsen. Stenen är troligen skadad vid skogsbrand, större delen av framsidan är avflagad. Låg förut i en grop men är nu upprest genom fornminnesvårdarnes försorg. Enligt uppgift av torparen Sundberg skall en dräng från Sjöbo ha »grävt jordgods» under stenen, möjligen förorsakade någon dylik (skatte)grävning att stenen ramlade.»

Blågrå, grovkornig granit. Höjd (över markytan) 1,28 m., bredd 1,12 m. Större delen av ristningsytan har flagrat av. Endast på v. sidan finnas upptill och nedtill delar av ornamentik jämte några runor — detsamma som på 1600-talet enligt Hadorphs träsnitt. Mycket sannolikt är, att ristningen har blivit förstörd genom eld: skogsbrand eller gärdlesvedning. Ett litet löst stycke av stenen med ett par slingor ligger bredvid på h. sidan. Ristningen är ganska grunt huggen; särskilt upptill äro runorna osäkra.

Inskrift:

... it · r - ... [si]mi ...

... [l]et r[etta] ...

»... lät uppresa ...»

1060. Tibble, Björklinge sn.

Pl. 78.

Litteratur: Skrivelse till Riksantikvariern från lantbrukaren John Eriksson, Ramsjö $\frac{1}{9}$ 1937 (ATA); Rapport från antikvariern J. E. Anderbjörk $\frac{14}{9}$ 1937 (ATA); S. B. F. Jansson, Ytterligare några nyfunna runinskrifter (i: *Fornvännen* 1943), s. 316 f.

Äldre avbildning: J. E. Anderbjörk foto 1937 (ATA).

Runstenen ligger på en villatomt omkring 550 m. SÖ om Björklinge kyrka, 150 m. Ö om stora landsvägen Uppsala—Gävle, 3 m. N om nordöstra hörnet av en omkr. 1935 uppförd sommarstuga. Stenen ligger på marken med den ristade sidan uppåt. Omedelbart t. h. om runstenen (d. v. s. åt V) ligger ett annat stenblock av samma bergart och av ungefär samma storlek. Huruvida de båda stenarna ha varit resta, kan ej med full säkerhet avgöras. Sannolikt har detta dock varit fallet, åtminstone med den runristade stenen. Den har en betydande tjocklek och ger därför intryck av ett jordfast stenblock. Den befinner sig utan tvivel på sin ursprungliga plats.

Stenen påträffades sommaren 1937 vid röjningsarbete på tomten. Den skulle just sprängas, då man iakttog en del ristning, varefter Riksantikvarierns ombud underrättades.

Grå granit, med ett rödaktigt ytskikt. Stenens höjd 2,15 m., bredd 0,90 m. Ristningens höjd 1,57 m., bredd 0,78 m. På v. sidan nedtill är ett stycke bortslaget, varvid även några runor (sannolikt tre) ha gått förlorade. Den ristade ytan är tämligen slät, men med ett par i stenens höjdriktning gående sprickor, som ristaren delvis har utnvtjtjat (bl. a. för korset). Ristningen är delvis

djupt huggen, delvis grunt och otydligt. Man måste nog räkna med att ytan på denna sten under tidernas lopp har blivit utsatt för tämligen stark vittring.

Inskrift:

hulmkair . . . karl · litu · hakua · aist fapur · sin

5 10 15 20 25 30

HolmgæiRR [ok] *Karl letu haggva* [at] *Æist, faður sinn.*

»Holmger och Karl läto hugga till minne av Est, sin fader.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. Bst i 1 h och 3 l äro svaga. 5 k är icke stunget; icke heller 19 k. Bst i 17 h äro svaga. 19—20 ku äro mycket osäkra. Runorna i namnet 22—25 aist äro svaga, men säkra. Tydligare äro de båda sista orden.

Något at finnes icke framför namnet aist. Ristaren har kanske föreställt sig, att dessa två runor ha varit dolda under högra korsarmen, som här går in över slingan. Några bistavar finnas icke utsatta på korsarmen. Ett liknande fall finnes på U 1047 (fap i st. f. fapur).

Inskriften är densamma som på U 1050. De båda ristningarna äro otvivelaktigt utförda av samme ristare. Stenarna äro rätt olika till sin form: U 1050 bred och rund, U 1060 hög och spetsig. Men ornamentiken är trots detta mycket likartad. Huruvida de ursprungligen ha varit resta på samma plats och sålunda tillsammans utgjort en minnesvård, kan givetvis ej avgöras. Det finns ingenting i de båda identiska inskrifterna, som hänvisar till att stenarna från början ha varit två. U 1060 befinner sig fortfarande på ursprunglig plats, U 1050 gör det icke.

»Tolstorp», Björklinge sn.

I Joh. Bureus' handskrivna samling av runinskrifter F a 6 finnes inom »Liber 5» (avskrifter efter Joh. Rhezelius) upptagen en runinskrift »I Börklinge Widh Toolsbo Torp» (F a 6 s. 200 n:r 165). Sedan har Bureus infört denna inskrift i sina renskrivna samlingar F a 5 och F a 1 med lokalbeteckningen »Börklinge (Byrklinge) Soehn. Tolstorp.» Härifrån har namnet gått vidare till F. Burmans i tryck utgivna samling (*Nova Acta R. Soc. Scient. Ups.* Vol. 5, 1792, s. 301): »P. Björklinge. Villa Tolstorp.» Såsom J. G. Liljegren har anmärkt (*Runurkunder*, 1833, s. 24), är lokalbeteckningen felaktig och beroende på någon förväxling. Den inskrift som avses, L 179, B 490, står vid Broddebo i Skuttunge sn.

Åby, Björklinge sn.

I den inventering av fornlämningar i Björklinge sn, som utfördes av lantbrukaren John Eriksson och folkskolläraren Hjalmar Eriksson och 1926 överlämnades till Riksantikvariern, lämnas följande uppgift om en runsten, som skall ha funnits vid Åby, men blivit förstörd omkr. 1917: »50 m. NV om byn i åkanten har funnits 2 obetydliga gravar. Bortodlades omkring 1880, medan gården innehades av Sätuna. Därintill har funnits en förut ej känd runsten, liggande med flatsidan mot marken. Densamma sprängdes och togs, fastän man såg runorna, till undergrund till en stenladugård.» På uppdrag av Riksantikvariern gjorde professor Nils Åberg i okt. 1927 en undersökning, varvid inhämtades »att stenen låg med flatsidan nedåt och att runorna observerats först då stenen blivit söndersprängd. Rörande ristningens utseende kunde inga upplysningar inhämtas. Stenen förstördes för omkring 10 år sedan, och delarna torde nu alla ligga i den cementerade stenbädden under ladugårdsbyggnaden, sannolikt i det nordvästra hörnet. Runstensfragmenten torde sålunda få betraktas såsom oåtkomliga» (ATA, Dnr 4537/27).

I O. Celsius' handskrivna arbete *Svenska runstenar* (F m 60) 2, s. 213 finnes en anteckning: »Börklinge Sⁿ Åsby». Tydligt har Celsius fått ett meddelande om att en runsten skulle finnas på denna plats och antecknat det till minnes. Vid Åsby i sydligaste hörnet av Björklinge sn har veterligen aldrig funnits någon runsten. Antingen är »Åsby» hos Celsius fel för Åby, eller också åsyftas möjligen runstenen U 1054 på den N om Åsby belägna byn Lunds ägor.

1061. Viksta kyrka.

Pl. 79.

Litteratur: Handlingar i ATA 1933 och 1951; Upsala Nya Tidning 11/7 1951.

Riksantikvariens ombud för Norunda härad, lantbrukaren J. Eriksson i Ramsjö anmälde 16/3 1933, att en runsten påträffats vid reparation av Viksta kyrka. Den hade legat som tröskelsten mellan kyrkan och sakristian, men sedan blivit övertäckt av annan stenläggning. Vid borttagandet av ett trägolv i sakristian blottades en kant av stenen (omkr. 4 dm.) med några slingor och nötta runor. Vid docenten S. B. F. Janssons inventering av runinskrifterna i Uppsala län 1942 föreslogs, att några stenplattor skulle borttagas ur golvet och stenen friläggas. Arbetet utfördes i juli 1951. Stenen sträckte sig långt in under golvet, och arbetet blev därför mycket omfattande och jämförelsevis besvärligt. Sedan stenen framtagits och utflyttats ur kyrkan, restes den på kyrkogården 2 m. Ö om vapenhusets östra vägg, 5 m. S om långhusväggen, med den ristade ytan vänd mot S.

Grå granit. Höjd 2,20 m., över nuv. markytan 1,86 m., bredd (över mitten) 1,36 m. En vacker sten med jämn, slät yta. Ristningen är grunt huggen, men i stort sett mycket tydlig. Den framträder ljusare mot stenytan, delvis endast som en ljusfärgad skrapning.

Ristningen utgör en imitation av en runsten. Ristaren har valt ett välkänt mönster bl. a. flera gånger använt av Öpir (se U 36, 684, 950), och han har utfört det på ett ganska skickligt sätt. Inom runslingan stå runor och run-liknande tecken, men de ge ingen språklig mening. Runorna ha använts rent dekorativt.

Ristningar av detta slag äro icke vanliga i Uppland. Det är i allmänhet icke lätt att bestämma, från vilken tid de härröra. I detta fall har stenen legat i kyrkgolvet alltsedan medeltiden, och all sannolikhet talar därför för att den meningslösa ristningen tillhör samma tid som de riktiga runstenarna.

1062. Dalboda, Heden, Viksta sn.

Pl. 80, 81.

Litteratur: B 530, L 252, D 1: 243. J. Bureus, F a 6 s. 80 n:r 164 (Bureus' egen uppteckning), F a 10: 2 n:r 41, F a 5 n:r 41, F a 1 s. 11, F a 12 (»Sumlen») bl. 530 (Svenska Landsmälen Bih. 1, s. 207, 240); J. Rhezelius, F 1 1 n:r 43; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 91; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 203, 284; R. Dybeck, Björklinge socken, 1864 (ATA); G. Stephens, ONRM 2 (1867—68), s. 657; UFT h. 10 (1882), s. 177; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 93; O. v. Friesen, Anteckningar (UUB); Handlingar i ATA 1937, 1950.

Äldre avbildningar: J. Bureus, teckning (i F a 10: 2), kopparstick (F f 6 n:r 19); J. Rhezelius, teckning (i F 1 1); J. Leitz och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 530); Dybeck (D 1: 243 och i Stephens a. a.).

Runstenen står rest vid östra sidan av stora landsvägen Uppsala—Gävle, 500 m. NV om Dalboda, 300 m. NV om avtagsvägen till Norrvissjö, nästan mitt emot en liten skogsväg till Läbonäs. Ristningen är vänd mot V, sålunda mot vägen. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Salsta».

Stenen var känd redan av Bureus. Platsen anges vara »På Börklinge hedh» (F a 6, F a 10: 2), »å Hedenne» (F a 5). I sin samlingsbok »Sumlen» (F a 12) har Bureus antecknat: »Vti Vendel in mot Götebrunna som ligger på Börklinge hedhen til Vixstadh Soken, är en källa som rinner uti Vendels å, hon är omäteliga diup, sadhe Lasse i Åhl för migh 29 Junij 1601, och han kallas Odhs brun, forte ab Odhs biörn som ligger begrafven på Hedhen ther strax bredhe vidh som runesteenen ut vijser.» Odensbrunn är ännu namnet på en kraftig källa på östra sidan av Uppsala-åsen, i Vendels sn, omkring 3 1/2 km. V om Husby och Kläringe, omkring 1 km. Ö om Svedja

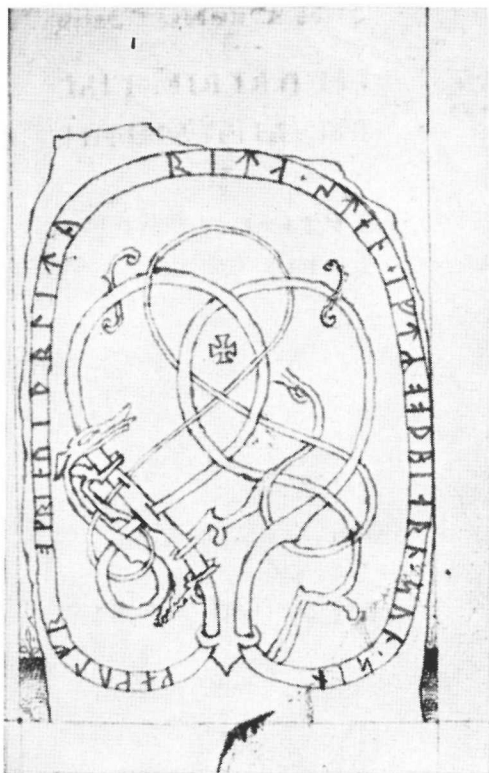

Fig. 288. U 1062. Dalboda, Viksta sn.
Efter teckning av Bureus.

Fig. 289. U 1062. Dalboda, Viksta sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 11).

vid landsvägen Uppsala—Gävle (platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Salsta»; se även beskrivningen till detta kartblad, 1871, s. 40). Det är inskriften på U 1062, som Bureus åsyftar med »runesteenen». — J. Rhezelius: »Börklinge Sochn. På Hedden mellan Tolbo och Ladby». — Kyrkoherden i Vikstad Marcus N. Hargius meddelar (i *Ransakningarna*): »Uthom Kyrckian finnas alenast 2^{ne} Runestenar, den ene ståendes upreest vjdh Rångsta By [U 1065]; den andra på Vigsta Heden [U 1062], hvilka bägge äre aff lijka beskaffenhet, neml. utj ingen thera är något skriffvit som läsas kan, vthan några uthuggna ringar och ränder.» Och i en relation den 15 april 1669: »Och befinnes här inthet något som man weet seia aff, uthan allenast een uthuggen Runsten som står wid allmanna vägen uppå Börklinge heeden, eet stycke nordan ifrån Läby.» — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Börklinge hed» (B 530 och L 252: »På heden»). — O. Celsius: »Wiksta S^a Torbo vid stora landsvägen. ligger ned i skogen ifrån vägen en sten.» Celsius har tre gånger undersökt inskriften; den låg ju väl till vid stora vägen, där man ofta färdades förbi. Första gången »in Aug. 1724. Det var mörkt om aftonen, att man ej hinte eller såg afskrifva det sidsta.» Andra gången 15 juli 1726: »iterum examinavi hunc lapidem accuratissime, et descripsi.» »Vidi rursus d. 6 Sept. 1727.» — R. Dybeck 1864: »På Björklinge hed, nära landsvägen mellan Upsala och Gefle står en runsten.» *Sveriges runurkunder* (s. å.) »Runstenen står norr ut i Björklinge socken på allmänningsheden och vid landsvägen mellan Uppsala och Gefle.» — Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» (1871): »Ö från Tolboda». — Riksantikvariens ombud för Norunda härad, lantbrukaren J. Eriksson i Ramsjö har i skrivelse till Riksantikvarien 7/9 1937 (ATA) meddelat följande: »Runstenen vid Dalboda, Viksta socken, blev på 1850-talet förd från sin gamla plats invid en nu övergiven väg, som gått på

krönet av sandåsen och som enligt en mycket utbredd tradition skall vara den ursprungliga vägen från Uppsala norrut, för att användas som trappsten vid Tolboda. På uppmaning av Kronoskogvaktaren Johan Tapper, Dalboda, blev den emellertid förd tillbaka, men till sin nuvarande plats invid Gävlevägen.» Det är möjligt att landsvägen på en sträcka N om Dalboda tidigare har gått längre mot V, närmare Tolboda och Läbonäs och att stenen sålunda blivit flyttad från en ursprungligare plats. Med anledning av vägbanans breddning blev stenen 1950 och 1952 flyttad ett tiotal m. åt N och rest med ristningsytan vänd mot vägen.

Grå, finkornig granit. Höjd 1,66 m., över nuv. markytan 1,60 m., största bredd 1,33 m. Den ristade ytan är mycket ojämn. Ristningen är huggen med smala, ej särdeles djupa linjer. På några ställen har ytan flagrat av. Inskriften är mestadels tydlig, och kan knappast på något ställe sägas vara osäker.

Inskrift:

kakulfr · ok benuiþr · litu · rita · sten · iftra oopþiarn · sun in

5 10 15 20 25 30 35 40 45

Gångulfr(?) ok Bæinviðr letu retta stein æftir Auðbiörn, sun . . .

»Gångulv(?) och Benvid läto uppresa stenen till minne av Ödbjörn, son . . .»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. 1 **k** är icke stunget; ej heller 3 **k**. Bst i 2 **a** är mycket kort på h. sidan av hst. Avståndet mellan 7 **r** och 8 **o** är stort; här är en stor och djup avflagring, som tydligen har funnits, redan då stenen ristades. Inskriftens tre **o**-runor ha formen \dagger , med bst endast på hst:s v. sida. Intet sk torde finnas efter 9 **k**; ej heller efter 32 **n** och 43 **n**. 10 **b** är säkert. 11 **e** är tydligt stunget, med en rund prick. 18 **i** är icke stunget; ej heller 22 **i** och 29 **i**. 27 **e** är tydligt stunget. De båda runorna 33—34 **oo** äro tydliga. Läsningen av hela namnet är fullt klar. Om sista ordet har S. J. antecknat $\frac{6}{5}$ 50: »Efter 43 **n** har en runa gått förlorad; ett svagt huggningsspår finnes här mitt i slingan»; E. W. $\frac{17}{7}$ 51: »Något **s** har absolut icke varit ristat.»

Joh. Bureus, F a 6: **kakulfr ok renuiþr litu rita sten · iftra oopþiarn sun**; F a 10: 2: **kakulfr ok rinuiþr litu rita · sten + iftra · oopþiarn · sun**; senare (med annat bläck) har här tillagts **· sin**, och 20 **u** har ändrats till **y**. — Joh. Rhezelius (F l 1): **kakulfr × ok × benuiþr × litu × rita** (ändrat från: **retsa**) × **sten × iftra · oopþiarn · sun · sin** (sista ordet dock halvt utplånat). — Joh. Hadorph och Joh. Leitz (B 530): **kakulfr ok renuiþr · litu · rita · s · ten · iftra · iopþiarn sun**. — O. Celsius: **kakulfr ok benuiþr · litu · rita · sten · iftra oopþiarn sun - - - n**. — R. Dybeck: **kakulfr ok renuiþr · litu rita · sten iftra oopþiarn sun -**. »Efter **sun** förekommer ett påbörjadt **h**.»

Bureus tolkar inskriften sålunda: »Kakulver eller Kagulver och Renvidher läto rita sten efter Odhbiörn sonen» (F a 10: 2); »CagVlfus et RinVidus fecerunt scribi saxum in mem. OdBerni filii» (F a 5). — Rhezelius (F l 1): »Cagulfus et Benvidus fecerunt erigi lapidem Odberno filio svo.» — Peringskiöld: »Gångulv och Renvid läto skriva på Steen til Odbiörns hugkommelse, som var N . . . Son (filii N—).» — *UFT* (1882): »Gångulv och Benvid läto rita (= skriva å) sten efter Odbjörn(?), (sin) son.» — Brate: »Kagulv(?) och Rynvid(?) läto resa stenen efter Ödbjörn, son till H(?).»

Inskriften är mera svårtolkad, än den schablonmässiga formuleringen låter ana. Om det sista ordet har varit **sin**, måste inskriften ju meddela, att föräldrarna ha låtit resa stenen efter sin son. De båda första namnen ha emellertid efterleder, som avgjort karakterisera dem såsom mansnamn; *-ulfr* och *-viðr*. Antingen måste då 13—16 **uiþr** vara en felristning (möjligen för *-friðr*?), eller också är inskriften felaktigt formulerad. Det senare är det troliga. Och detta är sannolikt anledningen till att **sin** har blivit halvt utplånat. Ristaren har försökt göra en ändring, sedan han funnit, att det hela var felaktigt, men han har ej fullföljt avsikten och avstått. Man kan

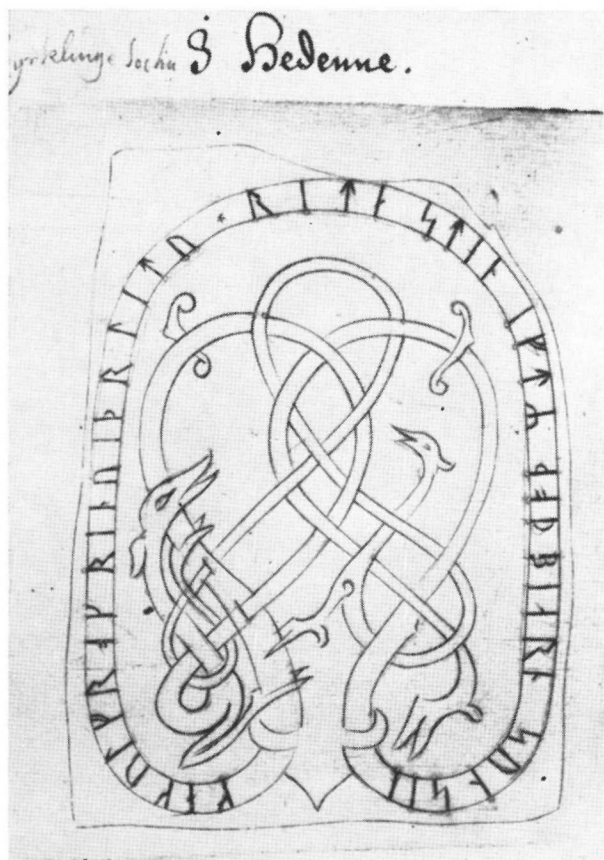

Fig. 290. U 1062. Dalboda, Viksta sn.
Efter kopparstick av Bureus.

Fig. 291. U 1062. Dalboda, Viksta sn.
Efter B 530.

lättast förstå, hur felet har uppkommit, om man antager, att **kakulfr** har varit fader och **benuiþr** broder till den man, efter vilken stenen är rest. Ristaren har icke lyckats finna en formulering, som kunde uttrycka detta. Det skulle ju också kräva flera ord än som faktiskt kunde få rum inom slingan.

Även oavsett detta, bereder tolkningen av namnen svårigheter. 33—40 **ooppiarn** återger säkerligen mansnamnet *Auðbiorn*; se om detta Sö 344. Diftongen är sålunda enkeltecknad. Detsamma är fallet med diftongen *æi* i 25—28 **sten**. Man får väl då också förutsätta, att 11 **e** är tecken för en ursprunglig diftong *æi*. Ett sådant namn *Beinviðr*, fsv. *Benvidh* är visserligen icke känt från någon annan svensk inskrift eller medeltida urkund; men det är fullt tänkbart. Namn på *Bein-* synas dock ha varit mycket få och sällsynta. På västnordiskt område finnes *Beinviðr* som namn på en jätte i Snorre-Eddans namnramsor. — Icke heller namnet **kakulfr** är känt från någon annan källa. Förleden **kak** är mångtydig. Den kan vara identisk med det mansnamn **kaka**, som förekommer i flera inskrifter (se U 925). Den kan också motsvara ett *Gag-*, ett *Gang-* eller ett *Gagn-*.

Enligt E. Brate är U 1062 ristad av Ingulv, som har signerat ett par runstenar i grannsocknarna: U 1041 Golvesta, Tensta sn och U 1052 Axlunda, Björklunge sn. Det förefaller mycket sannolikt. Alla tre ristningarna äro variationer av samma, något invecklade och finurliga mönster.

Fig. 292. U 1063. Källslätt, Viksta sn.
Efter teckning av Bureus.

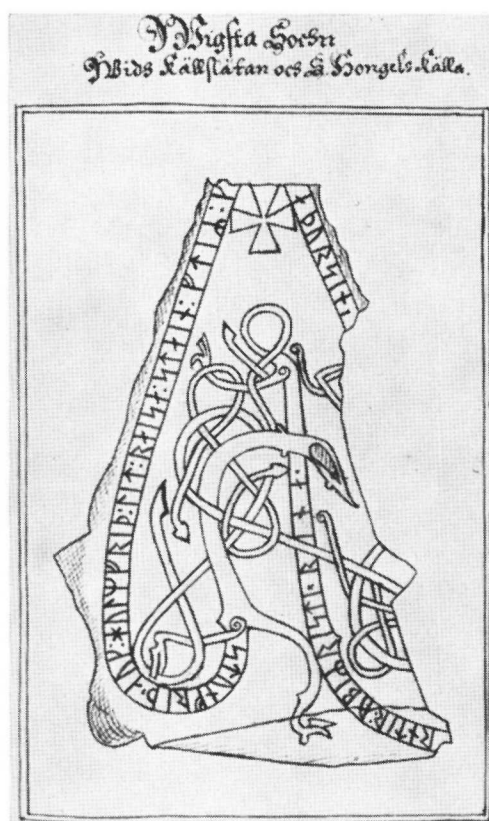

Fig. 293. U 1063. Källslätt, Viksta sn.
Efter teckning av Rhezelius (F 11).

1063. Källslätt, Viksta sn.

Pl. 79, 81.

Litteratur: B 506, L 246. J. Bureus, F a 6 s. 80 n:r 165 (Bureus' egen uppteckning), F a 10: 2 n:r 52, F a 5 n:r 40, F a 1 s. 12; J. Rhezelius, F 11 n:r 32; J. Peringskiöld, Monumenta 2, bl. 97; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 202; F. Burman i Nova Acta Soc. Scient. Ups. Vol. 5 (1792), s. 301; UFT h. 1 (1871), s. 81, 2 (1872), s. 77, 5 (1876), s. 101; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 102.

Äldre avbildningar: J. Bureus, teckning (i F a 10: 2), kopparstick (F f 6 n:r 21); J. Rhezelius, teckning (i F 11); J. Leitz (och J. Hadorph), träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 506).

Runstenen står i en beteshage 75 m. SV om mangårdsbyggnaden i Källslätt, mellan gamla vägbanan i Ö och nya vägen i V. Ristningen är vänd mot S. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Salsta».

Även denna runsten var känd av Joh. Bureus. Platsen var »Vidh Götebrunna» (F a 6), »Vidh Götebrunna på Börklinge Heedh» (F a 10: 2), »Göthebrunna» (F a 5). J. Rhezelius (F 11): »Widh Källslätan och S. Hongels Källa.» Götbrunna är en by belägen närmast V om Källslätt. — Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Källslätta torp i Wigsta soehn» (B 506: »Källslätta»; L 246: »Källslätts torp»). — O. Celsius: »Källsläta Krog i Wicksta Soehn Wid stora landsvägen. O. C. descr. cum in itinere esset 1724 in Aug. Vidi rursus d. 6 Sept. 1727 då jag lät häfva undan stenarne som hindrade läsningen.» — Runstenen är icke omtalad av R. Dybeck och finnes icke upptagen i hans samlingar. Den är emellertid utmärkt på Geologiska kartbladet

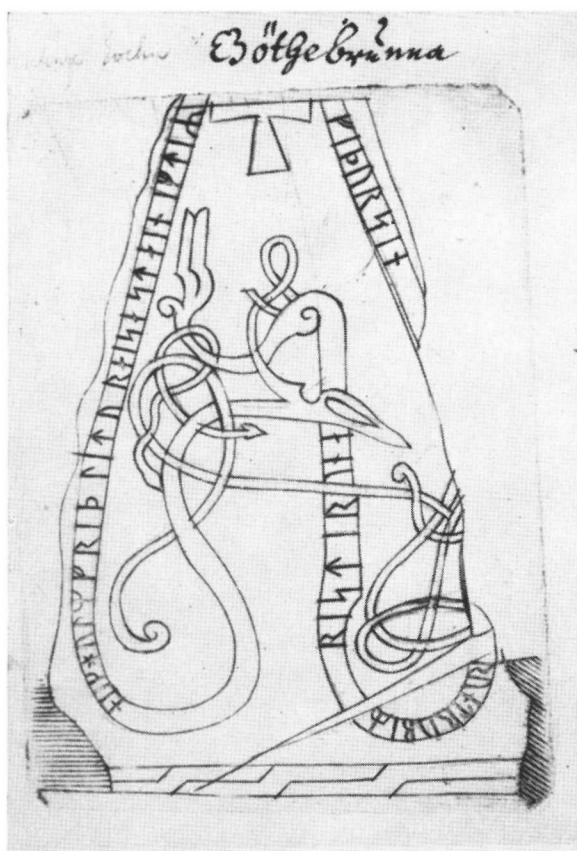

Fig. 294. U 1063. Källslätt, Viksta sn.
Efter kopparstick av Bureus.

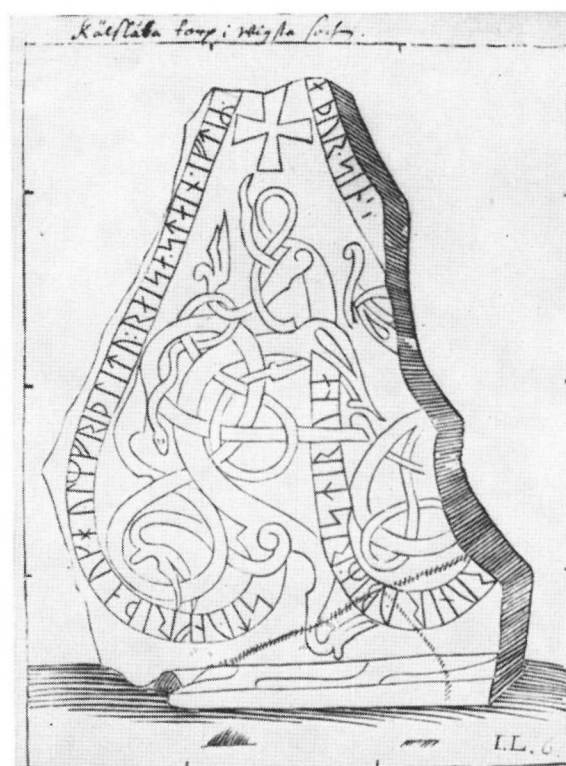

Fig. 295. U 1063. Källslätt, Viksta sn.
Efter B 506.

»Salsta», och i beskrivningen (1871) anges platsen: »S vid Källslätt». — *UFT* h. 1 (1871): »Är troligen förkommen.» I h. 2 (1872) rättas detta sålunda: »Funnen 1871 stående i en täppa nära husen vid hemmanet, hvars namn uttalas Källsläta, och var runstenen då äfven afslagen nedantill.» — Stenen, som var rätt illa medfaren genom frostsprängningar och sönderfallen i åtta delar, lagades och restes på sin gamla plats sommaren 1951.

Grå granit. Höjd 2,42 m., över nuv. markytan 2,12 m., bredd (över mitten) 1,15 m. Toppen är avslagen och förkommen. Likaså äro på h. sidan ett par större stycken borta. De saknas liksom toppstycket redan på de äldsta avbildningarna från 1600-talet. Nedtill på h. sidan anges på träsnittet i B 506 två stycken såsom lösa; det ena av dessa saknades redan vid Celsius' besök 1727 och är numera förkommet, det andra är bevarat och utgör större delen av stenens bas. Även på v. sidan nedtill har en del av fotstycket varit avslagen. Skadorna, särskilt de äldre, synas ha uppkommit genom åverkan. Ristningsytan är plan och jämn. Ristningen är mycket omsorgsfullt huggen, med rundade, vackra linjer. Den är överallt tydlig och väl bevarad.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter B 506):

st[yn]frīð · auk · hulmfrīð · litu · raisa · stain · eftir · þ ... apur · sin · - - - - [runir yb]ir risti runa

Stynfrid ok Holmfrid letu reisa stain eftir ... [f]aður sinn ... [Io]rundr(?). Öpir risti runa[r].

»Stynfrid och Holmfrid läto resa stenen till minne av ..., sin fader ... Jorund(?). Öpir ristade runorna.»

Till läsningen: Intet sk vid inskriftens början och slut. Övre delen av 2 **t** är skadad; likaså mellersta delen av 3 **u**. Om runan har varit stungen, kan därför numera ej avgöras. Av 4 **n** finns endast övre delen i behåll. Mellersta delen av 9 **a** och bst i 11 **k** äro skadade. 34 **e** är tydligt stunget, med ett kort men djupt streck tvärs över staven. Av r. 39 finns halva hst kvar och ett litet stycke av en bst; runan kan knappast ha varit något annat än **þ**. Efter 46 **n** finns nedre delen av två raka stavar, men inga bst kunna spåras. Hst i 54 **y** är förstörd. Om runan har varit stungen, kan ej avgöras. 55 **b** är skadat på mitten. 56—57 **ir** är tydligt. Övre delen av 58 **r** är oklar. Intet sk efter 57 **r** eller efter 62 **i**. 66 **a** är inskriftens sista runa.

J. Bureus, F a 6: ... **auk hulmfríp · litu · raisa · stain iftir ... faþur sin ... runtr · ybir risti runa**; F a 10: 2: ... **auk hulmfríp · litu · raisa · stain iftir ... faþur sin ... runtr · ybir risti -una**. — J. Rhezelius: **stunfríp · auk · hulmfríp · lit · raisa · stain · ftir · k ... aþur sin - ... rntir · ubir risti × runa**. — B 506: **stynfríp auk · hylmfríp litu · raisa · stain · iftir ... aþur · sin · - ... runir ybir · risti runa**. — O. Celsius: **stynfríp · auk · hulmfríp · litu · raisa · stain · eftir · þ ... bortstött öfversta kanten ... aþur sin · a - ... hela kanten neder afstött ... ybir risti runa**.

Bureus tolkar inskriften sålunda (F a 10: 2): »... och Holmfridh leto resa sten efter ... fadher sin ... -runder. Vbbe riste Runor.» — Rhezelius (F 11): »Stunfrid et Hulmfridis curaverunt erigi lapidem ... patri suo ... Ubbirus exidit [sic!] runam.» — Peringskiöld: »Stynfred och Holmfred låta reesa upp Stenen efter sin fader ... och efter ... Godruna. Men Ubbe uthög Runestafwarne.» — F. Burman: »... Et Hulmfritha lapidem poni fecerunt memoriae ... runtri Patris sui. Ubir Runas sculpsit. — **runtr** videtur terminatio nominis viri esse e. g. **iuruntr**.» — *UFT* h. 1 (1871): »Stenfrid och Holmfrid låto resa sten efter (N. N f)ader sin ... runor. Ubbe ristade runorna.» — Brate: »Stenfrid och Holmfrid låto resa stenen efter — sin fader — **runir**. Öbber ristade runorna. — Då så mycket fattas framför **runir**, kan denna ristning ej tydas.»

Inskriften var defekt redan på 1600-talet. I första satsen saknas namnet på den döde, så när som på första runan **þ**. Det kan ha varit *Þorbiorn*, *Þorstainn* e. dyl. Sista satsen är klar: *Öpir risti runa*[*r*]. Mellan dessa båda satser har ett stort parti inskrift gått förlorat, så när som på de sista runorna 49—53 **runir** (eller **runtr**). Det har förmodligen utgjort en egen, självständig sats. Det förlorade kan beräknas till omkring 30 runor, sålunda satsen i sin helhet till omkring 35 runor. Vad slutet angår, bör Bureus' läsning **runtr** äga företräde framför Hadorphs **runir**; denne torde ha förbiset **t**-bistavarna i näst sista runan. Efter en dental konsonant väntar man runan **r**, men efter ett **i** är **r** det normala, även hos *Öpir*. **runtr** kan vara slutet av mansnamnet *Iorundr*.

Ett kvinnonamn *Stynfrid(r)* är f. ö. okänt. Förleden *Styn-* är endast belagt i ett osäkert *Stynbiorn* U 933. Den är givetvis tänkbar, men har i varje fall varit sällsynt. Sannolikare torde då vara, att vi ha att göra med en felristning för det flera gånger belagda namnet *Stainfrid(r)*. Se om detta U 419 (**stinfríp** U 419, **stnfríp** U 611, ack. **stanfrípi** Sö 128). *Holmfrid(r)* är ett av de vanligaste kvinnonamnen under vikingatiden och medeltiden; se U 25.

U 1063 är ett synnerligen skickligt och omsorgsfullt utfört verk av *Öpir*. Han har använt alldeles samma mönster på en osignerad runsten i grannsocknen Tensta, U 1039.

Mesattebo, Viksta sn.

En körväg går från gården i nordvästlig riktning genom skogen ut till ägorna. 20 m. Ö om vägen finnes ett litet kärr, numera igenvuxet. Vid norra stranden av kärret ligger, NNV om gården, ett större flyttblock, å vars östra, släta sida en inskrift från nyare tid har blivit inhuggen. Inskriften är anbragt i ett band, som är lagt i form av en kringla; ett tafatt försök har gjorts att utforma den ena ändan till ett gapande ormhuvud. Ristningen är gjord med ett skarpt redskap, sannolikt en kniv. Linjerna äro smala. Runorna äro djupare ristade än ramlinjerna. Inga skiljetecken finnas, men mellanrum mellan orden. Följande runformer äro anmärkningsvärda: **ᚱᚷᚠᚢ**.

Inskriften lyder: **astriþ lit reisa þina stein aftir huikus** (kan möjligen ha varit: **hulkus**) **bonta sin · auk sun sin ulf**.

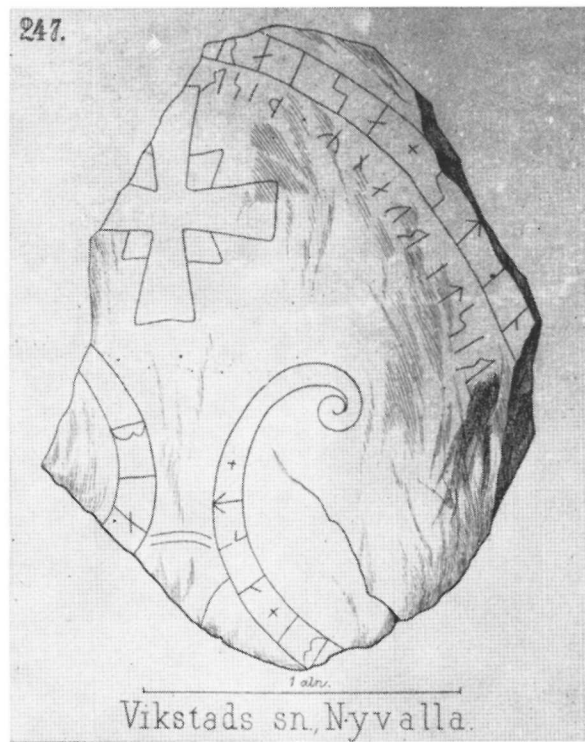

Fig. 296. U 1064. Nyvalla, Viksta sn. Efter D 1: 247.

1064. Nyvalla, Viksta sn.

Litteratur: D 1: 247. UFT h. 1 (1871), s. 81; E. Brate, Svenska runristare (1925), s. 120.

Avbildning: Dybeck (D 1: 247).

Ett fragment av en runsten var enligt Dybeck nyfunnet vid Nyvalla: »Stycket ligger på en stenig höjd i gärdet mellan Nyvalla och Brunna . . . De felande styckena böra tilläfventyrs sökas i en närliggande dikesbro.» Fragmentet har icke kunnat återfinnas.

Höjd 1,25 m., bredd 0,85 cm.

Inskrift (enligt Dybeck):

bia . . . raisa + sten . . . bi + ant + . . . risti runar þisar

Bia[rn?] . . . raisa stæin . . . [hial]pi and . . . risti runar þessar.

»Björn(?) . . . resa stenen . . . hjälpe anden . . . ristade dessa runor.»

Slutet av inskriften, r. 18—31, står innanför runslingan på h. sidan och utgöres av vänderunor.

Inskriften har bestått av tre satser: den första har på vanligt sätt meddelat namnen på den som har låtit resa stenen och på den till vars minne det har skett; den andra har varit en from bön för den döde: »Gud hjälpe hans ande»; den tredje har meddelat, vem som har ristat runorna. Tyvärr saknas alla namnen. Det första har varit *Biorn* eller snarare en sammansättning på *Biarn-*. »Fragmentet kan icke hänföras till känd ristare» (Brate).

Fig. 297. U 1065. Rångsta, Viksta sn. Efter B 505.

1065. Rångsta, Viksta sn.

Pl. 80.

Litteratur: B 505, L 245, D 1:246. Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, *Monumenta* 2, bl. 95; N. R. Brocman, *Sagan om Ingvar Widtfarne* (1762), s. 241; R. Dybeck, *Reseberättelse 1864* (ATA), Viksta socken, 1864 (ATA); UFT h. 1 (1871), s. 80; E. Brate och S. Bugge, *Runverser* (ATS 10:1), s. 51, 153; *Handlingar i ATA* 1926—27, 1942.

Äldre avbildningar: J. Leitz (och J. Hadorph), träsnitt (i Peringskiölds *Monumenta* och B 505); Dybeck (D 1:246).

Runstenen står i södra kanten av en stenig hage omkr. 200 m. NÖ om vägen Rångsta—Sävasta och omkr. 400 m. S om landsvägen Viksta—Björklinge. Ristningen är vänd mot S. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Salsta».

Kyrkoherden i Viksta Marcus Israelis Hargius († 1687) omtalar i sin förteckning över fornminnen i socknen, att en runsten fanns »ståendes upreest vijdh Rångsta By». Träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* har påskriften: »Rångsta i Wicksta sochn» (B 505: »Rångsta»; L 245: »Rångstad»). — R. Dybeck meddelar i sin reseberättelse 1864: »Viksta socken, en af sank a ängar och låga gården upptagen bygd, har ett mindre antal fornlämningar, deribland blott två runstenar,

af hvilka den ene, belägen i en af tomterna i Rångstad, restes. Der äro ock socknens mästa hednagrafvar jämte två mindre bautastenar.» Och i hans förteckning över fornlämningar i Viksta sn läses: »I Rångstads södra tomt står en under förflutna sommaren å nyo rest runsten.» *Sverikes runurkunder* (s. å.): »I de uti Rångstads by varande tomter finnas icke få hednagrafvar och åtminstone två bautastenar. Runstenen, som länge legat i en af dessa tomter, söder om allmänna vägen, hvilken leder genom byn, restes i sistlidne Julii månad på samma ställe.» — Beskrivningen till Geologiska kartbladet »Salsta» (1871): »NNO från Rångsta.» — Stenen restes på sin plats år 1927.

Rödgrå, grovkornig granit. Höjd 1,83 m., bredd 0,83 m. Ristningsytan är plan, men mycket knottrig. Ristningen är grunt huggen, och då ytan är full av naturliga fåror och gropar, är det svårt att avgöra, vad som verkligen är hugget. U 1065 är otvivelaktigt en av de mest svårlästa runstenarna i häradet. Ornamentiken är lika svår att reda ut som runorna. Det som ifyllts före fotograferingen torde dock vara i stort sett säkert. Av figuren upptill är en del tydligt: fötterna, h. armen och v. ytterkonturen av huvudet med överarmen. Stor grad av sannolikhet ha ögonen och näsan. Det övriga är något problematiskt.

Inskrift:

runuipr · lit risa · sin yftr · suain · faþur sin ... in kls - i
 5 10 15 20 25 30 35 40

iufur · ok · fuks · litu risa stin yftir faþur sin ka --
 45 50 55 60 65 70 75 80

Runviðr let ræisa s[t]æin æftir Svæin, faður sinn ... — Iofurr ok Fuks letu ræisa stæin æftir faður sinn ...

»Runvid lät resa stenen till minne av Sven, sin fader ... — Jovur och Fuks läto resa stenen till minne av sin fader ...»

Till läsningen: Runstenen innehåller två minnesinskrifter, i likhet med U 311, 842, 952, 1017 och 1020. De ha, såsom rimligt är, fått var sin slinga. Inskrifterna äro anordnade symmetriskt, mitt emot varandra. Intet sk vid inskrifternas början, framför 1 r och 42 i. Namnet 1—7 **runuipr** är fullt klart. 2 **u** har en vinkelböjd bst. Intet sk kan spåras efter 10 **t**. 12 **i** är möjligen stunget. En djup grop finnes mitt på staven; ovisst, om den är huggen. Efter 15 **s** är ett **t** uteglömt. 18 **y** är tydligt stunget. Mellan 34 **n** och 37 **k** finnes plats för 6 runor, varav endast svaga spår återstå. 35—36 **in** är någorlunda säkert. Möjligen **-u--in**. 37—39 **kl** är svagt och osäkert. Efter 39 **s** svaga rester av tre stavar. — Namnet 42—46 **iufur** är svagt, men torde dock vara säkert. 45 **u** står inklämt och smalt mellan 44 **f** och 46 **r**, tydligen först glömt och sedan insatt. 50 **u** är möjligen stunget. En rund grop finnes mellan hst och bst; den kan dock vara naturlig. F. ö. är namnet 49—52 **fuks** säkert. 58 **i** är icke stunget; icke heller 63 **i**. Om 65 **y** är stunget, är ej fullt visst. Även i denna runslinga äro de sista runorna mycket grunda. Säkra torde dock vara 78—79 **ka**. Möjligen står i den nedåtgående slingan, på rundjurets hals ett bakvänt **rn**, d. v. s. **ra**.

B 505: **runuipr · lit resa stn ufta suain faþur sin litin kusu; ukir · ok · fyks · litu · risa stin · uftir faþur sn iok sin.** — Dybeck: **runuipr · lit rása · stn ufta suain · faþur sin litin kusu ...; iufur · ok · fyks litu risa stin · uftir faþur · sn ...**

Peringskiöld tolkar inskriften sålunda: »Ygge och Fychss läto reesa upp Åminnelse Steen efter Snokes Fader, men Runved han lätt reesa honom efter sin fader Swen, då han var En lijten Gässe.» — N. R. Brocman: »Ygge och Fuks läto resa Stenen efter sin Fader Snok. Runvid lät resa Stenen efter sin Fadr. Glädje honom, Guds moder.» *UFT* h. 1 (1871): »Jofvur och Fyks läto resa sten efter sin fader Björn(?). Runvid lät resa sten efter Sven, sin fader. (? se till honom, Gud!).»

Stenen har blivit rest som ett gemensamt minnesmärke dels av Runvid över hans fader Sven, dels av Jovur och Fuks över deras fader. Slutet av de båda inskrifterna torde vara omöjligt att tolka. Mansnamnet *Runvidr* är icke känt från någon annan runinskrift. Ur medeltida urkunder anförs i M. F. Lundgrens namnordbok två belägg, det ena från Uppland (1312), det andra från Södermanland (1329). Om namnet *Iofurr* se U 901. Ett mansnamn svarande mot 49—52 **fuks** är icke känt från nordiska inskrifter eller urkunder. Det torde vara identiskt med djurnamnet ty. *Fuchs*, lågty. *vos*, eng. *fox*, ett gemensamt västgermanskt ord för räven. Sv. *fox* 'räv; rävaktig person, skolfux; häst med rödbrun, rävaktig färg' anses med rätta vara lån från tyskan; det är belagt först 1544 (*SAOB*: fux; E. Hellquist, *Etymologisk ordbok*: fux). Det runsvenska namnet torde visa, att ordet har funnits, om också sällsynt, även på nordiskt språkområde. Jfr också fno. *fox* n. 'fusk, bedrägeri', som väl säkert hör hit. Det är i detta sammanhang kanske värt att observera, att också brodern har ett namn, som är ett djurnamn i överförd användning: Vildgalt och Räv.

Ornamentiken är egenartad. Två rundjur hänga ned med halsar och gap vända mot varandra; den våldsamma rörelsen är kraftigt betonad genom de bakåtriktade, uppåtsträckta extremiteterna. Flera detaljer, särskilt i rundjurens huvud och fötter, påminna om U 1047, och det förefaller rätt sannolikt, att man här har att göra med två verk av samme ristare. Han står icke långt från Ingulv, som har ristat U 1041 och 1052, även om man här icke har lika starka skäl för en direkt identifikation.

Vad mansfigurerna upptill angår, förefaller det icke osannolikt, att vissa naturliga fåror i stenytan direkt har lockat ristaren till att med några grunt huggna linjer fullborda denna gestalt. Den är rätt oproportionerlig och otymplig.
